

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ ALGISI: DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Mesut OĞRAŞ

ŞANLIURFA - 2023

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ ALGISI: DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Mesut OĞRAŞ

Danışman

Dr.Öğretim Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA

ŞANLIURFA- 2023

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA danışmanlığında, Mesut OĞRAŞ'ın hazırladığı "Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Dicle Üniversitesi Örneği" konulu bu çalışma 18 /07 /2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☐ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

		İmza
Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA	.....
Üye	: Doç. Dr. Osman GEYİK	.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Emine YÖNEY	.....

Bu tezin Maliye Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Doç. Dr. Mustafa ULUKAVAK
Enstitü Müdürü

Bu çalışma: ..... Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : .....

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	225218001
Adı / Soyadı	Mesut OĞRAŞ
Anabilim Dalı/Programı	Maliye Anabilim Dalı /Maliye / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Üniversite Öğrencilerinin Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Dicle Üniversitesi Örneği

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Tezli Yüksek Lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 96 sayfalık kısmına ilişkin, 14/08/2023 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 19'tür. Ayrıca tez çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tezli Yüksek Lisans çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

14/08/2023
Hazırlayan Öğrencinin
İmzası
Mesut OĞRAŞ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 14/08//2023

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KÜÇÜKKAYA
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
(İmzası)

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ ALGISI: DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

OĞRAŞ, Mesut

Yüksek Lisans Tezi

Maliye Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Mehmet KÜÇÜKKAYA

Temmuz, 2023, 97 Sayfa

Tarih boyunca vergiler bazen devletler ile vatandaşlar arasında anlaşmazlıklara sebep olmuş ve bu anlaşmazlıklar vergi isyanlarına ve vergilerin ödenmemesine neden olmuştur. Bu anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması her şeyden önce bireylerde vergi algısı ve bilincinin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları, kişisel vergi ödevlerini yerine getirmelerinde bir rol oynamaktadır. Bu noktada vergiye karşı tutum ve davranışlar üzerinde etkili olan faktörlerin ele alınmasında yarar vardır.

Vergi bilinci oluşmuş vatandaşlar, idarenin vergi toplamasını kolaylaştırır; kamu hizmetlerinin finanse edilme sürecinde ortaya çıkması beklenen muhtemel problemleri engelleyebilir. Bir toplumun vergi bilincine sahip olması önemli olmakla birlikte, vergilendirme sürecinde aktif rol oynaması beklenen ve ağırlıklı olarak muhasebe ve vergi dersi gören üniversite öğrencilerinin vergi bilincine sahip olması hem kamu yararı hem de toplumda vergi bilincinin gelişmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Bu ders içeriklerinden faydalanan öğrencilerin potansiyel vergi mükellefi olacağı göz önünde bulundurulduğunda vergi uygulamalarında mükelleflere yol göstermeleri ve bu bağlamda kayıp ve kaçakların ortaya çıkmasında veya önlenmesinde etkin rol oynamaları bu konuyu daha önemli bir hale getirmektedir.

Bu çalışmada, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde ve Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda eğitim gören üniversite öğrencilerinin vergi bilinci ve vergiye algıları ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırma grubunu Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Sosyal Bilimler Meslek

Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemi 365 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada Çelebi (2016) tarafından kullanılmış olan 37 sorudan oluşan ve 7'li Likert tipinde ölçek kullanılmıştır.

Bireylerin vergi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmesinde, vergiye karşı olan tutum ve davranışlarının önemli bir yeri vardır. Bu çalışma Dicle Üniversitesi öğrencileri arasında vergi uygulamalarını nasıl algıladığı ve öğrencilerin gösterdiği tepkisel davranışların demografik ve çevresel faktörlere göre vergi bilincinin ve algısının değişip değişmediği, öğrencilerin uygulanan vergi politikalarına karşı vergiye ilişkin tutum ve davranışlarının etkisi araştırılmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin, vergi bilinçleri ve algıları ilişkin cinsiyetleri arasında bir ilişkinin olmadığı, 24 yaş ve üzeri öğrencilerin diğer yaş gruplarına göre yüksek olduğu, son sınıfta okuyan öğrencilerin vergi bilincinin ve vergi sistemlerine yönelik bilgilerinin daha yüksek olduğu, özellikle gelir değişkeni dikkate alındığında geliri yüksek olan öğrencilerin vergi hakkında bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Vergi Bilinci, Vergi Algısı, Üniversite Öğrencileri, Dicle Üniversitesi

ABSTRACT

TAX AWARENESS AND CONSCIOUSNESS OF UNIVERSITY STUDENTS: DICLE UNIVERSITY SAMPLE

OĞRAŞ, Mesut

Master's Thesis

Department of Public Finance

Advisor: Dr. Mehmet KÜÇÜKKAYA

July, 2023, 97 Pages

Throughout history, taxes have sometimes caused conflicts between states and citizens, and these conflicts have led to tax revolts and non-payment of taxes. The resolution of these disputes, first of all, requires the development of tax perception and awareness in individuals. Taxpayers' attitudes and behaviors towards tax play a role in fulfilling their personal tax duties. At this point, it is useful to consider the factors that affect attitudes and behaviors towards taxation.

Citizens with tax awareness make it easier for the administration to collect taxes; It can prevent possible problems that are expected to arise in the process of financing public services. Beside it is important for a society to have tax awareness, the tax awareness of university students, who are expected to play an active role in the taxation process and who mainly take accounting and tax courses, has a special importance in terms of both public benefit and the development of tax awareness in the society. Considering that the students who benefit from this course will be potential taxpayers, it has become more important that they guide taxpayers in tax applications and play an active role in the emergence of prevention of losses and evasions.

In this research, the tax awareness and perspectives of the university students who are studying at the Faculty of Economics and Administrative Sciences and the Vocational School of Social Sciences has been mainly handled. In this context, the research group consists of Dicle University Faculty of Economics and Administrative Sciences and Social Sciences Vocational School students. The sample of the research

has consisted of 365 university students. In this study, 7-Likert type scale consisting of 37 questions used by Çelebi (2016) has been utilized.

Attitudes and behaviors towards tax play an important role in fulfilling tax-related responsibilities of individuals. This study has been investigated how the students of Dicle University perceive the tax practices, whether the reactive behaviors of the students change according to demographic and environmental factors, whether the tax awareness and perception change, and the effects of the tax-related attitudes and behaviors of the students against the applied tax policies. It has been determined that there is no relationship between the tax awareness and perceptions of the students participating in the research and their gender; the students aged 24 and over have a higher awareness and perception than other groups; final year students have more knowledge against tax awareness and perception system; particularly, when especially the income variable has been taken into account, the students with high income have a higher level of awareness against tax-related issue.

Keywords: Tax awareness, Tax Perception, University Students, Dicle University

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ BİLİNCİ VE VERGİ ALGISI: DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI IV

ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU V

ÖZET VI

ABSTRACT VIII

İÇİNDEKİLER X

TABLOLAR LİSTESİ XIV

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 3

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 3

1 1.Verginin Tanımı 3

1.2. Verginin Amaçları 3

1.2.1.Verginin Mali Amacı 4

1.2.2.Verginin Mali Olmayan Amaçları 5

1.3.Vergileme İlkeleri 6

1.3.1. Eşitlik İlkesi 6

1.3.2. Kesinlik İlkesi 6

1.3.3.Uygunluk İlkesi: 7

1.3.4.İktisadilik İlkesi: 7

1.4. Vergi Bilinci 7

1.5. Vergi Algısı 9

1.6. Vergi Bilincinin Diğer Kavramlarla İlişkisi 11

1.6.1. Vergi Uyumu ve Vergi Uyumsuzluğu 11

1.6.2. Mali Psikoloji 13

1.6.3. Vergi Psikolojisi.....13
1.6.3.1. Vergi Psikolojisi Amaçları.....15
1.6.3.1.1. Vergi Uyumunu Kolaylaştırma Amacı.....15
1.6.3.1.2. Vergi Politikalarını Verimli Kılma Amacı.....16
1.6.3.1.3. Toplumsal İlişkileri Düzenleme Amacı.....16
1.6.4. Vergi Zihniyeti ve Vergi Kültürü.....17
1.6.5. Vergi Kaçakçılığı.....18
1.6.6. Vergiden Kaçınma.....19
1.6.7. Vergi Kapasitesi.....20
1.6.8. Kayıt Dışı Ekonomi.....21
1.7. Vergi Bilinci ve Vergi Algısını Etkileyen Faktörler.....23
1.7.1. Bireysel Faktörler.....23
1.7.1.1. Demografik Özellikler.....23
1.7.1.2. Vergi Ödeme Gücünün Etkinliği.....24
1.7.1.3. Vergi Ahlakı (Etiği).....25
1.7.1.4. Sübjektif Vergi Yükü.....25
1.7.1.5. Eğitim-Öğretim Düzeyi.....27
1.7.1.6. Devlete Olan Bağlılık.....28
1.7.1.7. Siyasi İktidar Hakkındaki Düşünceler.....29
1.7.1.8. Gelir Düzeyi.....30
1.7.1.9. Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı.....31
1.7.1.10. Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı.....31
1.7.2. Çevresel Faktörler.....32
1.7.2.1. Vergi Adaleti.....33
1.7.2.2. Vergi Afları.....33
1.7.2.3. Vergi Sisteminin Karışıklığı ve Mevzuatın Sık Değiştirilmesi.....34

1.7.2.4. Vergi Oranları....35
1.7.2.5. Vergi Cezaları....36
1.7.2.6. Vergi İdaresinin Etkinliği....36
1.7.2.7.Vergi Denetimlerinin Etkisi....37
İKİNCİ BÖLÜM....39
YÖNTEMSEL VE METODOLOJİK ÇERÇEVE....39
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi....39
2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları....39
2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi....40
2.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Aracı....40
2.5. Araştırmanın Hipotezleri....40
2.6. Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Üzerine Literatür Araştırması....42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM....50
DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ BİLİNCİ VE ALGISI....50
3.1. Araştırmadan Elde Edilen Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi....50
3.1.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar....50
3.1.1.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler....50
3.1.1.2 Ölçek İfadelerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler....52
3.1.1.3. Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları....52
3.1.1.4. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizleri....54
3.1.1.5. Katılımcıların Vergi Bilincinin Belirlenmesine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler....62
3.1.2. Hipotezlerin Test Edilmesi....67
3.1.3. Hipotezlerin Değerlendirilmesi....80
SONUÇ VE TARTIŞMA....83
KAYNAKÇA....88

KISALTMALAR

GVK : Gelir Vergisi Kanunu

GSYİH **:** Gayri Safi Yurt içi Hasıla

KDV **:** Katma Değer Vergisi

ÖTV **:** Özel Tüketim Vergisi

Vd. **:** Ve Diğerleri

VUK **:** Vergi Usul Kanunu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları.....50

Tablo 2: Ölçek ve Alt Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri 52

Tablo 3: Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları 54

Tablo 4: Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları 52

Tablo 5: Devletin Vergi Almasını Doğru Bulmayan Katılımcıların Doğru Bulmama Nedenlerine Göre Değerlendirme Durumu 56

Tablo 6: Katılımcıların Vergisini Vermeyen Vatandaşları Değerlendirme Durumu 57

Tablo 7: Katılımcıların İfadelere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikleri 57

Tablo 8: Araştırma İfadelerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....59

Tablo 9: Cinsiyet Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 62

Tablo 10: Yaş Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.62

Tablo 11: Sınıf Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 63

Tablo 12:Bölüm Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 63

Tablo 13: Gelir Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 64

Tablo 14: Cinsiyet Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....64

Tablo 15: Yaş Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....65

Tablo 16: Sınıf Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....65

Tablo 17: Gelir Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....66

Tablo 18: Bölüm Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 66

Tablo 19: Cinsiyet Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları T Testi 67

Tablo 20: Gelir Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları T Testi 67

Tablo 21: Yaş Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi 68

Tablo 22: Yaş Değişkenine Göre Post Hoc Testi 69

Tablo 23: Sınıf Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi 70

Tablo 24: Sınıf Değişkenine Göre Post Hoc Testi 71

Tablo 25: Bölüm Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi 72

Tablo 26:Bölüm Değişkenine Göre Post Hoc Testi 73

Tablo 27: Katılımcıların Vergi Vermeyi İsteme Durumu ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi 75

Tablo 28: Katılımcıların Vergi Vermeyi İsteme Durumu Göre Post Hoc Testi 76

Tablo 29: Katılımcıların Devletin Vergi Alması Durumu ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi 78

Tablo 30: Katılımcıların Devletin Vergi Alması Durumu Göre Post Hoc Testi 78

Tablo 31: Hipotez Değerlendirmeleri 80

GİRİŞ

Vergi, şüphesiz ki devletin önemli gelir kaynaklarından biridir. Vergilendirme, tarihsel sürecin her evresinde olduğu gibi günümüzde de gelecekte de önemli bir konu olarak kalacaktır. Vergi konusunda dikkat çeken hususlardan biri de insanların neden vergi ödemesi gerektiği konusunu tam olarak kavrayamamış olmasıdır. Toplumun vergilerin niçin ödendiğini bilmesi, vergi gelirlerinin nerelerde ve ne şekilde harcandığını takip etmeleri vergi bilincini belirlemektedir. İnsanlar, ödenen vergilerin nasıl kullanıldığını öğrendikleri zaman vergiye olan bilinç düzeyleri artacaktır. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde vergi bilinci düşük olduğu için vergi kaçırma ve vergi kaçakçılığı yüksektir. Vergi bilinci düzeyi yüksek olan bireyler, vergisel sorumluluklarını eksiksiz ve zamanında yerine getirirler.

Vergi bilinci oluşumunda birçok faktör etken rol oynamaktadır. Bunların bazıları; toplumun eğitim düzeyi, vergi konusunda eğitim faaliyetlerinin yoğunluğu, vergi idarelerinin vergi bilinci konusundaki etkinlikleri, vergi ile ilgili yasal düzenlemelerin vergi ilkeleriyle uyumu, vergi idareleri mükellefler arasındaki iletişim, diyalog vb.uygulamalar örnek olarak verilebilir.

Günümüze kadar vergi toplanmadaki amaç, vergi sisteminin adaletli bir yapıda olması, vergiden kaçınma ve vergi kaçaklarının engellenmesi, toplumda vergiye gönüllü uyumun artırılması ve vergi bilincinin oluşturulmasına dair birçok çalışma yapılmıştır. Mükellefin vergiye karşı tutum ve davranışlarına etkileyen bireysel ve çevresel faktörler vardır. Bireyin seçme şansının olmadığı, doğuştan gelen unsurları ile daha sonra yaşantısı ve elde ettiği deneyimler sonucunda oluşturduğu fikirler ve kişinin gelirini etkileyen oluşumları bireysel faktörler arasında değerlendirmektedir. Bunlar; demografik faktörler, vergi ödeme gücünün etkinliği, vergi ahlakı (etiği), sübjektif vergi yükü, eğitim-öğretim düzeyi, devlete olan bağlılık, siyasi iktidar hakkındaki düşünceler, gelir düzeyi, mükelleflerin kamu harcamalarına bakışı, aile ölçeği, medeni durum, yaş ve cinsiyet gibi faktörleri içermektedir. Kişinin kendisiyle ilgili olmayan tamamen devletin uygulamış olduğu politikaların sonucu ortaya çıkan davranışlara etki eden oluşumları da çevresel faktör olarak ele alınmaktadır. Çevresel faktörler ise; vergi adaleti, vergi afları, vergi sisteminin karışıklığı ve mevzuatın sık

değiştirilmesi, vergi oranları, vergi cezaları, vergi idaresinin/denetimlerinin etkinliği gibi hususları içermektedir.

Bu çalışmada, vergiye karşı tutum ve davranışları önemli bir şekilde etkileyen vergi bilincinin oluşmasında/gelişmesinde önemli bir etken olan eğitim–değişkeni üzerinde yoğunlaşılmış; vergi konusunda gelecek zamanda birçok görevde aktif rol üstlenebilecek ve aynı zamanda potansiyel vergi mükellefi olabilecek üniversite öğrencilerinin, vergiyi algılama ve vergi bilinç düzeylerini belirlemek, bu konuda ülkemizde yapılan/yapılacak ampirik çalışmalara fayda sağlamak amaçlanmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır; birinci bölümde verginin tanımı, amaçları, ilkeleri, vergi bilincinin diğer kavramlarla olan ilişkisi, vergi uygulamaları politikalara ilişkin mükellef davranışları inceleyen vergi psikolojisi, vergiye karşı tepkiler ile vergi bilincini ve algısını etkileyen bireysel ve çevresel faktörler ele alınarak teorik ve kavramsal çerçeve tasarlanmıştır. İkinci bölüm çalışmanın yöntemine ayrılmıştır. Bu çerçevede araştırmanın kapsamı ve sınırlıkları, örneklemi, veri toplama aracı, hipotezleri ve vergi bilinci ve vergi algısı üzerine yapılan literatür çalışımlarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmadan elde edilen veriler analiz elde edilerek açıklanmıştır. Sonuç bölümünde elde edilen bulgular yorumlanarak öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1 1.Verginin Tanımı

Vergi, devletin gerçek ve tüzel kişilerden toplumsal gereksinimlerini karşılayabilmek için yasalar ve mevzuat dâhilinde toplanan maddi miktarlı kaynaklardır. Vergi hem kurumlar hem de toplumu oluşturan bireyler açısından önemli olmakla birlikte, ekonomik hayatta oluşabilecek krizlere karşıda esneklik gösterebilen, aynı zamanda maliye politikasının amaçlara ulaşmasında temel araçtır (Türk, 2011: 111).

Devlet, toplumsal ihtiyaçları karşılamak için oluşturulmuş siyasi bir kurumdur. Ulusal bir örgütün görevi, insanların kolektif yaşamından kaynaklanan kolektif nitelikteki bazı ihtiyaçları karşılamaktır. Bunu başarmak için devletlerin iki büyük ayrıcalığı vardır. Biri "yasa yapmak", diğeri ise "vergileri" düzenlemektir. Devletler yasa çıkararak, yurttaşların uyması gereken usul ve kuralları belirler ve vergileri düzenleyerek sundukları hizmetleri finanse ederler (Akgül Yılmaz, 2019: 133).

Vergi, "kamusal gereksinimlerin karşılanması için özel kesimden kamu kesimine, hukuksal zor altında, karşılıksız ve kesin olarak yapılan parasal bir aktarımdır" (Kaneti, Ekmekçi, Güneş, Kaşıkçı, 2019: 4). Vergilerin kamu gücüne dayalı olarak cebren alınması ve karşılıksız olması vergileri diğer kamu gelirlerinden ayıran en temel özelliklerdir. Vergilerin karşılıksız olmasının manası âdem-i tahsis ilkesine dayanmakta olup kastedilen mikro ekonomik düzeyde bire bir karşılığının bulunmamasıdır. Makroekonomik düzeyde ise, vergiler kamu harcamalarının ya da kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak üzere toplanan parasal değerler olup bu hizmetlerin karşılığıdır (Oktar, 2017: 4-5).

1.2. Verginin Amaçları

Vergi amaçlarına yaklaşım çok önemlidir; ancak bu problemin mali literatürde bugüne kadar tutarlı bir şekilde çözüme kavuşturulmamış olması, vergilere ilişkin farklı bakış açılarına ve farklı beklentilerin olduğuna işaret etmektedir. Bu niceliksel değişim zaman içinde verginin tanımını değiştirmekle kalmamış; aynı zamanda vergi

bilincini ve vergiye bakışın değişmesinin de önünü açmıştır. Vergilendirme yetkisini elinde bulunduran devlet otoritesinin, süreç içerisinde egemenlik gücünü kullanarak, vergi üzerindeki amaçların da değişmesine neden olmuştur (Çoban, 2004: 19). Doğru vergi politikasının uygulanması ve vergi fonksiyonlarının yerine getirilmesi konusunda üç farklı öneri bulunmaktadır; birinci olarak, vergi politikasının amacı, yalnızca kamu hizmetlerinin finansmanı için zorunlu mali ve parasal kaynakları temin etmek olmalıdır. İkinci olarak, vergi politikaları mali amaçlar dışındaki amaçlar içinde uygulanmalı özellikle bir ekonomi politikası aracı olarak kullanılmalıdır. Üçüncüsü olaraksa, vergi politikasının mali ve mali olmayan hedeflerle beraber ortaklaşa uygulanması için gerekli koşulları oluşturmak ve bu hedeflere ancak vergi adaleti ve tarafsızlık ilkelerine bağlı olarak uygulanması şeklinde ulaşılmaktadır (Turhan, 2020: 28).

Bireylerden vergi toplanmasının birincil amacı mali olmasına rağmen, devletler, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli amaçlar için vergi uygulayabilir: Vergiler mali, ekonomik ve sosyal amaçlar gibi belirli amaçlara göre sınıflandırılabilir. Örneğin, vergileri, bazı mal veya hizmeti teşvik etmek ya da kullanımını azaltmak, piyasa ekonomisine yön vermek ekonominin durağan dönemlerinde ekonomik hayatı canlandırmak ve talebi arttırmak için vergi oranlarının azaltılması yoluyla yatırım maliyetleri düşer ve yatırım teşvik edilebilir.

Devletlerin gelişmesi, büyümesi ve sorumlulukların artmasıyla birlikte genel olarak verginin amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

1.2.1.Verginin Mali Amacı

Vergilendirmenin mali amacından bahsedildiğinde, vergilerin kamu harcamalarını finanse etmek için bir gelir kaynağı olarak kullanılması ifade edilmektedir. Bu hedef, verginin en önemli ve temel amacı olarak kabul edilmekte ve hükümetin veya siyasi otoritenin bütçe dengesini sağlamaya katkıda bulunmaktadır. Mali süreçler çerisinde genellikle bu amaçla vergiler uygulanıp toplanmaktadır (Edizdoğan vd., 2012: 150).

Devletin birçok nedenden vergi toplayamaması ve harcamaların bütçe içindeki gelir kalemlerinden fazla olması durumunda bütçe açığı meydana gelecektir. Böyle bir durumda hazine para basmaya (emisyon) ya da halka ve kurumlara bono, tahvil ve

kâğıda bağlı olmayan yöntemlerle iç borçlanma yoluna gitmesi ya da dış borçlanmaya gitmesi söz konusu olacaktır (Şener, 1996: 40). Borçlanmadan oluşacak olan faiz ödemeleri, bütçeye ek yük getirecek ve vergi oranlarının yükseltilmesine veya yeni vergilerin getirilmesine neden olacaktır. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması verginin mali amacı göz önünde bulundurulduğunda toplumda vergi bilincinin oluşturulması, vatandaşların vergiyi ne için ödediklerini bilmeleri son derece önemlidir.

Vergilerin mali amacı göz önüne alındığında, kamusal harcamaların finansmanının sağlanmasıyla birlikte, bir diğer önemli amacı da toplumdaki vergi yükünün vatandaşlar arasında adil bir şekilde dağıtılmasıdır. Mükellefin, vergi beyannamesi vermekten ödemeyi gerçekleştirmesine kadar geçen süreçteki giderleri en aza indirmek de vergilendirmenin diğer önemli hedeflerindendir. Ayrıca vergilemenin mali amacını, sermaye giriş, potansiyel vergi gelirlerinin düzeyi ve çıkışı, işlem hacmi ile kayıt dışılık üzerindeki etkisi gibi çeşitli açılardan değerlendirmeye almak mümkündür (Yıldırım, 2020: 199).

1.2.2.Verginin Mali Olmayan Amaçları

Vergilerin belirtilen amaçlarının dışında birçok farklı görevi de vardır. Bazı malların yurtiçi üretimini desteklemesi, belirli sektörleri teşvik etmesi, belirli üretim dallarını ve işletmeleri desteklemesi, bölgesel kalkınma planlarının yapılması, uluslararası ticari ve siyasi ilişkilerin düzenlenmesi gibi birçok ekonomik ve siyasi amaçları olduğu gibi nüfus politikasına yön vermek (artış-azalış), ahlaki ve sosyal tehlikeleri önlemek için örneğin; alkol, sigara, kumarın ve uyuşturucunun vergilendirilmesi yoluyla birçok sosyal amacı da bulunmaktadır. Bu kapsamda vergilerin pozitif dışsallıkları artırıcı negatif dışsallıkları azaltıcı faaliyetleri desteklemek ve bunlara yön vermek gibi görevlerinden söz edilebilir (Susam, 2016: 232). Verginin sosyal amacı da vardır. Vergilerin gelirin adil dağılımını sağlamak verginin sosyal amacına girer. Devlet yüksek geliri yüksek olan vatandaşlardan elde ettiği vergileri transfer harcamalarıyla düşük gelirli vatandaşlarına aktarabilir. Bu amaçla kullanılan en önemli vergi gelir vergisidir.

1.3.Vergileme İlkeleri

Vergi bilinci oluşumunda birçok faktör etken rol oynamaktadır. Bunların bazıları; toplumun eğitim düzeyi, vergi konusunda eğitim faaliyetlerinin yoğunluğu, vergi idarelerinin vergi bilinci konusundaki etkinlikleri, vergi ile ilgili yasal düzenlemelerin vergi ilkeleriyle uyumu, vergi idareleri mükellefler arasındaki saygılı ve hoşgörülü iletişim vb. uygulamalar örnek olarak verilebilir.

Vergileme ilkelerine bağlı kalınması durumunda vergi idaresi ile mükellefler arasında oluşan sorunların asgari düzeye indirilmesi hedeflenmektedir. Demokrasi anlayışının hüküm sürdüğü ülkelerinin toplumlarında vergi algısı, vergi uyumu açısından son derece önemlidir. Vergi mükelleflerinin algılarının tespit edilmesi ve vergilere ilişkin olumsuz bakışların olması durumunda, bunların ortadan kaldırılması için sürekli araştırma yapılması gerekmektedir. Vergileme ilkeleri konusunda yapılacak çalışmalar sonucunda Türkiye'deki vergi uyumu sorununun azaltılması konusunda başarı sağlanmış olacaktır (Cansız, 2014:41).

Birçok iktisatçı ve maliyeci tarafından vergilemenin ne gibi ilkelerinin olması gerektiği konusunda çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Turhan 1776 yılında yazdığı "Ulusların Zenginliği" isimli kitabında (1993:190) göre vergileme ilkelerini bilimsel açıdan ilk inceleyen iktisatçı A. Smith olduğunu ve vergilemenin dört temel ilkesini ortaya koyduğunu belirtmektedir; bu dört temel ilke eşitlik ilkesi, kesinlik ilkesi, uygunluk ilkesi ve iktisadilik ilkesidir (Topsakal, 2022: 8).

1.3.1. Eşitlik İlkesi

Adam Smith'e göre eşitlik ilkesi "Bir devletin tebaasının her biri, hükümetin devamına iktidarı oranında yani devletin himayesi altında elde ettiği gelirle orantılı olarak iştirak etmelidir" şeklinde açıklanmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 301). Başka bir ifadeyle eşitlik ilkesi, vergi yükünün dağılımı sırasında adaletli olmaktan ziyade, vatandaşlar arasında iktisadi açından bir eşitliğin sağlanmasını amaçlamaktadır (Turhan, 1993: 191).

1.3.2. Kesinlik İlkesi

Kesinlik veya belirlilik ilkesi, her vatandaşın ödemek zorunda olduğu verginin keyfi olmaması gerektiğini söyler; başka bir ifadeyle, verginin tutarı, türü, ödeme

zamanı ve şekli bakımından kesin, net ve belirli bir şekilde tanımlanmasını kapsar. (Nadaroğlu, 1976: 314; Turhan, 1993: 191). Smith, kesinlik ilkesinin eşitlik ilkesinden daha önemli olduğunu söyler ve kesinlik ilkesine uyulmadığı taktirde, bu durumun büyük bir eşitsizlikten bile daha kötü sonuçlara yol açabileceği belirtir (Turhan, 2020, 217).

1.3.3.Uygunluk İlkesi:

Uygunluk ilkesi, "verginin mükellefler için en uygun zamanda ve şekilde alınması" olarak tanımlanabilir (Turhan, 1993: 96). Turhan'a göre bu ilke, vergi ahlâkının zayıf ve vergi zihniyetinin olumlu olmadığı pek çok ülkede yardımcı niteliğe sahip olduğunu ve mali psikoloji açısından da önemli bir yeri olduğunu dile getirmektedir.

1.3.4.İktisadilik İlkesi:

İktisadi etkinlik ilkesine göre vergilemede vergi sistemleri, üretimin arttırılmasını, ülkenin en hızlı şekilde kalkınmasını kolaylaştırmalı; mükelleflerin üstündeki ağır vergi yükünü önlemeli ve gelirin artmasını sağlayacak özelliklere sahip olmalıdır. Diğer bir yandan, kamunun uyguladığı vergi sistemleri, ekonomik kalkınmayı teşvik etmeli ve verimsiz uygulamaları da önleyici özelliklere sahip olmalıdır (vergidosyasi.com, 2017).

1.4. Vergi Bilinci

Vergi bilinci, kamu hizmetlerinin yapılması sonucunda vergilerin önemini anlayan toplum üyelerinin vergi yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki isteklilik derecesidir (Akdoğan, 2003: 180). Vergi bilincine sahip bir toplumda vatandaşlar, ödedikleri vergilerin topluma nasıl geri geleceğini ve ödenen vergilerin ne şekilde kullanılacağını bilirler ve böylece kendilerinden beklenildiği gibi vergi yükümlülüklerini istekli bir şekilde yerine getirirler (Edizdoğan, 2017: 224).

Mükelleflerde vergi bilinci, ilkin ödedikleri verginin farkında olması, sonra neden vergi ödediklerini kavraması sonucu oluşan bilgilerle vergi gelirlerinin nereye harcandığını takip etmeleri ve yarar sağladıkları kamusal mal ve hizmetlerle ilişkilendirerek ortaya çıkmaktadır. Mükellef bu süreçte kazandığı bilgilerden sonra vergiye karşı olumlu veya olumsuz bir tutum ve davranış göstermektedir. Bu süreçte

oluşan verginin devlet tarafından nasıl harcandığına ilişkin olumlu veya olumsuz bir fikir oluşturması olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz vergi bilinci, kızgınlığı, öfkeyi, vergi karşıtı ve hükümet karşıtı duyguları beslemektedir. Diğer taraftan, olumlu vergi bilinci; kişileri eğitmek, yararlanılan faydalar ile katlanılan vergi yükü arasındaki ilişki konusunda farkındalığı artırmak ve sonucunda vergi sistemini iyileştirmek için bir fırsat sağlar. Bunların yanında vergi mükelleflerine hükümete karşı mali sorumluluklarını hatırlatmaktan daha fazlasını yapmaktadır (Ventry, 2011: 842). Bireyler, ödenen vergilerin üzerinde net bir kontrole sahip olmak için hükümetin vergileri açık ve şeffaf bir biçimde, nerede ve nasıl kullanılacağını belirtmesi için baskı yaparak demokrasiye katkıda bulunmaktadır (Çak, Şeker ve Bingöl, 2010: 76).

Toplumsal değişim ve gelişim karşısında ihtiyaçlar, ideallerde değişmiştir; bu nedenle yeni gelir kaynakları arayışının yanı sıra düzenli ve sürekli gelir kaynakları da sorgulanmıştır. Daha önceleri reislere, derebeylere ve hükümdarlara hediye olarak verilen vergiler, zaman içerisindeki gelişmelerle birlikte zorunlu bir ödeme aracı haline gelmiştir. Bu siyasi gelişmeler sonucu vergilerin anlamı değişmiştir. Vergi, önceden isteğe bağlı bir maddi unsurken zorunlu bir maddi unsur haline gelmiştir. Tarih boyunca birçok yönetici, vergilendirmenin gücünü anlamış ve halktan vergilendirme konusunda birçok talepte bulunmuştur. Halk, bir süre vergi artışları ve idari keyfilik konusunda sessiz kalmış olsa bile süregelen baskılar nedeniyle ayaklanmalar başlamıştır. Görüldüğü gibi başlangıçta hediye olarak verilen vergi, daha sonra zorunlu ödeme olarak değiştirilmiş olsa da idarecilerin keyfi uygulamalarına bırakılmak yerine zamanla şekillenmiş; dolayısıyla vergi bilinci de bu yönde gelişme göstermiştir (Çelebi, 2016: 25).

Vergi bilincinin yerleştiği bir toplumda mükellefler vergilere karşı olumlu bir tutum içindedir ve vergi yükümlülüklerini özenle yerine getirirler; ancak vergi bilincinin iyi yerleşmediği toplumlarda mükellefler vergileri bir yük olarak algılamakta ve her fırsatta bu yükü ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bir ülkenin vergi bilinci düşükse, o ülkenin toplam vergi geliri de düşük olmaktadır (Buyrukoğlu ve Erasa, 2012: 121). Makroekonomik açıdan vergi bilincinin düşük olduğu bir ülkede hükümet, hedeflenen miktarda vergi toplayamamakta ve devlet bütçesinde açık oluşmaktadır. Bu açığı kapatmak için ülkeler özelleştirme, para basma, iç veya dış borç gibi çeşitli gelir getirici yöntemler kullanma yoluna giderler. Devlet,

bu açığı kapatma yönteminin türüne bağlı olarak, öngörülemeyen sonuçlarla karşılaşabilir; örneğin para basımı söz konusu olduğunda piyasaya gereğinden fazla para basılması enflasyona neden olabilirken, borçlanmaya gidilecek olması hem mevcut zamanda hem de gelecek zamanlarda toplumda vergi yükünü artıracaktır. Daha dar kapsamda ele alındığında hem gerçek hem de tüzel kişi olabilen vergi mükelleflerinin vergi bilincinin düşük olması, vergi bilinci nispeten daha yüksek olan mükelleflerle haksız rekabete yol açması söz konusu olabilir. Vergi bilinci yüksek mükellefler kanuna uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirdiğinden, mükelleflerin maliyeti artmakta ve bunun sonucunda da kârları azalmaktadır. Azalan kârlar neticesinde mükelleflerin yapması gereken yatırım miktarını azaltmaktadır. (Us, 2004:13).

Bir ülkede vergi bilinci oluştuğunda, kayıt dışı ekonomi önlenmiş, ekonomik gelişmeler büyük ölçüde sağlanmış olacaktır. Vergi denetimleri ise daha kolay, az maliyetli ve daha etkin yapılabilir (Çak vd., 2010: 76-77). Ayrıca toplumda vergi bilincinin yerleşmesi, mükellefin kendini denetlemesini de sağlar. Böylelikle ilk önce mükellefler önce kendilerinin, daha sonra ise çevresindeki mükelleflerin denetimini sağlayacak; aynı zamanda da diğer mükellefler tarafından denetlendiklerini bilerek hareket edeceklerdir. Böylelikle vergi idaresinin denetim yükü hafifleyecektir (Güner, 2008: 8).

Vergi bilinci, sadece vergisini ödeyen mükellefler tarafından değil, toplumda genel tüketici konumundaki en küçük birey tarafından da oluşturulması gereken bir davranış kalıbıdır. Tüm bu nedenler dolayısıyla vergi bilincinin erken yaşlarda kazandırılması amacıyla bugünün çocuklarının yarının yetişkinleri olacağı bilinci ve sloganı altında toplumun bir parçası olan çocuklarda ne için vergi ödemesi gerektiği bilincine sahip olunması devletin vergi alacaklarında gecikme ve aksamalar yaşanmamasını sağlayacaktır.

1.5. Vergi Algısı

Vergi uygulamasının başlangıçtaki amacı devlet açısından maddi sorunları çözüme kavuşturmak ve kamu gelirlerini arttırmak iken; değişen konjonktür sonucunda, mükelleflerin bakış açısından da yaklaşılmaya başlanmıştır. Vergi algısı

kavramının yaygınlaşması ile birlikte vergi uygulamasında etkinliğin ve verimliliğin sağlanması için alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir.

Vergi psikolojisi kapsamında değerlendirilen vergi algısı, insanların vergiye olan bakışını yansıtmaktadır. Kamu hizmetlerinin bedeli olarak vergiyi algılamak, verginin mantığını kavramak açısından da önemlidir. Bu şekilde bir bilinç oluştuğunda vatandaşlar, vergi vermeye daha istekli olabilmektedirler; çünkü bu durumun, vatandaşların faydasına olacağı, ilerleyen zamanlarda topluma hizmet olarak yansıyacağı bilinci, vergi uygulamalarına olumlu bakılmasına sebep olur. Oysaki vergi, devlet tarafından zorla alınan bir bedel ve ceza şeklinde algılanırsa, insanların ödeme isteğini azaltacak ve kayıt dışı ekonomi artışına yol açacaktır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126).

Mükelleflerin vergilendirmeye yönelik psikolojik tutumlarının incelenmesi, davranışsal tutumlar açısından önceliklidir; ancak vergilendirme konusundaki bireysel farklılıklar denetimde zorluklar yaratmaktadır. Bu nedenle vergilendirmeye yönelik bireysel tutumların genelleştirilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir mükellefin vergilendirmeye yönelik tutumunun en önemli belirleyicisi mükellefin vergi yüküdür. Vergi oranı, vergi yükünde belirleyici bir unsurdur (Aktan, 2006: 160). Etkin bir vergi sistemine ulaşmak, mükelleflerin vergileri nasıl algıladıklarını, bu algı sonucunda hangi davranışları sergilediklerini ve davranışlarını etkileyen faktörlerin neler olduğunu iyi bilmeyi gerektirir. Vatandaşların vergileri bir yük, yani cebinden çıkan fazladan para olarak görmeleri, vergilere yönelik olumsuz bir algının sonucudur. Aynı vatandaşlar, olumlu algıları nedeniyle, devletin vatandaşına hizmet etmesinin bir aracı olarak ve hizmetin yerine getirilmemesi halinde herkesin hayatını zorlaştıran durumların ortaya çıkması şeklinde algılayabilmektedirler. Vergilere karşı olumlu bir tutuma sahip olmak, olumlu bir algıya sahip olmayı gerektirir (Taytak, 2016: 1933).

Bireylerin; vergilerin amaçları, içeriği ve mali bağlantı hakkındaki bilgi düzeyleri, vergiler karşısında tutumlarının belirlenmesinde önemlidir. İnsanların bilmediği olguya veya nesneye karşı tutumu oluşamaz, az bildikleri şeylere karşı da tutumları tutarsız ve eksik olacaktır (Çiçek vd., 2008: 28).

Vergi algısını, bireylerin vergiye bakış açısını yansıtan, vergi psikolojisi alanında yer alan, vatandaşların vergi idaresini uyguladığı politikalar neticesinde vergi

hakkında oluşturdukları algı etkisiyle, vergi hakkında zihninde oluşturdukları yargı olarak tanımlanmayabiliriz. Vergi bilinci ise vatandaşların, verginin kamusal mal ve hizmetler için ihtiyaç duyulan kaynak olduğuna, vergilendirmenin adaletli yapılması ve toplum yararı göz önüne alınarak gerçekleştirildiğine inanmasıdır. Vergi bilincinin oluşabilmesi, toplumda öncelikle verginin olumlu bir şekilde algılanmasına bağlıdır. Verginin toplumda olumlu bir şekilde algılanarak vergi bilincinin oluşması, toplanacak vergi gelirlerini doğrudan etkilemektedir. Vergiyi doğru algılamak verginin kamu hizmetlerinin karşılığı olarak kabul etmekle yakından bağlantılıdır. Verginin kamu harcamalarının karşılığı olarak algılandığı ve buna ilişkin olarak vergi bilincinin yüksek olduğu toplumlarda vatandaşlar, vergiye ilişkin sorumluluklarını yerine getirmektedirler ve böylelikle devletin ihtiyaç duyduğu gelirin sürekliliği sağlanmaktadır (Demir, 2023: 108-109).

1.6. Vergi Bilincinin Diğer Kavramlarla İlişkisi

Toplanan vergilerin insanlar üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinin incelenmesi, devlet gelirleri için çok önemli olan vergilerin daha verimli kullanılmasına şüphesiz önemli katkı sağlayacaktır. Kişilerin vergilere karşı tutum ve davranışlarının belirlenmesi ve uygulanacak vergi politikalarının bu yönde şekillendirilmesi, politikalarla ulaşmak istenilen olası sonuçların olumlu olması bakımından kritik öneme sahiptir. Bu nedenle mükelleflerin vergilere yönelik tutum ve davranışları, psikoloji açısından da ele alınmaktadır.

1.6.1. Vergi Uyumu ve Vergi Uyumsuzluğu

Vergiye karşı olumsuz davranışların gelişmesi, vergi bilincinin yeterince gelişmemesiyle ve vergi politikalarının mükellef odaklı olmamasıyla yakından bağlantılıdır. Mükelleflerin vergi uyumunu sağlamak için, kamu yöneticilerinin de yeterli vergi bilincine sahip olması gerekmektedir. Vergi uyumunun gerçekleşmesini hem bireysel hem de toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Vergi uyumu, mükellefin vergi yükümlülüklerin bireysel iradeyle yerine getirilmesi, bu sorumluluklarını eksiksiz bir şekilde tamamlanması olarak ifade edilebilir. Daha geniş bir ifadeyle vergi uyumu; ‘vergilendirme uygulamasının bütünsel biçimde tüm koşullarda, mükellefin özgür iradesiyle vergilendirme sürecinin

başlaması ile gerçekleşen verginin ödenmesini de kapsayan tüm yükümlülüklerini tam ve eksiksiz olarak ve süresinde yapması' olarak tanımlanmaktadır (Teyyare ve Dirican, 2022: 5).

Vergi uyumunu etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler şeklinde sınıflandırılabilir. Cezalar, gelir düzeyi, vergi oranı ve oran yapısı, denetim sıklığı ve vergisel avantajlar ile düzenlemeler ekonomik faktörleri oluştururken; vergi bilinci, vergi psikolojisi, vergi ahlakı, vergi kültürü, vergi yönetimi, hukuk düzeni, siyasi yapı ve dini inanışlar ekonomik olmayan faktörleri oluşturmaktadır (Altun ve Yavuz, 2017: 37).

Mükelleflerin vergi bilincine sahip olması, vergiye gönüllü uyum açısından olumlu bir etkiye sahipken; vergi denetimi ve cezalar konusunda yapılan çalışmalarda, mükelleflerin davranışları bazı farklılıklar gösterir ve genel olarak uyum açısından mükelleflerin vergi ödeme veya ödememe konusunda kendileri açısından en çok fayda sağlayacağı durumu değerlendirerek, verginin ödenmesi veya ödenmemesine karar vereceklerdir. Vatandaşların genel kanaati vergilerin adil bir şekilde toplandığı yönünde ise vergi uyumu üzerinde artan bir etki gösterir ve yine vatandaşların zaman içindeki deneyimler sonucu vergi bilincinin yüksek seviyede olması, vergiye karşı tutum ve davranışlara etki ederek vergi uyumunu pozitif yönde etkileyecektir (Torgler, 2003b:27).

Vergiye uyum, mali hedeflere ulaşmanın en önemli araçlarından biridir ve vergi gelirlerinin tahsil edilmesinde etkili bir mükellef davranışıdır. Vergiye gönüllü olarak uyan mükellefler, yükümlülüklerine ve kanuna göre gösterilmesi gereken dört temel davranışı sergilemek zorundadır: Beyanlarını doğru biçimde bildirme, borçlarını doğru bir şeklide hesaplama, zamanında vergi beyannamesini bildirmesi ve verginin zamanında ödenmesi şeklinde davranış sergileyecektir. Bunlar harici yapılan herhangi bir davranış mali açıdan uyumsuzluğu temsil etmektedir (Franzoni, 1999:55).

Vergi uyumsuzluğu, mükelleflerin vergi kanunlarını ihlal etmesi, kazançlarını eksik veya gerçeğe aykırı bir şekilde beyan etmesi, vergilerini zamanında veya tam ya da hiç ödememesi, farklı tutum ve beklentilerle ödemelerini geciktirmesi, vergi kaçırma ve vergiden kaçınma olarak ifade edilen davranışları sergilemesi şeklinde ifade edilebilir (Kirchler ve Wahl, 2010: 3).

1.6.2. Mali Psikoloji

Mali psikoloji, mali olayların bireyler üzerindeki etkisi, mali araçlara ve olaylara karşı bireylerin tutum ve davranışların araştırılmasıyla ilgilenen bir disiplindir. Bu disiplinin, araştırma alanlarına örnek vermek gerekirse; 'hükümetin bütçe politikası', 'harcama kalemlerindeki değişiklerin veya borçlanmanın vatandaşlar tarafından nasıl algılandığı sonucu vatandaşların bu politikalar karşısındaki tepkileri ile davranışlarının araştırılması' sayılabilmektedir (Devos, 2014'ten aktaran: Karakaş, 2019: 26). Vergi yönetiminin vergilendirme ile ilgili uygulayacağı politikalar, her bir bireyde farklı tutum ve davranış gösterecektir. Vergilendirme uygulamasına gidilmeden önce belirlenen hedeflerin gerçekleşmesi için, bireylerin tutum ve davranışlarının iyi tespit edilmesi gerekmektedir Mali psikoloji, mali olayların sadece hukuki, ekonomik ve politik yaklaşımlar dikkate alınarak çözülemeyeceğini, bunlarla birlikte olayların tam olarak yorumlanıp kavranmasında psikolojik yaklaşımların da dikkate alınması gerekliliğini savunmaktadır. Dolayısıyla mali sorunların çözümünde psikoloji biliminden de yararlanmanın sorunların daha iyi anlaşılmasında ve çözümlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu ifade edilir (Uyanık, 2019: 355).

Ekonomik olayların birey ve toplum üzerindeki sosyal, hukuki ve ekonomik etkilerini incelemek, bu alandaki sorunları sadece bu açılardan değerlendirmek çözüm noktasında fayda getirmemektedir; bu yüzdendir ki alandaki sorunların psikolojik olarak ele alınması, mali psikolojinin amacı doğrultusunda fayda sağlamaktadır. Mali psikoloji, bir bütün olarak mali olayların ve araçların etkilerini incelemektedir. Söz konusu araştırma alanları, halkın vergi algısının araştırılmasını ve devlet borçlanmasının altında yatan temel sebepleri kapsamaktadır (Şenyüz, 1995:4).

1.6.3. Vergi Psikolojisi

Vergi psikolojisi, vergilerin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisini inceler. Bu kapsamda vergi psikolojisi, mali psikolojinin bir alt alanı olarak kabul edilebilir (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 126). Vergi psikolojisi, vergilemeye bakış açısını ve vergilemeye karşı oluşan tepkilerin belirlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Vergi psikolojisi kişilerin ve grupların vergiye bakış açılarını, algılarını, tepkilerini ve çıkarımlarını inceleyen çalışma alanı olarak görülmektedir. Kültürel ve sosyal normlar, bireyin içinde bulunduğu sosyal ortam hem vergi psikolojisine hem de vergi

ödeme ödevini gerçekleştirmesini olumlu veya olumsuz şekilde etkilemektedir. Vergiler, genel olarak tüm mükellefler için bir yük olarak algılanmakla birlikte, vergi mükelleflerinin vergi yüklerine ilişkin algıları farklıdır. Vergi tutumları ve vergi ödeme gücü gibi kişisel faktörler, vergi ödemelerini etkilerken; vergi adaleti ve vergi kanunları gibi toplumsal faktörler de vergi mükelleflerinin vergi ödeme algılarını etkilemektedir (Taşkın, 2010: 65).

Mükelleflerin vergi algıları, vergi alacağı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Vergiyi kamu hizmetleri için bir ödeme (bedel) olarak anlamak ile kendisine yük olarak anlamak arasında fark olacaktır. Bir mükellefin borçlu olduğu vergiler üzerindeki konumunu belirlemeleri bakımından ikisi arasında önemli bir fark vardır. İlk durumda mükellefler vergileri kolaylıkla öderken, ikinci durumda mükellefler vergiden kaçınmaya çalışacaklardır (Çomaklı, 2008). Vergi politikası hazırlanırken, mükellef psikolojisinin dikkate alınması, vergi politikasının başarısını etkiler. Kamu harcamalarının türleri ve niteliği, bütçe uygulamaları, vergi muafiyetleri ve istisnaları, mükelleflerin psikolojisini dolayısıyla vergilerin sağlıklı bir şekilde toplanması ve harcanmasını etkilemektedir. Ayrıca vergilendirme üzerinde durulması gereken temel husus, toplumun arzuladığı ekonomik ve sosyal hedeflere ulaşmak için kamu kaynaklarının nasıl kullanılacağını ve kamu mali araçlarının; gelir dağılımı, ekonomik istikrar, ekonomik büyüme gibi toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesinde nasıl kullanılabileceğini belirlenmesidir. Bu hedeflere ulaşmak, sağlıklı vergi psikolojisine sahip bir toplumda gerçekleşmesi muhtemel bir durumdur (Orhaner, 2007: 28).

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarının tespiti ve uyumlarının sağlanması için yapılması gereken şey; öncelikle vergi politikalarında etkinliği sağlamaktır. Vergi konusunda, öncelikle merkezi idareyle ve diğer vergilendirme yetkisi elinde bulunan idarelerle birlikte kişi ve kuruluşların tutum ve davranışlarının araştırılıp incelenmesini sağlamalıdır. Bu bağlamda, yeni bir verginin uygulanacak olması veya mevcut vergiler için yapılacak olan herhangi bir düzenleme (vergi oranının, vergi affı, istisna ve muaflıkların yeniden belirlenmesi gibi düzenlemeler) olması durumunda, vergi karşısında tutum ve davranış tespitinin doğru bir şekilde yapılması, hedeflenen seviyede verginin toplanması bakımından son derece önemlidir. Bu dengenin kurulması, toplumsal ilişkileri düzenlemek açısından yararlıdır. Bu amaçla yapılan vergi uygulamaları, mükelleflerde oluşması beklenen olumsuz etkileri

en az seviyeye indirmektedir (Nadaroğlu, 1992: 10). Vatandaşların tutum ve davranışları görmezden gelinerek uygulanan vergileme politikaları daima yetersiz olmaktadır. Vergi psikolojisi, bu sorunlara çözüm odaklı verimli ve etkin vergi politikaları oluşturarak katkı sağlanması beklenebilir. Vergi politikaları oluşturulma sürecinde, vergi psikolojisi argümanları göz önünde bulundurularak belirlenen politikalar uygulanmalıdır (Şenyüz, 1995:6).

1.6.3.1. Vergi Psikolojisi Amaçları

Vergi psikolojisini yalnızca mükelleflerin vergiyle ilgili tepki ve algılarını araştıran bir kavram olarak ele almak doğru olamaz; aynı zamanda birtakım başka amaçları da vardır. Vergi psikolojisinin genel anlamda amaçları; vergi uyumunu kolaylaştırma, vergi politikalarını verimli kılma ve toplumsal ilişkileri düzenlemektir.

1.6.3.1.1. Vergi Uyumunu Kolaylaştırma Amacı

Vergiler karşısında vatandaşların olumsuz tepki göstermesi, belirlenen vergisel hedeflerin gerçekleştirilememesi sonucunu ortaya çıkarabilmektedir; bu nedenle, vergisel planlamalar oluşturulma sürecinde, vergi psikolojisinin göz önünde bulundurulması, istenilen vergisel hedeflerin gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır (Taşkın, 2010: 70). Vergi psikolojisi alanında uygulanan politikalar, kamu ve vatandaş arasındaki ilişkileri olumlu etkileyip, vergiye gönüllü uyumu arttırabilmektedir.

Mükelleflerin vergiye bakış açılarının olumlu olması ve vergiye uyumlarının artması için vergi idaresinin mükelleflerle iş birliği içinde olması gerekmektedir. Mükellefler ile vergi idaresi arasındaki ilişkilerin daha pozitif olabilmesi için ise vergi psikolojisi konusunun da dikkate alınması önem arz etmektedir (Demirtaş, 2017: 17).

Vergi yükümlülüklerini doğru bir şekilde yerine getirmek için tanımlanan vergi uyumu; beyannamenin verildiği tarihte yürürlükte olan vergi kanunları, yönetmelikler ve yargı kararlarına uygun bir biçimde vergi yükümlülüğünün beyannamede eksik olarak belirtilmemesi ile beyannamenin zamanı geçmeden ilgili yerlere verilmesi olarak ifade edilmektedir. Vergi uyumundan bahsedilebilmesi için; vergiye tabi geliri doğru bir şekilde hesaplandıktan sonra, yani gelir düzeltmeleri, giderleri, muafiyetleri, vergi teşvikleri gibi işlemleri yaptıktan sonra tam olarak beyan etmeli ve vergi

beyannamesinin zamanında verilmesi gerekmektedir (Çiçek, Karakaş ve Yıldız, 2008: 33).

1.6.3.1.2. Vergi Politikalarını Verimli Kılma Amacı

Vergilerin ekonomik istikrarı sağlama, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak, adil gelir dağılımı sağlama gibi amaçları da vardır. Buna bağlı olarak vergilerin etkin kullanılması toplumda vergi bilincinin oluşmasına olanak sağlayacaktır.

Verginin amacına ulaşması için vergi sisteminin etkinliğinin artırılması gerekmektedir. Bunun için uygulanan politikalardan mükelleflerin memnun olması sağlanmalı ve ayrıca bu politikaların uygulanmasına verecekleri tepkiyi tespit etmek hem etkin bir vergi sisteminin oluşturulması açısından hem de mükelleflerin memnuniyeti açısından önemlidir. Yani, yeni bir vergi konulmadan önce veya mevcut vergi oranında bir düzenlemeye başlamadan önce mükelleflerin bu uygulamayı nasıl karşılayacağı, aynı zamanda ne şekilde tepkiler vereceği, izlenilecek vergi politikasının başarılı sonuç vermesi açısından son derece önemlidir. Aynı zamanda devletin hedeflenen vergi toplamadaki başarısı, vergi mükelleflerine bazı ekonomik çıkarlar elde etmesiyle de yakından ilgilidir. Vergi sisteminde herhangi bir değişikliğe gidilmesi ya da eski vergilerin yerine uygun vergilerin konulması ihtiyacı olması durumunda, vatandaşların olumsuz tepkilerine sebebiyet vermemek için, idare tarafından buna uygun politikalar geliştirilebilmelidir (Cansız, 2006: 116).

1.6.3.1.3. Toplumsal İlişkileri Düzenleme Amacı

Vergiler kamu politikalarının uygulanmasında özellikle de maliye politikası araçları içinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Vergilendirme sürecinin toplum tarafından adalet algısını tesis edecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Vergilendirme sürecinin toplumun uyum göstereceği şekilde uygulanması ve vergi politikalarının bu önceliklerle ele alınması vergilendirme sürecinin efektif bir şekilde yürütülmesi için gereklidir. Devlet tarafından uygulanan vergi politikalarının adaletli bir şekilde tesis edilmemesi ve vergi yükünün adil dağılmaması vergi mükelleflerinin ağır vergi yükü altında ezilmelerine ve vergilendirme sürecine karşı direnç göstermelerine neden olacaktır. Bu gerekçeler dolayısıyla devletin vergi politikalarını

uygulamaya geçirirken mükelleflerin psikolojik maliyetlerini de dikkate alarak vergi uyumunu sağlayacak adımlar atmalıdır (Demirtaş, 2017: 17).

Toplumsal ve kültürel unsurların yanında vatandaşların psikolojik yapısı, vergileme açısından son derece önemli görülmektedir. Vatandaşlar, vergi ile kamu harcamaları arasında mali bağlantı kurabildikleri taktirde, vergiye yaklaşımı daha olumlu olabilmektedir. Her toplumun vergiye yaklaşımı farklı olarak algılandığından dolayı, vergi uygulaması ile ilgili sorunlarda, her toplumun kendi özelinde değerlendirilmesi gerekliliği karşımıza çıkmaktadır; dolayısıyla her toplumun kendine özgü vergi anlayışı olsa da vergi psikolojisi çalışmalarının vergiye karşı tepkilere olumlu etkisi olacağı noktasında bir fikir birliği söz konusudur (Demir, 2023: 10).

1.6.4. Vergi Zihniyeti ve Vergi Kültürü

Taytak (2016), vergi kültürünü, "mükelleflerin vergi ödevlerini zamanında ve gönüllü bir şekilde yerine getirmelerini sağlayan, bu bakımından da verginin devlet tarafından tahsil edilme düzeyi ve başarısını doğrudan etkileyen önemli bir unsur" olarak tanımlamaktadır. Öte yandan, zihniyet kavramı ile kültür kavramı, birbiri yerine kullanılan kavramlar olduğu için bir ayrım yapmak çok zordur; çünkü zihniyet kavramı, kültür kavramını tamamlayan unsur olarak görülmektedir. Ancak bu durumda içsel kültürle dışsal kültürü ayrı ayrı ele alıp değerlendirmek gerekmektedir. Normlar ve tasarımların oluşturduğu, sistemli değerler bütününü, içselleştirilmiş kültür olarak ifade ettiğimizde bireyler üstüdür; yani bir bakıma bütünleştirilmiş olan bir bilinç anlaşılmaktadır. Dışsallaştırılmış kültürde ise kültürel öncüller sisteminden yola çıkarak dar ve basit bir şekilde anlatmak gerekirse toplumun sanatsal ve edebi üretimleridir, denilebilir; bu nedenle zihniyet kavramı içselleştirilmiş kültürle yakından ilişkilidir. Zihniyet ifadesiyle anlatılmak istenen; kültürün içerdiği norm ve değerlerin kişi tarafından içselleştirilmesi yoluyla elde ettiği ortak yargılar ağı olduğudur (Aygül, 2013: 70).

Vergi zihniyeti, bir siyasi veya mali otoritenin vergilendirme yetkisini elinde tuttuğunu ve vergi bilinci ile vergi ahlakının bu otorite tarafından ne ölçüde benimsendiğini ve politikalarıyla tutarlı olup olmadığını açıklayan bir kavramdır. Bu bağlamda, yetkililerin vergi politikaları ve düşünüşleri, onların vergi zihniyetini de ortaya koymaktadır. Nerre'nin Tretter (1974) tarafından alıntılanan tanımda; "vergi

zihniyeti, mükelleflerin vergilere ve devlete yönelik tutum ve davranışlarını içeren bir kavram" olarak açıklanmaktadır. Kirchler'in (1997) çalışmalarında, toplumda vergi zihniyeti yüksekse, vergi artışları ve yeni vergi oranları daha kabul edilebilir olacaktır. Lewis (1979) tarafından yapılan araştırmada, vergi zihniyetinin yüksek olduğu toplumlarda, vergi kaçırma olasılığının daha düşük olduğunu göstermektedir (Akkoç, 2021: 58). Vatandaşların dini inancı, vergi bilinci, vergi ahlâkı, vergi psikolojisi, vergi zihniyeti gibi sosyal normlar, toplumun vergi kültürünü etkilemektedir; böylelikle, toplumun vergiyle ilgili olaylara bakışını belirleyen sosyal normlar oturmaktadır (Abdiyeva vd., 2015). Özetlemek gerekirse, verginin nasıl algılandığı, toplumun vergi zihniyeti ve kültürü ile yakından ilişkilidir. Toplumun vergi kültürü göz önünde bulundurularak vergi yönetimi tarafından ortaya konulacak olan vergi politikalarının uygulanmasında mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun sağlanması bakımından belirlenen hedeflere ulaşılması son derece önemlidir.

1.6.5. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı, vergi kanunu hükümlerine aykırı hareket edildiğinde veya ödenmesi gereken vergilerin ödenmemesi veya eksik ödenmesi durumunda ortaya çıkar. Tahakkuk aşamasına gelen bir verginin, tahsilinin gerçekleştirilememesi veya tahakkuk öncesi süreçte yanıltıcı işlemler yapılarak gerekenden az miktarda verginin tahakkuk ettirilmesi yoluyla ortaya çıkabilmektedir. Vergi kaçakçılığının yapılması, kanunda düzenlenmesi gerekli olan belgelerin eksik olması veya hiç düzenlenmemesi, çoğu zamanda gerçeğe uygun olarak düzenlenmemesi, muhasebe hileleri yapmak suretiyle karşımıza çıkmaktadır (Yüksel, 2019: 48).

Mükellefler, vergilerini ödemedikleri veya tam ödemedikleri takdirde, borçlarını zamanında ödeyen vatandaşlara göre adil olmayan bir gelir elde etmektedirler. Vergiyi kaçıranlar, adil olmayan bu kazançlarının yanında, vergisini zamanında ödeyen mükellefleri cezalandırmaktadır. Vergi kaçakçılığı, farklı işkolları arasındaki rekabet koşullarını bozmaktadır. Vergi kaçıran işletmeler üretim maliyetlerini düşürerek daha ucuza üretecek, zamanında vergilerini ödeyen işletmeler ise uygulanan vergi neticesinde daha fazla maliyetle karşılaşacak ve aynı zamanda rakiplerine karşı dezavantajlı duruma düşeceklerdir. Vergi kaçakçılığı, devlet gelirlerini azaltmakta ve kamu hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde sunulmasını

engellemektedir. Vergi gelirleri kamu harcamalarını finanse etmede yetersiz olduğundan, finansman ihtiyaçlarını karşılamak için para basar veya borçlanma yoluna başvurur. Karşılıksız para basma sonucunda enflasyon oluşmaktadır (Özsoylu, 1996: 65).

Vergi kaçakçılığı tamamen ortadan kaldırılamasa da kanun koyucu ve kanunlar çerçevesinde uygulayıcılar tarafından bazı önlemler alınmıştır. Bu tedbirler, kaçakçılığı caydırıcı tedbirler ve kaçakçılığı denetim yoluyla tespit edip cezalandırma yoluyla engelleyebileceği önlemler olarak sınıflandırabilir. Ceza, vergi kaçakçılığının önceliği suçu cezalandırmak değil; suçu doğuran durumların önüne geçmektir. Bu nedenle vergi sisteminin gözden geçirilmesi, zayıflıkların ve sorunların tespit edilmesi ve karşı önlemlerin alınması gerekmektedir. İkincisi, vergi kaçakçılığı cezalandırılmalıdır; ancak bunu yaparken mükellefin bütçe gelirlerine olan etkisini göz ardı etmemek gerekir. Çünkü vergi kaçakçılığı sonucu verilen ağır cezalar vergi alacağını yok ederken, üretim ve istihdama katkı sunan iş yerlerinin kapanmasıyla mükelleflere ekonomik hayattan ayrılıp ülke ekonomisine katkı sağlamayacak durumda olacaklardır. Bu nedenlerden ötürü vergi kaçakçılığına karşı uygulanacak yaptırımlarda cezaların vergi kaybına sebebiyet vermeyecek bir biçimde düzenlenmesi gerekmektedir (Aykut, 1989: 157).

1.6.6. Vergiden Kaçınma

Kaçınma, vergi kanunlarının yapısından kaynaklanan bir olgudur. Mükellefler, vergiye tabi yükümlülükleri atlatmak için vergi kanunundaki boşluklardan ve ayrıcalıklardan yararlanabilir. Ayrıca mükellefler, vergi yükünün üzerlerinde aşırı baskı oluşturması durumunda, ikamet ettikleri ülkeden başka ülkelere göç edebilirler. Vergiden kaçınma neticesinde, vergi mükellefleri yasayı ihlal etmeden vergi yükümlülüğünden kurtularak devleti vergi kaybına uğratmaktadırlar. Yasal olarak vergiden kaçınma, kanundaki boşluklardan yararlanmanın sonucu, vergi kaçakçılığı ise kanun dışıdır (Apak, 2017). Vergiden kaçınmak, suç teşkil etmez; örneğin, araba vergisi ödemek istemeyen kişilerin araba satın almaması durumunda vergiden kaçınma meydana gelmektedir.

Vergiden kaçınma, kendisini esas olarak harcamaya dayalı yani dolaylı vergilerde gösterir; ancak dolaysız vergilerde vergiden kaçınma, dolaylı vergilerdeki

kadar olmasa da görülebilir. Özellikle artan oranlı vergilendirmede matrah arttıkça ödenecek vergi miktarı da artacağından bu durumla karşılaşan mükellefler daha fazla vergi ödemesi yapmamak için kazandıkları kazançtan vazgeçebilirler. Gelir elde etmenin yolu, mücadele etmek ve risk üstlenmek olduğundan, bu sorumlulukları almak istemeyen vatandaşlar gelirlerini kendilerini tatmin edecek gelir düzeyine indirebilirler (Uluatam Ö. , 2005: 304).

Vergiden kaçınma, bazı durumlarda vergilerin olumsuz özendirme oluşturması neticesinde, vatandaşların uygulamış olduğu bir tepki türüdür ve vergi oranlarındaki artışlarının vergiden kaçınmayı artırabileceği kabul edilmektedir (Çiçek vd., 2008: 52). Vergiden kaçınma, bazen sosyal ve ekonomik açıdan faydalı sonuçlar doğurduğu gerekçesiyle, hükümetler tarafından teşvik edilir; ancak bazı zamanlar sonuçlar beklendiği gibi olmayabilmektedir. Örneğin, tütün üzerindeki yüksek vergiler tüketimi azaltarak faydalı sonuçlara katkı sağlarken, gelir üzerinden alınan yüksek vergiler kişilerin uzmanlık alanları dışındaki işlere girmesine, dolayısıyla ekonomide düşük verimli iş kollarının çıkmasına sebebiyet verebilmektedir (Bayraklı, Saruç ve Sağbaş, 2004: 206).

1.6.7. Vergi Kapasitesi

Bir ülke içindeki mevcut mükelleflere ait gelir, servet ve harcama grubunu teşkil eden vergilerden belli bir zaman içerisinde ödenmesi gereken vergilerin toplamı için kullanılan bir kavramdır (Dursun, 2008: 48-49). Bir ülkenin vergi kapasitesi, o ülke içinde vergilendirme uygulamasının ekonomik sınırını belirlemektedir.

Uygulanan vergilerin, toplumun katlanabileceği vergi yüküne dayanabileceği sınırı olarak ifade edilen vergileme kapasitesi'nin her ülke için farklı bir sınırı vardır. Toplumun vergileme kapasitesinin üzerine çıkılırsa vergilerden beklenen yarardan daha fazla olumsuz sonuçlar meydana getirebilir. Bu nedenle büyüklüğü her ülkenin ekonomik şartlarına bağlı olarak değişiklik gösteren vergileme kapasitenin üstüne çıkılmaması, cebri ve karşılıksız olarak tahsil edilen vergilerin olumsuz sonuçlar meydana getirmemesi açısından önemlidir (Korkusuz, 2004: 3).

Vergi kapasitesi sınırlarının aşılması, beklenen vergi gelirlerinin kaybına neden olabilir; örneğin vergi mükellefleri elindeki tasarrufların hepsini vergi ödemek için kullanması durumunda, elinde herhangi bir gelir kalmayacağından, verginin

kaynağının tükenmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durum karşısında imkanları doğrultusunda vergi mükellefleri vergiden kaçınma, vergi kaçırma, kayıt dışı ekonomide faaliyetlerin yürütülmesi vb. yollar kullanılabilir. Sonuç olarak vergi kapasitesinin aşılması beklenen vergi gelirlerini ve vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir (Öncel, 2001:18).

1.6.8. Kayıt Dışı Ekonomi

Yasa dışı ekonomi, gizli ekonomi, resmi olmayan ekonomi, düzensiz ekonomi, kayıp ekonomi, gölge ekonomi, marjinal ekonomi, karaborsa ekonomisi, gözlemlenmeyen ekonomi, paralel ekonomi, vergiden muaf ekonomi, vb. adlarla aynı anlama gelen kayıt dışı ekonomi kavramı, bilinen istatistiksel yöntemlerle tahmini mümkün olmayan ve Gayri Safi Milli Hasıla hesaplanırken bu yöntemle elde edilen gelirlerin hesaba katılmadığı, aynı zamanda gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür. (Tüfekçi, 2010: 50). Ülkemizde, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu tarafından yapılan ve 1998-2004 yıllarını içeren bir araştırmada, kayıt dışı ekonominin GSYH'nin %26 ila %37'sini oluşturduğunu tespit edilmiştir (Dursun Dağcı, 2021: 37).

Kayıt dışı ekonomiye neden olan faktörlerin genel olarak ekonomik nedenlerden dolayı olduğu düşünülse de yakın zamanda yapılan araştırmalar incelendiğinde, sosyo-psikolojik faktörlerde kayıt dışı ekonomiyi önemli bir derecede etkilediğini göstermektedir. Bu faktörlerden biri olan vergi bilincinin önemli derecede etkisi olduğu görülmüştür. Kayıt dışı ekonominin birçok olumsuz ekonomik, sosyal ve kültürel sonucu bulunmaktadır (Uyanık, 2019: 355).

Us'a (2004: 13) göre kayıt dışı ekonominin ülke ekonomisine verdiği zararlar şu şekilde özetlenebilir: Ekonomik faaliyetlerin kayıt dışı bırakılması sonucu vergi gelirlerinin azaltılması, bütçe finansmanının sağlanması için borçlanma yoluna gidilmesi ve faiz oranlarında yükseliş yatırımlarının azaltılması, istihdamı olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı faaliyet sürdüren üretici, vergi ödemeyerek, kayıtlı faaliyet yürüten üreticiye oranla çok daha düşük bedelle mal ve hizmet sunmakta ve bu durumda kayıtlı faaliyet yürüten üretici aleyhine haksız rekabete sebep olmaktadır. Kayıt dışı işlemlerin büyük bir çoğunluğunun nakit paraya dayalı olması, fiyat istikrarı olmayan ekonomilerde, istikrarı olan bir paranın yerli para yerine kullanılmasına, bir

başka ifadeyle dolarizasyona sebep olmaktadır. Dolarizasyon karşısında para talebi istikrarsız bir hale gelerek ve merkez bankası gelirlerinde düşüşe yol açarak ülke para politikasını olumsuz etkilemektedir.

Toplumda vergi bilincinin oluşmaması, ülkede kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin artmasına neden olabilmektedir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisine verdiği zararlar konusunda halkta bir bilinç oluşturmak, yukarıdaki nedenler göz önünde bulundurulduğunda bir tavsiye niteliği değil; bir zorunluluk olarak kendisini göstermektedir. Özetle, kamu açıklarını kapatmak için yüksek vergi oranlarının sürdürülmesi, düzenli vergi mükellefleri açısından vergilendirmede adalet ve eşitlik ilkelerini bozmaktadır. Kayıt altında yar alan sektörler için böylesine haksız bir durumla karşı karşıya kalan mükellefler, gönüllü vergi uyum şeklinde tutumlarını olumsuz yönde değiştirmeleri sonunda vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin varlığı ve büyüklüğü göz önüne alındığında, vergi mükelleflerinin vergi uyumunu yaşamalarını sağlamak için, kayıt dışı sektörleri kayıt altına alma faaliyetlerine öncelik verilmelidir. Toplumu oluşturanların vergiye yönelik tutumları ve bilinç düzeyleri ile toplumun sosyal kuralları, kayıt dışı ekonomi üzerinde etkili olabilmekte ve mükelleflerin kayıt dışı ekonomiye yönelme veya yönelmeme ihtimalini etkilemektedir.

Vergi bilinci ile kayıt dışı ekonominin boyutu arasındaki bağı araştıran çalışmalar, vergi bilincinin yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomi boyutunun çok daha az olduğunu ortaya koymuştur. Benno Torgler, Dünya Değerler Anketi (World Values Survey-WVS) araştırma verilerini kullanarak, vergi bilinci ile kayıt dışı ekonomik faaliyetler arasında önemli bir negatif korelasyonun var olduğunu ortaya çıkarmıştır (Torgler, 2003a: 256).

Kayıt dışı ekonomi konusunda toplumu bilinçlendirme faaliyetlerinin aşamalı bir biçimde yürütülmesi kısa, orta ve uzun dönemde kayıt dışı ekonomik faaliyetleri sonlandıracaktır. Öyle ki, 1980'li yıllarda İsviçre'de kayıt dışı ekonominin boyutu GSMH'nin %3 ila %5'i günümüzde ise %6 ila %7 arasında küçük bir değer olmasının altında yatan temel sebep; halkın, kayıt dışı ekonomi varlığının geleceklerini çalacağı yönünde sahip olduğu bilinç düzeyi ile alakalı olmasıdır. Vatandaşların kayıt dışı ekonomi karşısında bir bilincin oluşmadığı zamanlarda, böyle bir ekonominin sebep

olduğu olumsuz sonuçların üstesinden gelebilmek oldukça güçtür. Bu bağlamda kayıt dışı ekonomi sorununun çözümünde halkın bilinçlenmesinin etkili bir yöntem olduğu tartışılmaz bir gerçektir (Dursun ve Dağcı, 2021: 46).

Vatandaşların ödenen vergilerin kendilerine bir yarar sağlamadığı düşüncesi vatandaşların vergi bilinç ve algılarını olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuz durumun önüne geçebilmek politikacılar ve idareciler için kayıt dışı ekonomiyi önlemeye yönelik çok fazla çaba sarf etmeli ve buna yönelik politikalar oluşturmalıdırlar.

1.7. Vergi Bilinci ve Vergi Algısını Etkileyen Faktörler

Bireyin vergi uygulamalarına nasıl tepki verdiği ve buna bağlı olarak bireyde oluşan vergi bilinci hem sosyolojik hem de psikolojik birçok etmenden etkilenmektedir. Vergi idaresinin uygulamış olduğu denetim ve cezalar, belli bir seviyeye ulaşana kadar vergi bilincine olumlu bir etki yaparken, toplumun vergi bilincini arttırmak, genellikle psikolojik ve sosyolojik etmenlere bağlıdır. Vatandaşların vergi karşısındaki tutumları, vergiye uyumun ve dolayısıyla vergi bilincinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yansımanın toplumun vergiye algılaması açısından belirlenebilmesi için vatandaşların tutum ve davranışlarını etkileyebilecek bireyden kaynaklı veya çevresel faktörlerin bilinmesi önem arz etmektedir (Bağdigen ve Erdoğan, 2010: 106).

1.7.1. Bireysel Faktörler

Vergiye karşı tutum ve davranışları etkileyen bireysel unsurlar bireyin kendisinden kaynaklanan faktörlerdir. Bu faktörler bireyden bireye değişiklik gösteren subjektif faktörlerdir (Aydoğan, 2017:17).

1.7.1.1. Demografik Özellikler

Yaş, medeni durum ve cinsiyet gibi faktörler, mükelleflerin vergi algılarını etkilemektedir. Farklı yaş gruplarındaki mükelleflerin vergi bilinci ve algıları farklıdır. Bazı çalışmalarda vergi uyumu, yaş ilerledikçe azalırken; bazı çalışmalarda yaş artışıyla birlikte vergi uyumu yükselmektedir. Yapılan birçok çalışma incelendiğinde vergi uyumsuzluğu yüksek oranda genç nüfusta görülmektedir (Çelebi, 2016: 38).

Cinsiyete özgü araştırmalar, kadınların vergi ödemeye erkeklerden daha istekli olduğunu göstermektedir. Sosyal psikoloji araştırmalarının kadınların erkeklere göre genel olarak daha uyumlu olduğu göz önüne alındığında, vergi tutumları söz konusu olduğunda kadınların daha fazla uyumlu olmaları normal değerlendirilmektedir (Yardımcıoğlu, Akpınar ve Günay, 2015).

Vergiye karşı tutumu etkileyen bir diğer faktör ise kişinin medeni durumudur. Genellikle medeni durum da aile büyüklüğü ile ilgilidir. Aile büyüklüğü bakımından, bekârlar evlilere göre vergi konusunda daha uyumludur; ancak bekarların risk aldıkları, hayattaki beklenti ve hedeflerini karşılayamadıkları veya çok az kazandıkları zaman, vergi kaçırma olasılığı evlilere göre daha fazla olduğu söylenebilir (Çoban, 2004: 49).

1.7.1.2. Vergi Ödeme Gücünün Etkinliği

Vergiler, kişisel geliri azaltan bir faktördür. Vergi ahlakı çalışmaları, bireyin ekonomik durumunun vergi bilincini etkilediğini göstermektedir. Ülkelerin farklı gelir düzeyine sahip vatandaşlardan eşit oranda vergi toplaması, sübjektif vergi yükünün ağır görülmesine, vatandaşların vergiye olan uyumunu düşürmeye, bununla birlikte direnmesine yol açmaktadır. Bu aşamada vergi mükellefleri anayasada da ifade edildiği üzere ödeme gücüne göre vergilendirildikleri taktirde vergi ödevlerini tam ve zamanında yerine getirerek vergiye uyum göstereceklerdir. Bunun yanı sıra bir vatandaşlık görevi olan vergi ödevini yerine getirmenin mutluluğu içinde olacaklarından vergi ahlak düzeyleri yükselecek ve uyum maliyetleri azalacaktır. Vergi uyumunun artması ise vergi kayıp ve kaçaklarının artmasının önüne geçecektir (Demir, 2013: 69).

Ülkenin vergi yükünü adil bir şekilde dağıtabilmesi için mükelleflerin ödeme gücü göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi, vergi bilincini artırması bakımından da önemlidir. Mükellefler arasında vergi bilincini artırmak için ödeme gücü göz önünde bulundurularak oluşturulmuş çeşitli uygulamalar mevcuttur. Mevcut uygulamalardan bazıları ise vatandaşın sahip olduğu gelir, kaynak, harcama sonucu oluşan tüketimlerin her birini ayrı ayrı ele alarak vergilendirilmesi, vergilendirilebilir kazancın belirlenmiş oranlara göre tahsil edilmesi, vergilendirmede artan oranlar gibi

politikalar vatandaşların ödeme gücü esas alınarak vergilendirilmesinde yardım sağlayan araçlardır**.**

1.7.1.3. Vergi Ahlakı (Etiği)

Vergi ahlakını, vergi ile yapılan kamu hizmeti arsındaki ilişki ve vergilerin hangi amaç doğrultusunda alınıp hangi tür hizmeti yerine getirmek için alındığının bireyler tarafından kavranmış olunması, aynı zamanda mali bilgi ve vergi yasalarını göz önünde bulunduran bireylerin verginin ödenmesinde içsel bir motivasyon eylemi dir (Torgler, 2005: 526). İçsel motivasyon kavramı ile ifade edilmek istenen, çevreden herhangi bir zorlama olmadan verginin gönüllü bir şekilde ödenmesidir. Mükellefler vergilere karşı sergiledikleri tutumlarda iki seçenek arasında tercihte bulunurlar. Bunların ilki vergilerini kendi istekleriyle beyan ederek ödeme yolunu seçmeleriyken diğer bir seçenek ise vergi kaçırma eyleminin tespit edilmesinin ardından karşılaşacakları cezaları ödemeyi kabul etmeleridir. Mükellefler vergi ahlaklarına göre bu iki davranış arasında tercihte bulunurlar.

Vatandaşlar vergi ödeme konusunda daha çok arkadaş, eş, aile vb. gibi referans gruplarından etkilenmektedir. Eğer referans grupları arasında vergi ödemek, sosyal bir kural olarak kabul ediliyorsa, vatandaşın tutumu bu yönde olması ve toplumun vergi ahlakı düzeyine de olumlu katkı sağlaması beklenebilir. Bir toplumda vergi ahlakının sağlanmasında, öncelikle yapılması gereken; vergi kaçırmanın toplumda büyük bir suç olduğunun vatandaşlar tarafından benimsenmesidir. Vatandaşlar, vergilemenin adil olmadığına, toplanan vergilerin doğru yere harcanmadığına, vergi politikalarının adil olmadığını düşündüklerinde, vergi kaçırmayı doğal bir durum olarak kabul edebilmektedirler. Sonuç olarak toplumun vergi suçlarına bakışı vergiye yönelik davranışlarda belirleyici olmaktadır. Toplumdaki vergi ahlak düzeyinin yüksek olması vergi bilincinin de aynı oranda yüksek olduğunu göstermektedir; çünkü vergi ahlakı ve vergi bilinci arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır (Kitapçı, 2015:96).

1.7.1.4. Sübjektif Vergi Yükü

Mükellefler tarafından hissedilen vergi yükünün ağırlığını ifade eden kavram, sübjektif vergi yükü (vergi tazyiki) kavramıdır. Mükelleflerin vergi ödemeleri sonucunda hissettikleri baskı olan sübjektif vergi yükünü hesaplamak kolay değildir; çünkü objektif vergi yükü ödenen vergiler ile kazanılan gelir arasındaki oran hesaba

alınarak hesaplanması basit olmasına rağmen, sübjektif vergi yükünü(tazyik), vergi ödeme neticesinde hissettiği baskıyı sayısal değerlerle hesaplanıp rakamsal değerlerle ifade edilmesi mümkün değildir. Vergi yükü, yalnız gelir düzeyi eşit olan yurttaşların aynı miktarda vergi ödemeleri ve vergi yükleri eşit olması söz konusu olacaktır; ancak vergi ödemelerinde genellikle hissedilen psikolojik bir baskıdır (Demir, 2013: 68).

Vergilendirmeyle hissedilen baskı tamamen psikolojiktir ve bu nedenle sübjektiftir. Vergi yükünün doğası gereği sübjektif olması, objektif vergi yükünü anlamsız kılmaktadır. Sübjektif vergi yükü, ödenen vergi miktarını temsil etmez. Sübjektif vergi yükü, genel olarak ölçülemez çünkü psikolojik yapısı gereği mükellefler arasında fedakârlık ve refah kaybı biçiminde farklı şekillerde algılanacağı için ölçülmesi de mümkün değildir. Yani aynı ekonomik durumda aynı miktarda vergi ödense bile her bireyin hissettiği vergi yükü farklıdır. Örnek vermek gerekirse, farklı iş kollarında faaliyet gösteren kişiler, aynı miktarda gelir kazanmış olsalar da gelirin elde edildiği koşullardaki farklılık nedeniyle katlanılan zorluklar farklı olabilmektedir. Yapılan işin zorluğuna bağlı olarak, ödedikleri vergiler neticesinde çok daha fazla sübjektif yük altındadırlar (Şenyüz, 1995: 43-44).

Bireyler, toplumla veya devletle olan ilişkilerinde adaletsizliğe uğradıklarını düşündüklerinde, vergiye uyum eğilimleri karşılıklı olarak sarsılmakta, içinde bulundukları devlet veya toplumu cezalandırmakta, adaletsizliği düzelteceklerine inandıkları için vergi uyumsuzluğu şeklinde bir davranış sergileyeceklerdir. Bazı davranışlar, herhangi bir sonuç doğurmasa da mükellefler için, yani adaleti düzeltmesi mümkün olmasa da cezalandırdığını düşünerek böyle bir eylemde bulunabilir. Bazı yurttaşlar adaletin karşılıklı çıkarların uyumu olduğuna inanırken; diğerleri daha sosyal düşünerek, başkaları için adil olana karşı duyarlı olarak adaleti toplumsal çıkarlara uygun olarak düşünmektedirler. Adil davranılmasını bekleyen bireyler, kendileri ve kamu kesimi ile arasındaki adaletsizliği fark ettiklerinde vergi uyum davranışları değişir ve düzeltmek isterler (Çevik, 2012: 264).

Sonuç olarak bireyler tutum ve eylemlerini kendileri hakkında hissettikleri sübjektif vergi yüküne göre belirlemektedir. Bazıları vergi yükünün yüksek olduğunu hissedince, hukuk dışı yollara başvururken; bazı durumlarda da kitleler halinde tepki göstererek uğraştıkları işleri bıraktıkları görülmektedir (Edizdoğan, 2017: 231).

Mükellefler, insan olmasından ötürü aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik varlıklardır; dolayısıyla vergilerini ne zaman ödeyecekleri konusundaki kararları bireysel vergi bilinci ve sahip oldukları algılar tarafından belirlenir.

1.7.1.5. Eğitim-Öğretim Düzeyi

Çoğu çalışma, eğitim düzeyi ile gönüllü vergi uyumu arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle, eğitim düzeyi yükseldikçe vergiye gönüllü uyumun arttığı görülmektedir. Eğitim düzeyi yüksek bir toplumda vergi bilinci yüksektir ve yüksek vergi geliri beklenebilir. Yüksek eğitimli kişiler vergi kanunları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmakta, vergi kanunu değişikliklerini daha çabuk anlamakta ve değişikliklere daha çabuk uyum sağlamaktadırlar. Eğitim düzeyi yüksek mükellefler, devletin ne için vergi topladığı hakkında bilgi sahibidirler, vergiler ödenmediğinde ortaya çıkabilecek sorunları anlarlar ve vergi konusunda bilinç düzeyleri yüksek olduğundan vergi kaçırmaya ve vergiden kaçınmaya daha az eğilimlidirler; bu itibarla eğitim düzeyi yüksek olan gelişmiş toplumlarda, vergi bilincinin gelişmiş olması vergi gelirlerini artırmada öncü rol oynar. Bununla beraber yine eğitim düzeyi yüksek vergi mükelleflerinin kanunlarda yer alan yasal boşlukların farkında olması ve bu boşluklardan yararlanması dolayısıyla devletin elde ettiği vergi gelirlerinde azalmaya sebebiyet verdiği de ifade edilir (Demir , 2009: 8).

Birçok ekonomik reform için gerekli görülen eğitim, vergi bilinci ve gönüllü vergi uyumu açısından da aynı derecede önemlidir. Öyle ki, bu bilinç, kuşaklar arası bir kültür mirası olarak aktarılabilir. Orta öğrenim düzeyindeki öğrenciler arasında yapılan bir çalışma, eğitimli ailelerin çocuklarının vergi konusunda daha bilinçli olduğunu göstermiştir (Özen, Altunoğlu ve Öztornacı, 2015: 288). Evde aile tarafından verilen eğitimin yanı sıra, ilkokul öğrencilerine yönelik "Vergi Haftası" ve vergi bilincini arttırmaya yönelik etkinliklerde vergilerin çeşitli yönleriyle ele alınması, toplumun vergi bilinci açısından önem arz etmektedir.

Vergilerin önemi ve rolü konusunda genç nesiller çok fazla öneme sahiptir. Vergi eğitimini teşvik etmek için eğitim komisyonlarının kurulması ve bu komisyonlar başkanlığında okullarda vergi eğitimi esas alınarak iyi bir ortamın yaratılması gerekmektedir. Vergi eğitimine, orta ve uzun vadeli bir perspektiflerle birlikte mükellef bilincini artırmanın bir yöntemi olarak bakılmalıdır. Orta ve yüksek öğrenim

kurumlarında eğitim gören öğrencileri hedeflemek isabetli bir karar olacaktır. Vergi müfredatı geliştirmeye ve eğitimde etkinliği sağlamaya yönelik faaliyetler hem Millî Eğitim Bakanlığının hem de Hazine ve Maliye Bakanlığının hedefleri arasında yer almalıdır (Chucks ve Anthony, 2013: 50).

Eğitim düzeyi yükseldikçe mükelleflerin vergiye karşı tutumları olumlu yönde değişmekte, vergilere karşı daha olumlu olmakta, vergiyi vatandaşlık görevi olarak görmekte ve vergi yükümlülüklerini daha iyi bilmektedirler. Kısaca, eğitimli insanlar vergi konusunda daha bilinçli olmakta, bu da vergi kanunlarını ve yasal değişiklikleri daha kolay ve hızlı anlamasına olanak sağlamaktadır. Son olarak, farklı ülke ve üniversitelerde okuyan öğrenciler aynı içeriğe sahip olmayan farklı vergi derslerinden oluşmuş olmasına rağmen, üniversitede verilen vergi dersleri, geleceğin vergi mükellefi olacak olan öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Göksu ve Şahpaz, 2015: 230).

Bunlara ek olarak Gelir İdaresi Başkanlığının sayfasında yer alan vergi bilincini artırmaya yönelik video kayıtlarının yanı sıra AB ülkelerinde aktif olarak uygulanan ve ilgi çekici bir niteliğe sahip olan Taxlandia uygulamasına benzer uygulamalarla vergi bilinç düzeyinin eğitim yoluyla artırılmasına olanak sağlanabilir (Geyik, O.; Altunakar Mercan, Şehnaz, S., 2019).

1.7.1.6. Devlete Olan Bağlılık

Vergilerle ilgili mükellef davranışlarını etkileyen çeşitli faktörlerin olduğu bilinen bir gerçektir. Bu faktörlerden biri de mükellefin devlete bağlılığıdır. Dürüst bir şekilde vergi ödemek ile güven arasında güçlü bir bağ vardır. Mükelleflerin vergi sistemine yönelik tutum ve davranışları, devlete olan güvenlerini yansıtmaktadır; çünkü vergiler halka değil devlete ödenmektedir (Usluner, 2007: 20). Devlete olan bağ ile güven düzeyi, ülkedeki siyasal iktidarın benimsenmesi, inançlar ile gelenekler, demokrasi, vergi kültürü gibi birçok etken, toplumdaki vatandaşlık bilinç düzeyine birçok açıdan etki etmektedir (Tosuner ve Demir, 2008: 358). İnsanların devlet hakkında sahip oldukları fikirler, onların eylemlerini etkiler. Bir ülkenin vergilendirme uygulamasının başarılı sonuç vermesi, her şeyden önce vatandaşlarına güven vermesiyle İlgilidir. Devletin uygulamış olduğu yanlış vergi politikaları sonucu küstürülen vatandaştan tam anlamıyla vatandaşlık görevini yerine getirip devlete

bağlanması beklenemez. Devletin vatandaşa güven vermesinin en önemli şartlarından biri, vatandaşın hakları doğrultusunda hareket etmesi ve sosyal devlet anlayışı gereği vatandaşların geleceğe güvenle bakmalarını sağlamaktır.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada devlete duyulan güvenin mükelleflerin ödeme istekliliğini değiştirip değiştirmediği araştırılmıştır. Buna göre, katılımcıların %65'i devlete duyulan güvenin vergi ödeme isteklerini artırdığına inanırken, %13'ü aynı fikirde olmamıştır. Başka bir deyişle, araştırmaya katılanların çoğu, devletlerine güvenirlerse vergilerini ödeme konusunda daha istekli olduklarını vurgulamışlardır (Cansız, 2006: 132).

Devletin temel gelir kaynağı olan vergilerin mükellefler üzerinde bir yük olarak algılanmasının temel nedenlerinden biri, devletlerin onları etkin bir şekilde kullandığına dair inancın düşük olmasıdır (Gencel ve Kuru, 2012: 34). Bu bağlamda, devlete duyulan güvenin güçlendirilmesi ve devlet otoritesine olan ihtiyacın ve devletin topluma sunduğu hizmetlerin nedenlerinin tam olarak açıklanması ve benimsetilmesi yoluyla devlet bilinci oluşturulabilir.

1.7.1.7. Siyasi İktidar Hakkındaki Düşünceler

Demokratik ülkelerde siyasi güçler tarafından izlenecek vergi politikası için sınırlı bir yasal çerçeve vardır. Farklı ideolojilere sahip siyasi partiler, vergilendirmelerini bu anayasal sınırları aşmayarak vergi politikalarını belirlemektedir. Vatandaşlar ise vergileri ve kamu harcamalarını belirleyen siyasi güçleri oy kullanarak seçmektedir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2017:9). Bu şekilde demokratik yönetimlerle, halkın vergiye gönüllü uyumu artmaktadır; dolayısıyla yurttaşların iktidara karşı olumlu ya da olumsuz bir tutumları olacaktır. Mükellefler seçimle iktidara gelen siyasi partiyi desteklemiş veya desteklememiş olabilir. Her iki durumda da mükellefin seçim sonucuna göre vergi tutum ve davranışları farklılık gösterecektir (Çataloluk, 2008: 219-220). Kesin olan şu ki, iktidar partisi kamu harcamaları ve vergilerle ilgili birçok karar alabilir. İktidar partisi tarafından alınmış olan vergisel kararlara yönelik mükellefin uyumu, ancak seçim zamanı desteklemiş olduğu ve sonrasında destekledikleri partinin yönetimde olması halinde olumlu yönde iken, seçim zamanı iktidar partisine oy vermemiş mükelleflerin alınmış vergilere ilişkin kararlara uyumu olumsuz yönde olacaktır.

Seçim sonucunda iktidara gelen bir siyasi partinin aldığı kararlar, kendilerini desteklemiş veya desteklememiş olan herkesi bağlar ve bununla birlikte yurttaşlar, hükümete yönelik bir tutum belirlerler. Bu tutum hükümetle tutarlı ise hükümetin vergi ve benzeri kararları destekleyerek olumlu bir tavır sergileyecek, hükümeti benimsememesi durumu oluşması halinde ise alınan kararlara itiraz etme ve vergi vermemek veya kaçınma gibi davranışlar olabilecektir (Çataloluk, 2008: 219). Öte yandan, politikacıların topladıkları vergilere yönelik tutum ve eylemleri, mükelleflerin politikacılara olan güvenini ve mükelleflerin vergilere ilişkin algı ve bilincini etkilemektedir. Politikacılar tarafından toplanan vergilerin hizmete dönüştürülmesi, mükelleflerin politikacılara olan güvenini ve dolayısıyla vergi ödemelerini artırmaktadır. Bu durum mükelleflerin vergi bilinci ve vergi algısı üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Aktan ve Çoban, 2006:144).

Ülkenin siyasi yapısının yanı sıra, normal şartlarda vergi artışına mükellefler aşırı tepki verirken, olağandışı koşullarda vergi artışına tepkilerinin beklenmedik şekilde olduğu gözlemlenmiştir; çünkü olağandışı zamanlarda mükelleflerin taşıyabilecekleri psikolojik vergi yükü artmaktadır. Peacock-Wiseman (sıçrama tezi) modeline göre, hükümetler olağanüstü durumlar nedeniyle harcamalarını artırdığında, vergi mükelleflerinin yapılan harcamaların finansmanı için uygulanan vergilere ilişkin düşünceleri değişir ve normal şartlarda göstereceği tepkilerden daha azını göstermektedir; ancak, istisnai durumlar nedeniyle oluşan harcamalar, sürenin bitiminden sonra aynı oranda indirilmeyebilir ve tahsil edilen vergilerden karşılanabilir (Kaynar, 2010: 50).

1.7.1.8. Gelir Düzeyi

Bir vergi mükellefinin gelir düzeyi, dahil olduğu ekonomik yapı nedeniyle birçok bireysel ve toplumsal etki oluşturur. Ekonomi kapsamında çeşitli konuları inceleyen birçok araştırmacı, bağımsız değişken olarak alınan gelirin bir takım bağımlı değişkenler üzerindeki etkisini incelemiş ve en önemli bağımlı değişkenlerden birinin vergiler olduğu sonucunu çıkarmıştır. Bu sonuca göre vergilendirme ile ilgili politika önerilerinde bulunmaya çalışmışlardır. Vergilerin, mükellefin kullanılabilir gelirini azalttığı düşünüldüğünde, toplumun farklı gelir düzeyleri sahip vatandaşlar üzerinden ödenecek olan vergiler sonucunda toplanan gelirlerin, vergi ödemekle yükümlü olan

kişiler üzerinde oluşturmuş olduğu etki daha iyi anlaşılmış olacaktır (Çoban, 2004: 42). Gelir düzeyi konusundaki önemli diğer bir nokta ise gelir eşitsizliği ve bu durumun bireylerin vergi algıları üzerindeki etkisidir.

Vergi ödeme gücü anayasamızda ödeme gücü ilkesi adı altında güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 'Vergi Ödevi' başlıklı 73. Md. 'Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür' ifadesiyle ödeme gücüne vurgu yapılmıştır. Gelir, servet ve harcamaları farklı olan mükelleflerin mali güçlerine göre vergilendirilerek vergi yükleri adil paylaştırılmalıdır. Gelir düzeyi göz ardı edilerek uygulanan vergilendirmede mükelleflerin vergi algısında da olumsuz bir şekilde değişmeye neden olacaktır (Uruş, 2017:21-22).

1.7.1.9. Mükelleflerin Diğer Mükelleflere Bakış Açısı

Mükellefler, vergi ödeme veya ödememe ya da ödenecek vergi miktarı hakkında diğer mükelleflerle kendilerini karşılaştırmaktadırlar. Karşılaştırma neticesinde mükelleflerin vergi davranışları değişmekte ve bu değişiklik olumlu veya olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Aynı gelir düzeyindeki bazı mükellefler, vergilerini tam olarak ödemedikleri taktirde, bu durum, vergi yükümlülüklerine tam olarak uyan mükellefleri olumsuz anlamda etkilemiş olacaktır (Şenyüz, 1995:40).

Vergi denetimlerinin çok fazla yapılması ve vergi kaçıran mükelleflere yasal yaptırımlarda bulunulması, vergilerin bütün mükellefler arasında adil olduğu fikrini desteklemektedir. Aynı zamanda bu durum, bütün mükelleflerin dürüst bir biçimde hareket etmelerini sağlamaktadır. Vergi denetimlerinin belirli sıklıkla yapıldığı göz önüne alındığında, mükellefler de birbirlerini eleştiremeyecek veya sorgulayamayacak duruma gelmektedirler. Verginin öneminin toplum tarafından benimsendiği ve toplumun vergi bilincinin yüksek olması durumunda, vergi kaçıran mükellefe karşı toplum tarafından bir dışlanma davranışında bulunulmaktadır (Çiçek vd.,2008).

1.7.1.10. Mükelleflerin Kamu Harcamalarına Bakışı

Mükellefler vergiyi kamu mal ve hizmet harcamalarının bir bedeli olarak görmesi durumunda vergiye karşı olumlu, vergiyi kamu tarafından alınan zorunlu bir ödeme veya ceza olarak algılaması durumunda mükelleflerin vergilere karşı olumsuz tutumları olması beklenebilir. Bu nedenle kamu mal ve hizmetleri ile vergiler arasında

bir mali ilişkinin toplum tarafından benimsenmesi neticesinde vergiye karşı tutumlarını yani vergi bilincini olumlu yönde etkilemektedir. Aksi takdirde mükellefler vergi bilincine sahip olması beklenmeyecek, vergi ödeme isteği zayıflayarak, kayıt dışı ekonominin artmasına yol açma ihtimali bulunmaktadır. (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 124).

Kamu kaynağının etkin kullanımı hem yönetim hem de ekonomi açısından gerekli bir konudur. Bürokrasilerde sıklıkla karşılaşılan sorunlar, fonların etkin kullanımına ilişkin inançları etkilemektedir. Mükelleflerin ödedikleri vergilerin bilinçsiz bir şekilde harcandığına yönelik bir kanaat oluşursa, vergilerinden hissettikleri psikolojik sübjektif yük artar. Birçok mükellefin, devlete vergi ödemektense, kişisel olarak verimli olduğunu düşündükleri alanlarda harcama yapmanın daha verimli olduğuna inanmalarına yol açmaktadır. Bu nedenle mükelleflerin tepkisini dikkate almadan kamu harcamaları yapmaktan kaçınılmalıdır (Demir, 2009:212-223).

Kısacası mükellefler ödedikleri vergileri yararlandıkları kamu hizmetlerinin karşılığı olarak görmektedirler. Dolayısıyla kamu hizmetlerinden yeterince yararlanılmadığına ya da kamu hizmetleri için ödenen vergilerin boşa gittiğine inanan mükellefler vergi ödeme taraftarı değildirler. Mükellef, ödediği vergiler karşılığında kamu hizmetlerinden yeterli düzeyde yararlandığına veya kamu hizmetleri karşılığında ödediği vergilerin etkin bir şekilde kullanıldığına inanıyorsa, vergileri daha istekli öderler. Mükelleflerin ödedikleri vergilerle finanse edilen kamu hizmetlerine ilişkin algıları, olumlu veya olumsuz olsun, mükelleflerin vergi bilinçleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

1.7.2. Çevresel Faktörler

Çalışmanın bu kısmında vergi bilincini etkileyen çevresel faktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

1.7.2.1. Vergi Adaleti

Mükelleflerden vergi ödeme gücü esas alınarak verginin toplanması vergi adaletinin temeli olup, vergi ödeme gücü aynı olanlardan eşit miktarda, aynı olmayandan da gelirleri esas alınarak vergilendirme uygulamasına gidilmelidir. Bununla birlikte, vergilendirmede belirli kişi ve gruplara imtiyaz gösterilmesi (örneğin, vergi muafiyetlerinin uygulanması, vergi ayrıcalıklarının yaygın olarak kullanılması) vatandaşlarda memnuniyetsizlikler yaratır ve vergi konusunda haksızlık yapıldığını düşünen mükellefler vergilendirme uygulamasına tepki gösterirler (Laufenburger, 1967: 276). Çünkü mükellefler vergilerin ödeme güçlerine göre alınmadığına inanmakta ve vergi yükünün adaletsiz dağılımına inanmaktadırlar. Bu şekilde teorik olarak adil bir vergi sistemi, mükellefler tarafından adaletsiz olarak görülmekle birlikte mükellefleri olumsuz etkilemekte ve vergi uygulamalarına olumsuz bakılmasına neden olmaktadır. Vergi uyumalarına karşı ancak kabul edilebilir politikalar mükelleflerin direncini en aza indirerek adil bir vergi uygulandığını benimsemesine böylelikle vergi bilincinin gelişmesine katkı sağlamış olur (Giray, 2008: 14).

Devletler tarafından kullanılan en yaygın vergi politika araçlarından biri vergi yükünün bireyler, bölgeler ve sektörler arasında nasıl dağıtıldığıdır. Adil bir yapıda olan vergi sisteminin temel hedefi, vergi yükünü eşit bir biçimde dağıtılmasını sağlamaktır. Adil bir vergi dağılımına ilişkin mükelleflerin olumlu şekilde algılaması değer yargılarına dayalı bir biçimde gelişecektir. Çünkü kimse vergi yükünün kendisi üzerinde olmasını istememektedir (Çoban, 2004: 62-63).

1.7.2.2. Vergi Afları

Vergi affı, devlet tarafından çıkarılan bir kanun vasıtasıyla vergi kanunlarını ihlal edenlere karşı devletin yetkilerini kullanarak ve onu alma hakkından feragat ettiği idari ve hukuki cezaları ortadan kaldırmasıdır (Şanver, 2018: 38).

Vergi affının amacı, devlet bütçesine gelir sağlamak ve kamuya ek gelir sağlamaktır. Vergi affının mükelleflerin vergi uyumuna etkisi konusunda birbirinden farklı iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birinci görüşe göre vergi affı, mükelleflerin vergi uyumunu artıracak bir biçimde, af sonrası daha ağır cezalarla pekiştirilmesi ve bir kereliğe mahsus vergi kaçakçılığını engellemek için uygulanmalı bunun sonucunda

vergi sisteminde yer almayan kayıt dışı sektörleri kayıt altına alma yoluyla olumlu etki yapacağını savunmaktadır (Çelikkaya ve Gürbüz , 2006: 127).

İkinci Görüş, vergi affının uzun vadeli etkisinin vergi mükelleflerinin gönüllü vergi yükümlülükleri üzerinde önemli ölçüde olumsuz etki yaratacağını belirtmektedir. Bu görüşe göre, mükelleflerin zamanında ve tam olarak ödenmeyen vergiler için af beklentisi, mükelleflerin ödeme istekliliklerini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu tür beklentileri olan mükellefler, vergi ödemek yerine vergi affı bekleyebilirler (Savaşan, 2006: 42-43). Vergi affından sonra düzenlenen vergi kuralları, mükelleflerin vergi uyumunu güçlendirmeyi ve mükelleflerin kalıcı bir vergi affı beklemesini engellemeyi amaçlamaktadır. Sık uygulanan vergi afları, dürüst vergi mükelleflerine adaletsiz davranıldığı izlenimini yaratmakta ve vergi uyumunu azaltmaktadır. Ayrıca vergi affının sürekli olması durumunda toplumda vergi kaçakçılığı suçu doğal olarak kabul edilmesi şeklinde bir algı oluşmasına neden olur ve toplumun vergi bilincini olumsuz yönde etkilenir. Esasen, vergisini tam ve doğru ödeyen mükellefler, ödemeyen mükelleflere getirilen aflar neticesinde kendilerini kötü hissedebilmektedirler (Feldstien, 2008: 21).

1.7.2.3. Vergi Sisteminin Karışıklığı ve Mevzuatın Sık Değiştirilmesi

Vergi sistemimizle ilgili en yaygın karşılaşılan sorunlar başında, vergi kanunlarında yapılan sürekli düzenlemeler gelmektedir. Vergi sisteminin basit, anlaşılır, kolay uygulanabilir olmayışı bireylerin vergiye karşı tepkilerinde belirleyici olmaktadır (Aktan ve Çoban, 2006:145-147). Bu düzenlemeler neticesinde mükelleflerin vergiye uyum sürecini engellemektedir. Vergi yasalarının açık ve anlaşılabilir olması, vergi uygulamalarında şeffaflık sağlayacak ve bu durum da vergi bilincini arttıracak ve vergi idaresinin vergi toplamasına ilişkin maliyetleri de asgari düzeyde kalacaktır. Vergi kanunlarının tüm vatandaşların anlayabileceği şekilde yazılması, kolay anlaşılmasını sağlayacak ve kolay anlaşılan vergi kanunlarına toplumun yaklaşımı olumlu yönde oluşması beklenebilir.

Ekonomik hayat, dinamikleri gereği sürekli değişmektedir. Bu durum, vergi kanunlarının uyumlaştırılması için sık sık değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu değişiklikler, vergi kanunlarının uygulanmasını ve anlaşılmasını zorlaştırmakta, mükellefler ve vergi idareleri açısından hatalara yol açmaktadır (Turhan, 2020: 415).

Vergi psikolojisi açısından ise vergi mevzuatının sürekliliği oldukça önemli olmasının sebebi belirli bir vergi türü ve tekniği ile ne kadar uzun süre uygulanmaktaysa, bu vergi toplum tarafından o kadar çok benimsenir. Vergi yapısının değişken olduğu dönemlerde mükellefler mevzuattaki yeni düzenlemeleri takip etmede uygulama güçlüğü çekmekle birlikte yeni vergileri hemen benimsemeleri beklenmemektedir (Şenyüz ,1995: 66-67). Diğer bir sorun da vergi kanunlarında yapışan sık sık değişiklikler neticesinde denetçiler ve mahkemeler karar almakta zorlanmaktadır. Vergi denetçileri her zaman kanunlarda yer alan vergi bilgisine sahip olmayabilir ve denetçiler ile hakimlere tanınan takdir yetkisi uygulamada vergi yasalarını belirsizleştirebilir. Bu sebeple, bazı ihlaller kontrol edilmeyebilir veya cezalandırılmayabilir (Sürmen, 1992: 27).

1.7.2.4. Vergi Oranları

Mükelleflerin vergilendirmeye yönelik tutumlarını etkileyen en önemli faktör mükellefin vergi yüküdür. Vergi oranı, vergi yükünde belirleyici bir unsurdur. Bu nedenle vergi oranları, mükelleflerin psikolojik tutumlarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Aktan, 2003: 3).

Gönüllü vergi uyumu ile ilgili çalışmalar incelerken, vergi oranları ile gönüllü vergi uyumu arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmalar arasında Arthur Laffer'in araştırdığı vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırması oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma, vergi oranlarının belirli bir oranın üzerine çıkıldığı zaman vergi gelirlerinin azalacağını tespit etmiştir. Vergi oranları daha önce belirlen en yüksek gelirin sağlandığı optimal oranın üzerine çıkıldığı vakit vergi gelirlerinde azalma meydana geleceğini ortaya çıkarmıştır. Bunun nedeni olarak insanların çalışmak yerine vergilendirilmeyen iş kollarında çalışmayı tercih ederek kayıt dışı ekonomide faaliyetlerini yürütecektir (Tuay ve Güvenç, 2007: 51). Aynı zamanda vergi oranlarının yükselmesi sonucunda mükellefler daha az tüketecek ve tasarruf edecek, ekonomik ve psikolojik olarak duruma uyum sağlamaya çalışacaktır. Ayrıca, KDV veya özel tüketim vergisi oranların yüksek olması sonucu vatandaşlar faturasız ve belgesiz alışveriş yapılması sonucu vergi gelirlerinde azalma meydana gelmektedir. Mükellefler bu tür vergi ve

oranlarla karşılaştıklarında bu şekilde davranmalarındaki en önemli neden vergi bilincinin yeterince gelişmemiş olmamasıdır (Yenigün, 2012: 43).

1.7.2.5. Vergi Cezaları

Mükellefler, yaptırımların yani cezaların etkinliğini göz önünde bulundurarak, vergilendirilebilir gelirin ne kadarının beyan edeceğine veya etmeyeceğine karar verecektir. Yani, vergi kaçırma sonucu elde edeceği fayda-maliyet analizi yaparak davranışlarını bu yönde sergileyecektir. Vergi denetim sonucu uygulanacak cezanın elde edeceği gelirden düşük olması durumunda vergi kaçırma eğilimleri artmış olacaktır. Ancak suç ve ceza bakımından etkin bir vergi sisteminde mükellefler tüm gelirlerini beyan edeceklerdir. Mükelleflerin vergi cezalarının yeterli olmadığına dair inançları, vergi tutumlarını etkilemektedir. Ancak vergi cezalarının etkinliği, mükelleflerin vergi uygulamalarının adil olduğu algısını artırmakta ve mükelleflerin vergi uyumunu kolaylaştırmaktadır (Aktan, 2006: 147).

Ekonomik olarak bireyler dar, orta ve yüksek gelirli şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bireylerin elde ettikleri gelir düzeyine bağlı olarak vergiye karşı tutumları oluşmaktadır. Gelir düzeyi yüksek vatandaşların vergiden kaçınma eğilimleri daha fazla olmasına karşın, gelir düzeyi düşük olan vatandaşlar ise vergi cezalarına maruz kalmamak için vergiye zorunlu bir uyum sergilemektedirler (Torgler ve Schneider'den akt. Akkara ve Gencel, 2016:31).

1.7.2.6. Vergi İdaresinin Etkinliği

İnsanların vergiye karşı algısının belirlenmesinde kamu kurumlarının kalitesi, verimliliği, etkin bir çalışma düzeni ve bunları temsil eden en önemli faktörlerin başında kamu personeli gelmektedir. Kamuyu temsil eden ve görevlerini yerine getirirken halkla sürekli iletişim halinde olan memurların tutum ve davranışları, yurttaşlarda kamu kurumlarına karşı olumlu veya olumsuz algılar uyandırabilmektedir. Örneğin, bir kişi vergi beyannamesi vermek, vergi ödemek veya belirli bir konuda bilgi almak için bir vergi dairesine giderse, yetkiliden alınan hizmetten memnun kalmaması, kişinin vergi dairesine karşı olumsuz görüşlere neden olabilir (Cansız, 2006: 120).

Bununla birlikte, kendisine yetersiz hizmet verildiğini ve ilgilenilmediğini hisseden vergi mükellefleri, vergi ödeme konusunda isteksiz olabilir ancak vergi dairesinde kendisine düşünüldüğünden fazla ilgi gösterilmesi durumunda mükelleflerinin verginin ödenmesine sıcak bayamaya yani vergi bilincini artırmaya yardımcı olabilecektir. Aynı şekilde, vergi memurları tarafından iyi veya kötü muamele edilen mükelleflerin davranışları, aldıkları eylemlere veya gördükleri davranışlara göre farklılık gösterecektir. Bu anlamda vergi idaresinin mükellef esaslı çalışması taraflar arasındaki sorunları önleyeceği, mükelleflerin vergi idaresine karşı önyargılı davranmasını önleyeceği ve mükelleflerin vergi bilincini artıracağı düşünülmektedir (Alkan, 2009: 36).

Özet olarak, etkili vergi idaresi, vergi mükelleflerinin vergi algısında ve buna bağlı olarak mükelleflerin vergiyle ilgili davranışlarında kilit bir rol oynamaktadır. Vergi idaresinde ülke adına hareket eden görevliler ve vergi mükellefi olan bireyler olduğu düşünüldüğünde, her iki tarafın birbirine hoşgörülü ve adaletli davranması vergi idaresinin işini kolaylaştırmasıyla birlikte aynı zamanda mükelleflerin vergi konusunda daha bilinçli bir şekilde hareket etmesini imkân sunmaktadır.

1.7.2.7.Vergi Denetimlerinin Etkisi

Devletin denetimleri gerçekleştirirken amacı, vergi mükelleflerinin vergi ödeyip ödememe konusundaki gerçek ödeme güçlerini öğrenmektir. Vergi denetimlerini zorunlu kılan sebepler ise vergi kaçırmıya engel olmak, sosyal nedenler, ekonomik sebepler, ve hukuki nedenler ve toplumda vergi bilincinin arttırılmasıdır. Vergi denetiminin temel unsuru etkinliktir. Etkin vergi denetimi, mükelleflerin yakalanma olasılığının artması ve vergi adaleti algısını olumlu yönde etkilemesi nedeniyle mükelleflerin psikolojisi ve davranışları açısından önemlidir. Denetimler mükellefler üzerinde baskı oluşturmakta ve doğru beyanda bulunmalarını sağlamaktadır (Aktan, 2006: 46).

Vergi denetimlerinin vergi kaçakçılığının önlenmesi, verginin tam ve doğru bir biçimde tahsili, adil gelir dağılımının gerçekleştirilmesi, vergi bilincinin artırılması ve vergi kanunlarıyla ilgili olarak herhangi bir şüpheye yer vermeyecek bir biçimde uygulanmasının sağlanması gibi birçok amacı vardır. Ancak vergi denetimiyle yapılmak istenilen, mükelleflerin yürürlükteki mali mevzuata uygun davranıp

davranmadıklarını kontrol etmek ve denetlenme yapılmayan mükelleflerin ise her an denetlenebileceği algısı oluşturacak caydırıcı bir etki oluşturmaktır (Gümüş, 2005: 231).

Çünkü mükellef denetimden sonra tanıdığının vergi kaçakçılığından tespit edilip, cezai yaptırım uygulandığını görünce kendisini doğru beyanda bulunmak zorunda kalmaktadır. Vergi ödemeye yönelik içsel motivasyon düşük olsa bile, yani mükellefin vergi ahlakı düşük olsa bile, bu baskı nedeniyle mükellef vergilerini düzenli ve pratik bir şekilde ödeyebilmekte ve dolayısıyla vergi mükellefinin vergi ahlakını yüksek seviyede tutmasını sağlamaktadır (Demir, 2008: 87).

Hakkında yapılan çalışmalarda ister sık denetim geçiren mükellefler ister hiç denetim geçirmeyen mükellefler açısından yükümlülerin denetimin öneminin bilincinde olmaları, yani denetlenme olasılığının farkında olmaları, beyanı olumlu olarak etkileyeceği sonuçlarına varılmıştır (Çelikkaya ve Gürbüz, 2008: 46). Vergilendirmede beyan usulünün başarılı sonuç vermesi, daha çok mükelleflerin vergi bilincine sahip olması ve idarenin mükelleflerin bildirimlerin gerçekliğini tespit etmede göstereceği başarıyla yakından ilişkilidir. Vergi idaresinin, sayıları günümüzde çok fazla olan mükellefleri birer birer ele alıp denetleyemeyeceği gerçeği göz önüne alındığında, burada en önemli görevi mükellefler üstlenmelidir. Buna göre, mükelleflerin doğru beyanda bulunmasının temel şarttı, mükelleflerdeki vergi bilincinin geliştirilmesidir (Sürmen, 1992: 27).

Sonuç olarak, vergi denetimleri vergi mükelleflerinin vergi algılarını etkilediği ifade edilebilir. Mükellefler, vergi denetimine girme ihtimalini göz önünde bulundurarak vergilerini doğru bir şekilde beyan etmektedirler. Vergi denetimlerinin etkin bir şekilde yapılmaması mükelleflerin vergi konusundaki algısını olumsuz şekilde değiştirmesine ve vergi kaçakçılığına yönelebilme ihtimali olabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEMSEL VE METODOLOJİK ÇERÇEVE

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Diyarbakır Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda muhasebe dersi almış üniversite öğrencilerinin vergi algısı ve vergi bilinç düzeylerinin incelenmesidir.

Literatürde bu konuya ilişkin pek çok çalışmanın yer aldığı görülmektedir. Çalışmalar genel olarak incelendiğinde toplumun çeşitli kesimi üzerinde vergi bilincinin oluşturulması ve algılar konusunda toplum genelinde bir memnuniyetin olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmalarda bu memnuniyetsizliğin etkisini ve çözüm yollarının belirlenmesi konusunda odaklanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle çalışmalarda eğitimin vergi bilincinin oluşmasında önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışma vergi mükellefinin yoğun olduğu Diyarbakır ilinde daha önce bu çalışmaya benzer veya bu çalışma konusunda herhangi bir çalışmanın olmadığı düşünülmektedir. Diğer taraftan çalışma Dicle Üniversitesi'nde daha önce yapılmadığından bu anlamda özgün bir çalışmadır. Dolayısıyla Diyarbakır ilinde vergi bilincinin önemli olduğu ve algıların belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda özellikle muhasebe alanında eğitim gören öğrencilerin bilinçlendirilmesi oldukça önemlidir. Geleceğin mükellefi olacak veya mükelleflerine hizmet edecek olan öğrencilerin bilinçlendirilmesi hem devlet açısından hem de mükellef açısından olumlu dönüşler sağlanmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencileri kapsamaktadır. Ayrıca veri toplamada kullanılan ifadelere katılım sağlayan öğrenciler 2021-2022 Eğitim ve Öğretim dönemini kapsamaktadır.

Araştırma 2022-2023 öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilimler MYO öğrencileri üzerine yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin muhasebe dersi almış olması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Dicle Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma 10.12.2022 – 19.02.2023 tarihleri arasında katılımcı öğrencilere anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın örneklemi ise Dicle Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi ile Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nda muhasebe ve vergi temelli dersleri almış öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmada gelişigüzel (haphazard) örneklem türü kullanılmıştır

2.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi ve Aracı

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket tekniği uygulanmıştır. Hazırlanan soru formu ile 365 katılımcıya ulaşılmıştır. Soru formu üç bölümden oluşmaktadır. Formun birinci ve ikinci bölümde öğrencilerin demografik özellikleriyle vergiye karşı bakış açısı ve tutumlarını belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise katılımcıların vergi bilincini ölçmek amacıyla belirlenmiş ifadeler yer almaktadır. Araştırmanın saha çalışması 2022-2023 eğitim öğretim yılı güz döneminde 10.12.2022-19.02.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 400 adet anket öğrencilere uygulanmış olup, 35 adet anket eksik veya yanlış doldurulma sebebiyle 365 adet anket çalışmaya dahil edilmiştir. Anket geri dönüş oranı %91'dir. Anket sorularının güvenirliğini ölçmek amacıyla güvenirlik analizi yapılmıştır.

2.5. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışma kapsamına uygun olarak belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir.

H_1: Yaş değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_2: Yaş değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_3: Yaş değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_4: Yaş değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_5: Yaş değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_6: Cinsiyet değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_7: Cinsiyet değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_8: Cinsiyet değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_9: Cinsiyet değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{10}: Cinsiyet değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{11}: Sınıf değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{12}: Sınıf değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{13}: Sınıf değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{14}: Sınıf değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{15}: Sınıf değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{16}: Bölüm değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{17}: Bölüm değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{18}: Bölüm değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{19}: Bölüm değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{20}: Bölüm değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{21}:Gelir değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{22}: Gelir değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{23}:Gelir değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{24}: Gelir değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{25}: Gelir değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{26}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{27}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{28}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{29}: Vergi vermeyi isteme durumu ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{30}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{31}: Devletin vergi alma durumu ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{32}: Devletin vergi alma durumu ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{33}: Devletin vergi alma durumu ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{34}: Devletin vergi alma durumu ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

H_{35}: Devletin vergi alma durumu ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

2.6. Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Üzerine Literatür Araştırması

Kamu gelirleri açısından önemli bir yere sahip olan vergi gelirleri toplanma sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Vergi gelirlerinin istenilen düzeyde toplanabilmesi mükelleflerin vergi

bilinç düzeyleri ve vergi algılarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu ilişkinin varlığı ve önemi dolayısıyla literatürde bu alanda yapılmış birçok çalışmadan söz etmek mümkündür. Bu bölümde vergi bilinci ve vergi algısı konusunda yapılmış çalışmalara yer verilerek konunun önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Vogel (1974), İsviçre' de bulunan vergi mükellefleri gerçekleştirmiş olduğu anket uygulamasında vergi politikalarının mükelleflerin vergi davranışları üzerinde etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Orviska ve Hudson (2002), tarafından İngiltere' de yapılan çalışmada mükelleflerin vergiye karşı tutumları araştırılmıştır ve araştırma sonuçlarına göre mükelleflerin vergileri sosyal bir görev olarak algıladığı ve vergi kaçırma işlemi gençlerde ve evli olan mükelleflerde daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Sağbaş ve Başoğlu (2005), tarafından yapılan çalışmada Afyon ilinde 180 ilköğretim öğrencisinin vergi algısı ve vergi algılarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin kamu hizmetleri ile vergiler arasında ilişki kurma konusunda yetersiz oldukları ve öğrencilerin vergi bilinçlerinde yaş, ailenin gelir düzeyi ve anne-babanın eğitim düzeyinin etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çiçek (2006), tarafından yapılan çalışmada İstanbul ilinde 502 anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarına göre; mükelleflerin vergiyi yük olarak gördükleri ve bu nedenle olumsuz tepki gösterdikleri sonucu elde edilmiştir. Vergiye karşı tutumlarında ekonomik, sosyal ve demografik değişkenlerin etkili olduğu vurgulanmıştır.

Cansız (2006), tarafından yapılan araştırmada Afyon ilinde 816 vergi mükellefine yapılan anket uygulamasında mükelleflerin vergi algısı incelenmiştir. Anket sonuçlarına göre; verginin vatandaşlık görevi olarak görüldüğü ve mükelleflerin beklentilerinin karşılanmasının yanı sıra vergi konusundaki eğitimlerin vergi algısı üzerindeki etkisi vurgulanmıştır.

Ömürbek, Çiçek ve Çiçek (2007), tarafından yapılan çalışmada Süleyman Demirel Üniversitesi'nde öğrenim gören 316 İİBF son sınıf öğrencisine anket uygulaması yapılmıştır. Bu öğrencilerin vergi bilinç düzeylerini ölçmek

amaçlanmıştır. Çalışmada, cinsiyet değişkeninin vergi algısı ve uyumu üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tuay ve Güvenç (2007), tarafından 18 ilde 6546 vergi mükellefiyle yapılan anket uygulamasında, Türkiye' de bulunan vergi mükelleflerinin vergiye yönelik tutum ve davranışları incelenmiştir. Anket sonuçlarına göre; vergi kanunlarının anlaşılırlığı ve bireylerin eğitim düzeyinin vergiye karşı tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çelikkaya ve Gürbüz (2008), tarafından Eskişehir ilinde 1750 vergi mükellefiyle yapılan anket uygulamasında mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen faktörler incelenmiştir. Anket sonuçlarına göre; yaş, vergi afları ve vergi denetimlerinin sıklığı gibi değişkenlerin vergilere karşı tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çiçek, Karakaş ve Yıldız (2008), tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan illerde 1361 vergi mükellefi ile yapılan çalışmada; mükelleflerin vergiye ilişkin algıları ve tutumları analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; vergi yükünün, vergi aflarının ve vergi denetimlerinin sıklığının vergilere karşı tutum ve davranışlar üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Mükellefler tarafından vergi yüklerinin ve oranlarının yüksek ifade edilmiştir.

İpek ve Kaynar (2009), tarafından Çanakkale ilinde 415 mükellef ile yapılan anket uygulamasında vergiye uyum sağlamada bireysel ve çevresel faktörlerin etkili olduğu sonucu elde edilmiştir.

Alkan (2009), tarafından Zonguldak ilinde 457 vergi mükellefine uygulanan ankette vergi bilincinin ve vergiye karşı davranışların ölçülmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; vergi bilincinin gelişmesi ve yerleşmesinde devlete düşen görevlerin olduğu bu çerçevede vergi mevzuatının anlaşılırlığının, sık sık değiştirilmemesinin ve kamu hizmetlerinin şeffaflığı vergiye karşı tutum ve davranışları etkilemektedir

Çakır (2010), tarafından yapılan çalışmada ilköğretim çağındaki (3., 4. ve 5. sınıflarında öğrenim gören 10–12 yaşlarındaki) çocuklarda vergi bilincini oluşturmak Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan internet sitesinin daha güncel ve yeni

etkinliklerle desteklenmesinin vergi bilinci açısından faydalı olacağı sonucu elde edilmiştir. Bu sayede ilgili internet sitelerinin amacına uygun olarak kullanılabileceği vurgulanmıştır.

Taytak (2010), tarafından Uşak ilinde ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin vergi bilinç düzeylerini ölçmeye yönelik yapılan anket uygulamasında, öğrencilerin vergi ile kamu hizmetleri arasındaki ilişkiyi kurabildikleri gözlemlenmiş ve vergi bilinci konusunda eğitimlerin aileler tarafından verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Altuğ, Çak, Şeker ve Bingöl (2010), tarafından İstanbul ilinde vergi bilinç düzeyi, vergi algısı ve vergi bilinç düzeyini artırmak için hangi adımların atılması gerektiği konusunu belirlemek üzere yapılan araştırmada; vergi mükelleflerinin kamu hizmetlerinden yeterli düzeyde faydalanamaması, ödemiş oldukları vergilerin etkin kullanılmadığına inanmaları, vergi yükü, vergi oranları ve genel olarak vergi sisteminin aksayan yönlerinin vergi davranışları üzerinde negatif etkilere sahip olduğu sonucu elde edilmiştir.

Karaot (2010), tarafından İzmir ilinde ilköğretim çağındaki öğrencilere yapılan anket ve mülakat uygulamasında bu öğrencilerin vergi bilinç düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre; öğrencilerin kendilerine sunulan eğitim hizmetinin vergilerle karşılandığı konusunda bilgi sahibi olmadığı, kız öğrencilerin vergiye daha fazla uyum gösterdikleri, öğrencilerin önemli kısmının vergileri kamu hizmetlerinin daha fazla artırılması için verildiği ve vergi kaçırmanın yanlış bir davranış olduğu fikrine sahip oldukları sonuçları elde edilmiştir. Bu sonuçlar neticesinde vergi eğitimin gerekli olduğu fikri savunulmuştur.

Şahin (2010), tarafından yapılan çalışmada Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesinde öğrenim göre 852 öğrenciye yapılan anket uygulamasında öğrencilerin vergi algı ve bilinç düzeylerinin ölçülmesini amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre; vergiyi yük olarak algılamanın kız öğrencilerde daha fazla olduğu, vergi bilincinin artırılması için vergi sisteminde adaletin sağlanması, kamu hizmetleri ile vergi oranları arasında dengenin sağlanması gerektiği sonuçları elde edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin önemli kısmının vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı olarak gördüğü ve ödedikleri vergilerin karşılığını almalarını istedikleri tespit edilmiştir.

Zorlu (2012), tarafından ilköğretim 3-8. sınıf öğrencilerine yapılan anket uygulamasında öğrencilerin vergi bilinç düzeylerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre; Öğrencilerin vergi bilinç düzeylerinin cinsiyet, anne- baba eğitim düzeyi, baba mesleği ve aile gelir düzeyi gibi faktörlere göre değişiklik gösterdiği sonucu elde edilmiştir.

Yenigün (2012), tarafından İstanbul ilinde 560 mükellef ile yapılan anket uygulamasında vergi mükelleflerinin vergi bilinci ve ahlakına yönelik algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Araştırmada demografik faktörlerin vergi bilinç ve ahlak üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; mükelleflerin vergi oranlarının yüksek olduğu, vergi sisteminin adil olmadığı ve vergi eğitimin gerekli olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Sağlam (2013) tarafından yapılan çalışmada 330 öğrenciye anket uygulaması yapılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin vergi algılarının pozitif yönde olduğu ve birçoğunun vergi bilincine sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçların öğrencilerin almış oldukları iktisat ve maliye derslerinden kaynaklandığı vurgulanmıştır.

Çelik ve Eroğlu (2014), tarafından Zonguldak ilindeki 766 ilköğretim öğrencisine anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulamasında öğrencilerin vergi algısı ve vergi algılamasını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin önemli kısmının vergiyi tanımlayamadıkları ve vergi konusundaki bilgilerinin aileden edindikleri sonucu elde edilmiştir. Bunun yanı sıra vergi ödemek istemediklerini ve vergi toplanmasını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak öğrencilerin vergi algısının yeterli düzeyde olmadığı sonucuna varılmıştır.

Şahpaz, Akgül ve Yardımcıoğlu (2014) tarafından Sakarya ilinde gelir vergisi ticari kazanç unsuru üzerinden vergi veren 240 fırıncıyla yapılan anket uygulamasında vergi bilinci ve vergi algısının ölçülmesi amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre; ankete katılan mükelleflerin Türk vergi sistemini karmaşık, vergi yükünü ve oranlarını da yüksek olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların önemli kısmının ödediği vergiler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve vergi ödedikleri için devlete hesap sorma hakkını sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Ödedikleri vergilerin kamu

hizmeti olarak kendilerine geri döndüğünü ifade eden mükelleflerin vergi kaçırmanın doğru olmadığı fikrine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Akıncı ve Başol (2015), tarafından Kırklareli ilinde yaşayan 396 kişiye yapılan anket uygulamasında vergi algısı, vergi bilinci, vergiye karşı tutum ve davranışların tespiti ile vergi bilincini artırmak için ne tür adımların atılması gerekliliği konusunu tespit etmek amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre; cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum ve kişilerin faaliyet gösterdikleri sektörlerin (kamu-özel) vergi uyumu konusunda belirleyici olduğu sonucu elde edilmiştir.

Özen, Altunoglu ve Öztornaci (2015) tarafından İzmir ili Buca ve Gaziemir ilçelerinde yer alan özel ve kamu ortaokullarında yapılan anket uygulamasında. Öğrencilerin vergi konusunda belirli bir algı düzeyinde olduğu ve ailelerin eğitim ve gelir durumlarına göre öğrencilerin vergi algı düzeylerinde farklılıkların olduğu sonucu elde edilmiştir.

Siverekli ve Ertuğrul (2016) tarafından Harran Üniversitesi'ndeki vergi mükelleflerine anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmada Suriye'deki iç savaş dolayısıyla Türkiye'ye sığınan mültecilerin vergi yükümlülükleri üzerindeki etkilerin ne düzeyde olduğu ele alınmıştır. Anket sonuçları, göç olgusunun, vergi algısını olumsuz yönde etkilediğini, diğer taraftan da insani ve vicdani nedenlerle devlet tarafından mağdurlara yapılan yardımların desteklendiğini göstermiştir. Bunlara ek olarak Türkiye'de, vergi yükünün yüksek olduğu, vergilerin tam ve zamanında ödenmediği ve vergilerin adil olmadığı sonuçları elde edilmiştir.

Demir ve Kaya (2017) tarafından Antalya ilinde zirai kazanç elde eden çiftçilere yapılan anket uygulamasında bu mükelleflerin vergi algılarını, vergi uyum düzeylerini ve vergi sistemi hakkındaki düşüncelerini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çiftçilerin vergi yüklerini ağır buldukları ve tarımsal desteklerden yararlanan çiftçilerin vergi algılarının, yararlanmayanlara göre daha pozitif olduğu sonucu elde edilmiştir.

Korlu, Gerçek ve Çetinkaya (2016) tarafından Bursa ilinde yapılan anket uygulamasında vatandaşların yerel vergilere ait algıları ölçülmüştür. Anket sonuçlarına göre; vatandaşların yerel vergiler hakkındaki algıları ve oluşan bilinç

seviyelerinin vergi uyumunu etkilediği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca anketin uygulandığı ilde yerel vergiler konusunda orta düzeyde bilgi sahibi olduğu tespit edilmiştir. Anket sonuçlarına göre; vergi ödeme kültürünün geliştirilmesi gerektiği, vergi aflarının bu kültüre zarar verdiği ve vergi ödemenin kutsal bir görev olduğu şeklindeki ifadelere verilen yanıtlarda ankete dahil olan gruplar arasında farklılıkların var olduğu tespit edilmiştir.

Alp ve Töngür (2018) tarafından Antalya Vergi Dairesi Başkanlığı'nda vergi denetimi görevlerinde yer alan 156 gelir uzmanına anket uygulaması yapılarak gelir uzmanlarının vergi algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre, vergi dairesi çalışanlarının Türkiye'de vergileme ilkelerine yeterince uyulmadığı fikrine sahip oldukları sonucu elde edilmiştir. Türk vergi sisteminde yer alan vergileme ilkelerinin teoride yer almasına karşın uygulama noktasında yetersiz kaldığı görüşünün var olduğu tespit edilmiştir. Vergi mevzuatının uygulanması sürecinde iyileştirmelerin yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Vergi gelirlerinin artırılması için vatandaşların vergi bilinç düzeylerinin artırılması gerektiği savunulmuştur. Bu aşamada vergi idaresi çalışanlarına mükellef hakları konusunda eğitim verilmesi ve mükelleflerin vergileri yük olarak algılamasının önüne geçecek adımların atılması gerektiği vurgulanmıştır. Vergi mevzuatının mükellef odaklı bir şekilde düzenlenmesi, sık sık değiştirilmesinin önüne geçilmesi ve denetimlerin etkinleştirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Ertekin (2018) tarafından İzmir ilinde 400 kamu görevlisine anket uygulaması yapılarak bu kişilerin, vergi algısının demografik özelliklere farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Anket sonuçlarına göre; kamu görevlilerinin vergilerin büyük oranda kamu görevlileri tarafından ödendiği ve vergi adaletinin olmadığı fikrine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Sağbaş ve Kaya (2020) tarafından yapılan çalışmada sosyal medyada vergi ve vergi algısı incelenmiştir. Çalışmada; Ekşi Sözlük, Google Scholar, Wikipedia ve Twitter gibi platformlar incelenerek vergi ve vergi algısı konusundaki bulgular analiz edilmiş ve birincil veriler içerik analizi, dönemler arası karşılaştırma gibi yöntemler ile konu incelenmiştir. Bunun yanı sıra Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanıp kullanmadığı konusu da araştırmaya dahil

edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre; verginin sosyal medyada hızlı bir şekilde gündem olduğu, bu platformlar yardımıyla insanların vergi algısını olumlu yönde etkilemenin ve bu enstrümanların kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Özcan ve Akyel (2020) tarafından Kocaeli ilinin Gebze ilçesinde muhasebe ve finansman alanında eğitim alan lise öğrencileriyle muhasebe ve finansman eğitimi almayan lise öğrencilerine anket uygulaması yapılarak bu gruplar arasında vergi ahlâkı, vergi algısı ve vergi bilinci farklılıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre, muhasebe eğitimi alan lise öğrencileriyle muhasebe eğitimi almayan lise öğrencileri arasında vergi ahlâkı, vergi algısı ve vergi bilinci bakımından anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Liselerde verilen muhasebe ve finansman eğitiminin, vergi ahlâkı, vergi algısı ve vergi bilincini oluşturma üzerinde herhangi bir katkısının olmadığı tespit edilmiştir.

Kartal ve Şendurur (2023) tarafından Ağrı ilinde yaşayan 387 kişiye yapılan anket uygulamasında ankete katılan kişilerin vergi bilinci, vergi algısı ve muhasebede kayıt dışılık durumuna bakış açısının ölçülmesi amaçlanmıştır. Anket sonuçlarına göre; kişilerin vergi algısında eğitim düzeyi, yaş, çalışma durumu ve cinsiyet faktörlerine göre farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak ankete katılan kişilerin, vergi kaçırmanın ahlaki olmadığı ve muhasebe kayıtlarında hile yapılarak vergi kaçırma eyleminin kabul edilebilir olmadığı görüşü savundukları görülmüştür.

Güngüneş ve Alparslan (2023) tarafından Kırıkkale ilinde çocuklarda vergi bilincini tespit etmek amacıyla 9-11 yaş aralığındaki 144 öğrenciye anket uygulaması yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre; öğrencilerin tamamının vergi kelimesini daha önce duydukları tespit edilmiştir. Bu bilgiye erişimin ilk olarak aileden sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin genel olarak vergiyi vatandaşlık görevi olarak algıladığı sonucu elde edilmiştir. Vergi bilinci üzerinde yaş ve eğitim değişkeni etkili olurken cinsiyet değişkeninin vergi bilincini etkilemediği tespit edilmiştir. vergi bilinci üzerinde ailenin önemli rol üstlendiği sonucu elde edilmiştir. Son olarak öğrencilerde vergi bilincinin oluşumunda aile ve eğitim değişkeninin en önemli iki değişken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN VERGİ BİLİNCİ VE ALGISI

3.1. Araştırmadan Elde Edilen Verilerin Analizi ve Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde yüz yüze anket uygulaması sonucunda elde edilen verilerin analiz edilmesi ve sonuçların tablolar ve şekiller aracılığıyla yorumlanması ve değerlendirilmesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmada Çelebi (2016) tarafından kullanılmış olan 37 sorudan oluşan ve 7'li likert tipinde ölçek kullanılmıştır.

3.1.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Araştırmanın bu kısmında katılımcı öğrencilere yönelik demografik özelliklerin belirlenmesi ve yorumlanması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler analiz edilerek tablo ve şekiller yardımı ile yorumlanmaya çalışılmıştır.

3.1.1.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın bu kısmında katılımcı öğrencilerin yaş, cinsiyet, aylık gelir durumu, eğitim gördüğü bölüm ve sınıf faktörlerine ilişkin istatistiki bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	175	% 47,8
	Erkek	190	% 52,2
	Toplam	365	% 100
Yaş	20 yaş ve altı	85	% 23.4
	21-23	170	% 46.6
	24 yaş ve üzeri	110	% 30
Sınıf	1. Sınıf	85	% 23.2
	2. Sınıf	89	% 24.1
	3. Sınıf	87	% 24

	4. Sınıf Uzatmalı	80 24	% 21,8 % 6.9
Aylık Geliri	1000TL ve altı 1001TL ve üzeri	204 161	% 55.5 % 44,5
Bölüm	Muhasebe İşletme Kamu Yönetimi İktisat Diğer	45 120 55 80 65	% 12.3 % 33 % 15.3 % 21.9 % 17.5

Tablo 1'e göre katılımcıların cinsiyete göre dağılımları birbirine yakın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %47,8'inin kadın, %52,2'sinin erkeklerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 1'e göre katılımcıların yaş değişkenine göre dağılımlarında; 21 ile 23 yaş aralığında bulunun öğrencilerin oranı %46,6'dır. 24 yaş ve üzeri öğrencilerin oranı %30 ve 20 yaş ve altı öğrencilerin oranı %23,4olarak tespit edilmiştir.

Tablo 1'e göre katılımcıların sınıf değişkeni dikkate alındığında öğrencilerin sınıf durumlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Katılımcıların %23,2 sini birinci sınıf öğrencileri oluştururken %25,1'ini ikinci sınıf öğrencileri, %24 ünü üçüncü sınıf öğrencileri, %21,8 ini dördüncü sınıf oluştururken %5,9'unu uzatmalı öğrenciler oluşturduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1'e göre katılımcıların gelir düzeyi değişkeni dikkate alındığında, öğrencilerin %55,5'sının 1.000TL altında bir gelire sahip olduğu, %44,5 ise 1.000TL üzerinde aylık gelirinin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerin aylık ortalama gelir düzeylerinin düşük olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuç genellikle öğrencilerin öğrenci bursu ile eğitimlerini devam ettirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunu %33 ile işletme bölümü öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir. İşletme bölümünü sırasıyla %21,9 ile iktisat bölümü,%17,5 ile diğer bölümlerde okuyan öğrenciler, %15,3 ile kamu yönetimi bölümü ve son olarak %12,3 ile muhasebe bölümü öğrencileri oluşturmaktadır.

Muhasebe öğrencilerinin araştırmaya katılan öğrenciler arasındaki oranı en düşük olan grup olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni MYO bölümü öğrencilerinin sayısının düşüklüğünden kaynaklıdır.

3.1.1.2 Ölçek İfadelerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 2'de araştırma kapsamında oluşturulan ölçek ve alt boyutlarının ortalama, standart sapma ve çarpıklık değerlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Tablo 2: Ölçek ve Alt Boyutlarının Tanımlayıcı İstatistikleri

Ölçek ve Alt Boyut	n	Min.	Maks.	¯x	SS	Skewness
Vergi Sorumluluğu Algısı	365	1,00	7,00	6,56	0,59	**-0,95**
Vergi Bilinci	365	1,00	7,00	5,89	0,98	**-0,56**
Vergi Sistemi Algısı	365	1,00	7,00	6,02	0,85	**-0,88**
Verginin Amacına İlişkin Algı	365	1,00	7,00	5,32	0,86	**-0,64**
Vergi Af ve Ceza Algısı	365	1,00	7,00	5,36	0,78	**-,052**
Vergi Bilinci ve Algısı	365	1,00	7,00	5,78	0,69	**-0,54**

Tablo 2 dikkate alındığında; vergi bilinci ve algısı ölçek puanına (5,78±0,69) göre araştırmaya katılan öğrencilerin vergi bilincinin "çok yüksek düzeyde" olduğu tespit edilmiştir. Alt boyutlar incelendiğinde en yüksek vergi sorumluluğu algısına ilişkin olduğu görülmektedir. Tablodaki verilerin değerlendirilmesinde kullanılan aralıklar şunlardır; 1,00-1,85: çok çok düşük; 1,85-2,70: çok düşük; 2,70-3,55: düşük; 3,55-4,40: orta; 4,40-5,25: yüksek; 5,25-6,10: çok yüksek; 6.10-7.00: çok daha yüksek.

3.1.1.3. Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Vergi bilinci ve vergi algısı ölçeğinin açıklayıcı faktör analizinde KMO 0,83; Bartlett‟s küresellik testi anlamlılık düzeyi ise $p<0,01$ değerinde olduğu tespit edilmiştir (Kaya, 2013: 181). Dolayısıyla 365 örneklem sayısının açıklayıcı faktör analizini yapmak için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Açıklayıcı faktör analiz sonuçları tablo 4 de gösterilmiştir.

Tablo 3: Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Madde ve Boyut	F1	F2	F3	F4	F5
F1: Vergi Sorumluluğuna İlişkin Algısı					
S1 Mükelleflerin savaş, salgın hastalıklar vb. gibi durumlarda vergi uyumları daha fazla olacaktır.	0,87				
S2 Alışverişte aldığımız fiş veya faturaların ülke ekonomisine katkısı vardır.	0,85				
S4 Vergi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır.	0,78				
S7Vergi yükünü en çok servet üzerinden alınan vergileri öderken hissediyorum.	0,82				
F2: Vergi Bilincine İlişkin Algı					
S6 Vergi bilincinin oluşmasında ailedeki eğitim daha önemlidir.		0,78			
S8 Ödediğim verginin nereye, nasıl harcandığını oy sandığında sorgularım.		0,81			
S9 Desteklediğim siyasi parti iktidara gelirse vergiye daha sempatik bakarım.		0,79			
S10 Aldığım kamu hizmeti ile ödediğim vergiyi kıyaslarım.		0,77			
F3: Vergi Sistemine İlişkin Algısı					
S12 Vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini arttırır.			0,78		
S13 Vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması vergi bilincini olumsuz etkilemektedir.			0,79		
S16. Değişen vergi yasalarını internetten takip ederek öğreniyorum.			0,77		
S19 Devlet adil bir vergileme sistemi uygulamaktadır.			0,78		
S24 Değişen vergi yasalarını resmî gazeteden takip ederek öğreniyorum.			0,80		
F4: Verginin Amacına İlişkin Algı					
S14 Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.				0,81	
S15 Vergi, zorunlu bir ödemedir.				0,83	
S17 Demokrasi ve vergiye gönüllü uyum doğru orantılıdır.				0,78	

F5: Vergi Af ve Ceza Algısı S25 Vergi cezaları yeterlidir. S26 Vergi oranlarının yüksek olması vergi kaçakçılığını arttırır. S27 Vergi afları ile dürüst mükellefler cezalandırılmaktadır S28 Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini aksatmaktadır.					0,78 0,81 0,77 0,79
Özdeğer	3,92	3,11	2,60	2,12	1,90
Varyans (%)	18,55	14,35	13,20	12,91	11,85
Toplam Varyans (%)	70,86				

Tablo 3 dikkate alındığında 20 maddenin ait olduğu faktörlerin yüksek değerler aldığı, diğer faktörlerin ise düşük değerler aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca faktör yüklerinin 0,55 ile 0,88 aralığında olduğu görülmektedir. Bununla birlikte faktörlerin açıklandığı varyanslar %18,55, %14,35, %13,20, %12,91 ve %11,85 olarak sırasıyla açıklandığı ve toplam olarak açıklanan varyansın %70,86 değerine ulaştığı tespit edilmiştir. Kısaca bu veriler çalışmanın yaklaşık olarak %71 oranında açıklandığını göstermektedir.

Araştırmanın bu kısmında katılımcıların araştırma ifadelerine vermiş oldukları cevaplar ve bu cevapların analizi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Anket formunda yer alan 7'li likert ölçeğiyle ölçümü yapılan 37 soruya katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcıların devletin vergi almasını doğru bulmayanların nedenleri ve frekansları ile katılımcıların vergisini vermeyen vatandaşlara bakış açılarının frekans analizi gerçekleştirilmiştir.

3.1.1.4. Güvenilirlik ve Geçerlilik Analizleri

Faktör analizi yapılmış olan ifadelere ilişkin güvenilirlik ve geçerlilik analiz somnuçları tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Vergi Bilinci ve Vergi Algısı Ölçeği Güvenirlik Analizi Sonuçları

Madde ve Boyut	**R**	**α (0,80)**
F1: Vergi Sorumluluğuna İlişkin Algısı		
S1 Mükelleflerin savaş, salgın hastalıklar vb. gibi durumlarda vergi uyumları daha fazla olacaktır.	0,45	**0,81**
S2 Alışverişte aldığımız fiş veya faturaların ülke ekonomisine katkısı vardır.	0,48	
S4 Vergi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır.	0,44	
S7Vergi yükünü en çok servet üzerinden alınan vergileri öderken hissediyorum.	0,45	
F2: Vergi Bilinci İlişkin Algı		
S6 Vergi bilincinin oluşmasında ailedeki eğitim daha önemlidir.	0,38	**0,75**
S8 Ödediğim verginin nereye, nasıl harcandığını oy sandığında sorgularım.	0,40	
S9 Desteklediğim siyasi parti iktidara gelirse vergiye daha sempatik bakarım.	0,39	
S10 Aldığım kamu hizmeti ile ödediğim vergiyi kıyaslarım.	0,41	
F3: Vergi Sistemine İlişkin Algı		
S12 Vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini arttırır.	0,40	**0,78**
S13 Vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması vergi bilincini olumsuz etkilemektedir.	0,35	
S16. Değişen vergi yasalarını internetten takip ederek öğreniyorum.	0,39	
S19 Devlet adil bir vergileme sistemi uygulamaktadır.	0,38	
S24 Değişen vergi yasalarını resmî gazeteden takip ederek öğreniyorum.	0,36	
F4: Verginin Amacına İlişkin Algı		
S14 Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	0,37	**0,82**
S15 Vergi, zorunlu bir ödemedir.	0,38	
S17 Demokrasi ve vergiye gönüllü uyum doğru orantılıdır.	0,41	
F5: Vergi Af ve Ceza Algısı		
S25 Vergi cezaları yeterlidir.	0,41	**0,77**
S26 Vergi oranlarının yüksek olması vergi kaçakçılığını arttırır.	0,43	
S27 Vergi afları ile dürüst mükellefler cezalandırılmaktadır	0,45	
S28 Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini aksatmaktadır.	0,39	

Tablo 4 çalışma verilerinin güvenilirlik analizi sonuçlarını göstermektedir. Tablo 4'e göre vergi bilinci ve vergi algısı ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,80; alt boyutların Cronbach Alpha katsayılarının 0,81; 0,75; 0,78; 0,82 ve 0,77 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca analiz sonucunda vergi bilinci ve algısı ölçeği 20 madde ve 5 boyutlu yapısı ile güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu tespit edilmiştir (Kılıç, 2016: 47).

Tablo 5: Devletin Vergi Almasını Doğru Bulmayan Katılımcıların Doğru Bulmama Nedenlerine Göre Değerlendirme Durumu

İfadeler		***n***	***%***
Vergiler doğru yere harcanmadığı için,	***Evet***	99	68.8
	Hayır	24	16.7
	Kararsızım	21	14.5
	Toplam	**144**	**100**
Vergi ödemeyen insanlar olduğu için,	***Evet***	84	57.8
	Hayır	37	26.3
	Kararsızım	23	15.9
	Toplam	**144**	**100**
Çok fazla vergi türü olduğu için,	***Evet***	93	65.2
	Hayır	26	18.4
	Kararsızım	25	16.4
	Toplam	**144**	**100**
Sürekli vergi alındığı için,	***Evet***	92	64.4
	Hayır	30	21.1
	Kararsızım	22	14.5
	Toplam	**144**	**100**
Vergiye ödenen paralar çok yüksek olduğu için,	***Evet***	104	71.8
	Hayır	19	13.2
	Kararsızım	21	15
	Toplam	**144**	**100**

Tablo 5 araştırmaya katılan öğrencilerin devletin vergi almasını doğru bulmama nedenleri hakkında istatistiki bilgiler sunmaktadır. Tablo 5'e göre öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (%68,8) vergilerin doğru yere harcanmadığını

düşündükleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin %57,8'i vergi ödemekten kaçınan insanların çoğunluğundan dolayı devletin vergi almasını doğru bulmamaktadır. Ayrıca çok fazla vergi türü olması sürekli vergi alınması ve vergiye ödenen ücretlerin yüksekliğinden dolayı devletin vergi almasını doğru bulmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Vergisini Vermeyen Vatandaşları Değerlendirme Durumu

		N	***%***
İfadeler	***Kötü***	55	15.2
	Kurnaz	56	15.3
	Hırsız	87	23.8
	Zeki	15	4.1
	İyi	6	1.6
	Durumu Olmayan Birisi	94	25.8
	Kararsız	52	14.2
	Toplam	**365**	**100**

Tablo 6 öğrencilerin vergisini vermeyen vatandaşları değerlendirme durumunu göstermektedir. Tablo 6'ya göre öğrencilerin yüzde %25,8 vergisini vermeyen vatandaşları durumu olmayan kişiler olduğunu aynı zamanda %23,8'i de vergi ödeyen vatandaşların vergi kaçırdıklarını düşünmektedir. Katılan öğrencilerin %1,6 vergisini ödemeyen vatandaşları iyi bir vatandaş olarak nitelendirmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların İfadelere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikleri

İfadeler	***Ort.***	***Std. Sap.***
	1.476	.500
Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	2.068	.728
Vergi, mükelleflere yüklenen bir yüktür.	2.624	1.217
Vergi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır.	**1.446**	.497
Vergi yükünü en çok gelir vergisi öderken hissediyorum.	2.906	1.267
Vergi yükünü en çok KDV ve ÖTV'yi öderken hissediyorum.	1.912	.661
Vergi yükünü en çok servet üzerinden alınan vergileri öderken hissediyorum.	1.791	.734
Vatandaş olarak vergi verdiğim için gurur duyuyorum.	**1.457**	.734

Vergi bilincinin oluşmasında ailedeki eğitim daha önemlidir.	1.580	.750
Demokrasi ve vergiye gönüllü uyum doğru orantılıdır.	1.512	.761
Ödediğim verginin nereye, nasıl harcandığını oy sandığında sorgularım.	1.501	.736
Desteklediğim siyasi parti iktidara gelirse vergiye daha sempatik bakarım.	**1.432**	.740
Aldığım kamu hizmeti ile ödediğim vergiyi kıyaslarım.	3.961	2.132
Ödediğim vergi, ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcanmaktadır.	4.106	1.869
Ödediğim vergi ile devletten sağladığım hizmet arasında doğru orantı vardır.	4.386	1.751
Diğer mükelleflerin vergi kaçırması benim vergiye karşı bakış açımı olumsuz etkilemektedir.	4.569	1.660
Ödenmeyen vergiler kamu hizmetlerini azaltmaktadır.	4.623	1.790
Vergi mevzuatı anlaşılır bir biçimde hazırlanmıştır.	4.772	1.603
Vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması vergi bilincini olumsuz etkilemektedir.	**5.539**	1.634
Değişen vergi yasalarını internetten takip ederek öğreniyorum.	4.758	1.729
Değişen vergi yasalarını resmî gazeteden takip ederek öğreniyorum.	3.882	1.818
Devlet adil bir vergileme sistemi uygulamaktadır.	4.293	1.945
Vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini arttırır.	4.120	1.898
Vergi oranlarının yüksek olması vergi kaçakçılığını arttırır.	5.383	1.835
Vergi afları ile dürüst mükellefler cezalandırılmaktadır.	3.589	1.923
Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini aksatmaktadır.	**5.594**	1.629
Vergi aflarının daha sık yapılması gerekmektedir	3.065	1.820
Vergi cezaları yeterlidir.	3.027	1.789
Vergi üzerinde uzlaşma yoluna gidilmesi, vergi cezalarında etkinliği azaltır.	5.358	1.766
Vergi denetimleri yeterlidir.	4.386	1.888
Vergi denetimleri, vergi gelirlerini arttırır.	3.408	1.682
Alışverişte aldığımız fiş veya faturaların ülke ekonomisine katkısı vardır.	5.342	1.577
Vergi idaresindeki çalışan sayısı yetersizdir.	4.021	1.873
Vergi idaresi çalışanlarının daha nitelikli olması gerekmektedir.	3.074	1.713
Vergi idaresi çalışanlarının maaşlarının arttırılması ile mükellefe karşı davranışları doğru orantılıdır.	2.739	1.651
Vergi idaresinde çalışanların mükellefe olan davranışları idealdir.	4.728	1.766
Mükelleflerin savaş, salgın hastalıklar vb. gibi durumlarda vergi uyumları daha fazla olacaktır.	**5.498**	1.645
Toplam	***3,512***	***1,452***

Tablo 7'ye göre katılımcıların araştırma ifadelerine verdikleri cevaplar doğrultusunda en yüksek ortalamaya sahip üç ifade şu şekilde belirlenmiştir. Birinci en yüksek ortalamaya sahip ifade "*Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini aksatmaktadır.*" ifadesi olmuştur. İkinci yüksek ortalamaya sahip ifade "Vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması vergi bilincini olumsuz etkilemektedir "Üçüncü Yüksek ifadeye "Mükelleflerin savaş, salgın hastalıklar vb. gibi durumlarda vergi uyumları daha fazla olacaktır" ifadesi olmuştur. Katılımcıların araştırma ifadelerine verdikleri cevaplar doğrultusunda en düşük ortalamaya sahip üç ifade şu şekilde olmuştur. Birinci en düşük ortalamaya sahip ifade "Desteklediğim siyasi parti iktidara gelirse vergiye daha sempatik bakarım" ifadesi olmuştur. İkinci düşük ortalamaya sahip ifade "Vergi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır" ifadesi ve üçüncü düşük ortalamaya sahip ifade "Vatandaş olarak vergi verdiğim için gurur duyuyorum" ifadesi olmuştur.

Tablo 8: Araştırma İfadelerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Vergi, zorunlu bir ödemedir.	48	44	41	42	104	50	36
Vergi, kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	34	36	34	48	110	70	33
Vergi, mükelleflere yüklenen bir yüktür.	17	41	33	58	99	76	41
Vergi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır.	26	44	17	53	86	90	49
Vergi yükünü en çok gelir vergisi öderken hissediyorum.	18	21	17	110	55	92	52
Vergi yükünü en çok KDV ve ÖTV'yi öderken hissediyorum.	15	12	9	58	36	101	134
Vergi yükünü en çok servet üzerinden alınan vergileri öderken hissediyorum.	20	33	11	97	65	68	71
Vatandaş olarak vergi verdiğim için gurur duyuyorum.	51	53	38	66	86	45	26
Vergi bilincinin oluşmasında ailedeki eğitim daha önemlidir.	42	54	17	66	62	76	48
Demokrasi ve vergiye gönüllü uyum doğru orantılıdır.	47	49	19	90	63	52	45

Ödediğim verginin nereye, nasıl harcandığını oy sandığında sorgularım.	25	18	7	54	36	88	137
Desteklediğim siyasi parti iktidara gelirse vergiye daha sempatik bakarım.	56	90	28	72	50	31	38
Aldığım kamu hizmeti ile ödediğim vergiyi kıyaslarım.	14	13	11	46	43	96	142
Ödediğim vergi, ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcanmaktadır.	98	79	36	63	45	30	14
Ödediğim vergi ile devletten sağladığım hizmet arasında doğru orantı vardır.	97	84	34	62	53	20	15
Diğer mükelleflerin vergi kaçırması benim vergiye karşı bakış açımı olumsuz etkilemektedir.	20	19	9	56	48	84	129
Ödenmeyen vergiler kamu hizmetlerini azaltmaktadır.	38	39	25	82	63	59	59
Vergi mevzuatı anlaşılır bir biçimde hazırlanmıştır.	72	57	28	114	54	32	8
Vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması vergi bilincini olumsuz etkilemektedir.	14	10	11	73	57	94	106
Değişen vergi yasalarını internetten takip ederek öğreniyorum.	51	50	27	74	65	71	27
Değişen vergi yasalarını resmî gazeteden takip ederek öğreniyorum.	77	107	21	80	40	32	8
Devlet adil bir vergileme sistemi uygulamaktadır.	122	78	24	77	46	14	4
Vergi oranlarının düşürülmesi vergi gelirlerini arttırır.	21	32	21	93	55	70	73
Vergi oranlarının yüksek olması vergi kaçakçılığını arttırır.	13	17	9	56	43	95	132
Vergi afları ile dürüst mükellefler cezalandırılmaktadır.	29	42	20	113	45	49	67
Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini aksatmaktadır.	25	25	22	104	67	58	64
Vergi aflarının daha sık yapılması gerekmektedir	53	40	24	101	43	54	50
Vergi cezaları yeterlidir.	71	44	20	106	53	45	26
Vergi üzerinde uzlaşma yoluna gidilmesi, vergi cezalarında etkinliği azaltır.	37	34	20	116	56	56	46
Vergi denetimleri yeterlidir.	103	75	28	85	37	22	15
Vergi denetimleri, vergi gelirlerini arttırır.	22	23	19	77	54	82	88

Alış verişte aldığımız fiş ve ya faturaların ülke ekonomisine katkısı vardır.	33	35	20	99	48	75	55
Vergi idaresindeki çalışan sayısı yetersizdir.	22	32	17	160	39	57	38
Vergi idaresi çalışanlarının daha nitelikli olması gerekmektedir.	13	10	10	92	47	87	106
Vergi idaresi çalışanlarının maaşlarının arttırılması ile mükellefe karşı davranışları doğru orantılıdır.	44	54	23	122	43	46	33
Vergi idaresinde çalışanların mükellefe olan davranışları idealdir.	51	30	31	164	52	26	11
Mükelleflerin savaş, salgın hastalıklar vb. gibi durumlarda vergi uyumları daha fazla olacaktır.	53	38	15	131	41	49	38

Tablo 8'e göre katılımcıların vergiye karşı tutum ve davranışların ölçülmesine yönelik ifadelerden katılımcıların (%33)'ü devletin adil bir vergi sistemi uyguladığı ile vergi denetimlerin yeterliliği konusunda (%28) ve ödenen vergilerin ihtiyaç duyulan alanlara harcandığı konusunda (%26) kesinlikle katılmadıklarını belirtmişlerdir. Tutum ve davranışların ölçülmesine yönelik ifadedeler arasında katılımcıların (%39) 'u devlet tarafından sunulan hizmetler ile ödedikleri vergiyi kıyasladıkları aynı zamanda ödemiş oldukları verginin nereye ve nasıl harcandığını oy sandığında sorguladıklarını belirtmişlerdir. Benzer bir şekilde katılımcıların (%36)'sı vergi yükünü en çok KDV ve ÖTV'yi öderken hissettiklerini belirtmişlerdir.

Birinci en yüksek ortalamaya sahip ifade "*Vergi afları, vergi ödevlerinin yerine getirilmesini aksatmaktadır.*" ifadesi olmuştur. İkinci yüksek ortalamaya sahip ifade "Vergi yasalarında sık sık değişiklik yapılması vergi bilincini olumsuz etkilemektedir "Üçüncü Yüksek ifadeye "Mükelleflerin savaş, salgın hastalıklar vb. gibi durumlarda vergi uyumları daha fazla olacaktır" ifadesi olmuştur. Katılımcıların en düşük ortalamaya sahip üç ifade şu şekilde olmuştur. Birinci en düşük ortalamaya sahip ifade "Desteklediğim siyasi parti iktidara gelirse vergiye daha sempatik bakarım" ifadesi olmuştur. İkinci düşük ortalamaya sahip ifade "Vergi, vatandaşlık görevleri arasında yer almaktadır" ifadesi ve üçüncü düşük ortalamaya sahip ifade "Vatandaş olarak vergi verdiğim için gurur duyuyorum" ifadesi olmuştur.

3.1.1.5. Katılımcıların Vergi Bilincinin Belirlenmesine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmanın bu kısmında katılımcı öğrencilere vergi vermenin doğru olup olmadığı ve devletin vergi almasına ilişkin yöneltilen sorulara verdikleri cevapların demografik faktörlere göre kıyaslanarak analizi yapılmaya çalışılmıştır. Sonuçlar tablolara halinde sunularak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 9: Cinsiyet Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Cinsiyet – Vergi Verme Durumu					
		Vergi Verme Durumu			**Toplam**
		Evet	**Hayır**	**Kararsızım**	
Cinsiyet	**Kadın**	44	110	37	191
	Erkek	53	93	28	174
Toplam		***97***	***203***	***65***	***365***

Tablo 9 araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile vergi verme durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 5'e göre kadın öğrenciler (%58) erkek öğrencilere (%53) göre vergi vermeyi doğru bulmadıkları görülmektedir.

Tablo 10: Yaş Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Yaş – Vergi Verme Durumu					
		Vergi Verme Durumu			***Toplam***
		Evet	***Hayır***	***Kararsızım***	
Yaş	**20 yaş ve altı**	14	55	16	***85***
	21-23 yaş	34	106	30	***170***
	24 yaş ve üzeri	49	42	19	***110***
Toplam		***97***	***203***	***65***	***365***

Tablo 10 araştırmaya katılan öğrencilerin yaş değişkeni ile vergi verme durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 10'a göre 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler (%62) diğer yaş aralığındaki öğrencilere göre vergi vermeyi doğru bulmadıkları görülmektedir.

Tablo 11: Sınıf Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Sınıf- Vergi Verme Durumu					
		Vergi Verme Durumu			***Toplam***
		Evet	**Hayır**	**Kararsızım**	
Sınıf	***1***	12	57	15	**84**
	2	18	53	20	**91**
	3	24	51	14	**89**
	4	35	30	15	**80**
	Uzamalı	8	12	1	**21**
Toplam		**97**	**203**	**65**	**365**

Tablo 11 araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkeni ile vergi verme durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 11'e göre 1.sınıf öğrencileri (%68) diğer sınıftaki öğrencilere göre vergi vermeyi doğru bulmadıkları görülmektedir. Ayrıca 4.sınıf öğrenciler (%44) diğer sınıftaki öğrencilere göre vergi vermeyi doğru bulmaktadır.

Tablo 12:Bölüm Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm- Vergi Verme Durumu					
		Vergi Verme Durumu			***Toplam***
		Evet	**Hayır**	**Kararsızım**	
Bölüm	**Muhasebe**	13	23	9	***45***
	İşletme	14	82	24	***120***
	İktisat	18	51	11	***80***
	Kamu	27	15	14	***56***
	Diğer	25	32	7	***64***
Toplam		***97***	***203***	***65***	***365***

Tablo 12 araştırmaya katılan öğrencilerin bölüm değişkeni ile vergi verme durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 12'ye göre işletme bölümünde eğitim gören öğrenciler (%68) diğer bölümlerde eğitim gören öğrencilere

göre vergi vermeyi doğru bulmadıkları görülmektedir. Ayrıca 4.sınıf öğrenciler diğer sınıftaki öğrencilere göre vergi vermeyi doğru bulmaktadır.

Tablo 13: Gelir Değişkeni ile Vergi Verme Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm - Vergi Verme Durumu					
		Vergi Verme Durumu			***Toplam***
		Evet	***Hayır***	***Kararsızım***	
Gelir	**1000TL ve altı**	39	132	31	***202***
	1000TL ve üzeri	58	71	34	***163***
Toplam		***97***	***203***	***65***	***365***

Tablo 13 araştırmaya katılan öğrencilerin gelir değişkeni ile vergi verme durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 13'e göre aylık 1000TL ve altı gelire sahip olan öğrenciler (%65) aylık 1000TL ve üzeri gelire sahip olan öğrencilere (%35) göre vergi vermeyi doğru bulmamaktadır. Ayrıca aylık 1000TL ve üzeri gelire sahip olan öğrenciler (%36) aylık 1000TL ve altı gelire sahip olan öğrencilere (%19) göre vergi vermeyi doğru bulmaktadır.

Tablo 14: Cinsiyet Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Cinsiyet - Devletin Vergi Alım Durumu					
		Vergi Alımını Doğru Bulma			***Toplam***
		Evet	***Hayır***	***Kararsızım***	
Cinsiyet	**Kadın**	72	81	38	**191**
	Erkek	72	72	30	**174**
Toplam		**144**	**153**	**68**	**365**

Tablo 14 araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile devletin vergi alma durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 14'e göre yüzde olarak hem kadın öğrenciler (%42) hem de erkek öğrenciler (%41) devletin vergi almasını doğru bulmamaktadır.

Tablo 15: Yaş Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Yaş - Devletin Vergi Alım Durumu					
		Vergi Alımını Doğru Bulma			
		Evet	***Hayır***	***Kararsızım***	***Toplam***
Yaş	**20 yaş ve altı**	33	35	17	**85**
	21-23 yaş	56	78	36	**170**
	24 yaş ve üzeri	55	40	15	**110**
Toplam		**144**	**153**	**68**	**365**

Tablo 15 araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile devletin vergi alma durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 15'e göre 21-23 yaş aralığındaki öğrenciler (%46) diğer yaş aralığındaki öğrenciler göre devletin vergi almasını doğru bulmamaktadır.24 yaş ve üzeri öğrenciler (%50) diğer yaş aralığındaki öğrencilere göre devletin vergi almasını doğru bulmaktadır.

Tablo 16: Sınıf Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Sınıf - Devletin Vergi Alım Durumu					
		Vergi Alımını Doğru Bulma			
		Evet	***Hayır***	***Kararsızım***	***Toplam***
Sınıf	**1**	33	37	14	**84**
	2	27	42	22	**91**
	3	34	40	15	**89**
	4	42	25	13	**80**
	Uzamalı	8	9	4	**21**
Toplam		**144**	**153**	**68**	**365**

Tablo 16 araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf değişkeni ile devletin vergi alma durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 16'ya göre hem 2.sınıf hem 3.sınıf öğrenciler diğer sınıflardaki öğrencilere göre devletin vergi almasını doğru bulmamaktadır. Ayrıca 4.sınıf öğrencileri (%53) diğer sınıftaki öğrencilere göre devletin vergi almasını olumlu karşılamaktadır.

Tablo 17: Gelir Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Gelir - Devletin Vergi Alım Durumu					
		Vergi Alımını Doğru Bulma			
		Evet	*Hayır*	*Kararsızım*	*Toplam*
Gelir	**1000TL ve altı**	64	95	43	**202**
	1000TL ve üzeri	80	58	25	**163**
Toplam		**144**	**153**	**68**	**365**

Tablo 17 araştırmaya katılan öğrencilerin gelir değişkeni ile devletin vergi alma durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 17'ye göre aylık 1000 TL altı gelire sahip öğrenciler (%47) aylık 1000TL üzeri öğrencilere göre (%36) devletin vergi almasını doğru bulmamaktadır.

Tablo 18: Bölüm Değişkeni ile Devletin Vergi Alım Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Bölüm - Devletin Vergi Alım Durumu					
		Vergi Alımını Doğru Bulma			
		Evet	*Hayır*	*Kararsızım*	*Toplam*
Bölüm	**Muhasebe**	21	12	12	**45**
	İşletme	32	61	27	**120**
	İktisat	29	40	11	**80**
	Kamu	32	16	8	**56**
	Diğer	30	24	10	**64**
Toplam		**144**	**153**	**68**	**365**

Tablo 18 araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet değişkeni ile devletin vergi alma durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir. Tablo 18'e göre hem işletme bölümünde eğitim gören öğrenciler hem de iktisat bölümünde eğitim gören öğrenciler (%50) devletin vergi almasını doğru bulmamaktadır. Ayrıca Kamu Yönetimi öğrencileri (%57) diğer bölümde okuyan öğrencilere göre devletin vergi almasını olumlu karşılamaktadır.

3.1.2. Hipotezlerin Test Edilmesi

Araştırmanın bu kısmında çalışma kapsamı doğrultusunda belirlenen hipotezlerin test edilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda T-testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda veriler tablolar halinde sunularak yorumlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında belirlenmiş olan 20 adet ifade ve 5 adet boyut doğrultusunda hipotezlerin test edilmesi işlemi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 19: Cinsiyet Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları T Testi

Değişkenler	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Vergi Sorumluluğu Algısı	***Kadın***	191	4.660	1.023	-0.598	339	0.064
	Erkek	174	4.730	1.217			
Vergi Bilinci	***Kadın***	191	4.000	1.183	-1.225	339	0.95
	Erkek	174	4.161	1.346			
Vergi Sistemi Algısı	***Kadın***	191	4.550	0.818	226	339	0.188
	Erkek	174	4.229	0.914			
Verginin Amacına İlişkin Algı	***Kadın***	191	3.450	1.336	-490	339	0.081
	Erkek	174	3.517	1.481			
Vergi Af ve Ceza Algısı	***Kadın***	191	4.262	0.784	667	339	0.083
	Erkek	174	4.201	0.950			

Tablo 19'a göre cinsiyet değişkeni ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arsında istatistiksel olarak bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Tablo 20: Gelir Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları T Testi

Değişkenler	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Vergi Sorumluluğu Algısı	***1000TL ve altı***	202	4.490	1.142	-3.936	363	**0.000**
	1000TL ve üzeri	163	4.944	1.037			

Vergi Bilinci	***1000TL ve altı***	202	3.782	1.155	-5.124	363	**0.000**
	1000TL ve üzeri	163	4.441	1.300			
Vergi Sistemi Algısı	***1000TL ve altı***	202	4.455	0.925	-2.036	363	**0.040**
	1000TL ve üzeri	163	4.644	0.821			
Verginin Amacına İlişkin Algı	***1000TL ve altı***	202	3.341	1.348	-2.096	363	**0.037**
	1000TL ve üzeri	163	3.650	1.459			
Vergi Af ve Ceza Algısı	***1000TL ve altı***	202	4.128	0.859	-2.577	363	**0.010**
	1000TL ve üzeri	163	4.362	0.859			

Tablo 20 gelir değişkeni ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tablo 20'ye göre gelir değişkeni bütün boyutlar ile istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bütün boyutlar dikkate alındığında 1000TL ve üzeri gelire sahip öğrencilerin vergi bilinci ve vergi algıları 1000TL ve altı gelire sahip öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 21: Yaş Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi

Değişkenler	**Kaynak**	**Kareler Toplamı**	**Serbestlik Derecesi**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**
Vergi Sorumluluğu Algısı	Gruplararası	11.590	2	5.795	4.724	**.009**
	Grup içi	444.043	362	1.227		
	Toplam	455.633	364			
Vergi Bilinci	Gruplararası	39.122	2	19.561	13.047	**.000**
	Grup içi	542.730	362	1.499		
	Toplam	581.852	364			
Vergi Sistemi Algısı	Gruplararası	8.919	2	4.460	5.855	**.003**
	Grup içi	275.755	362	.762		
	Toplam	284.674	364			

Verginin Amacına İlişkin Algı	Gruplararası	17.676	2	8.838	4.561	**.011**
	Grup içi	701.420	362	1.938		
	Toplam	719.096	364			
Vergi Af ve Ceza Algısı	Gruplararası	8.002	2	4.001	3.191	**.049**
	Grup içi	269.203	362	.744		
	Toplam	277.205	364			

Tablo 21 yaş değişkeni ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tablo 21'e göre gelir değişkeni bütün boyutlar ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir farklılık olduğu tespit edilmiştir($p<0.05$). Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo 22: Yaş Değişkenine Göre Post Hoc Testi

Değişkenler	***(I) yaş***	***(J) yaş***	***Ortalamalar Farkı (I-J)***	***Standart Hata***	***p***
Vergi Sorumluluğu Algısı	***20 yaş ve altı***	***21- 23 yaş***	-.03529	.14713	.969
		24 yaş ve üzeri	-.41070*	.15994	.029
	21- 23 yaş	***20 yaş ve altı***	.03529	.14713	.969
		24 yaş ve üzeri	-.37540*	.13552	.016
	24 yaş ve üzeri	***20 yaş ve altı***	.41070*	.15994	.029
		21- 23 yaş	.37540*	.13552	.016
Vergi Bilinci	***20 yaş ve altı***	***21- 23 yaş***	.08235	.16266	.868
		24 yaş ve üzeri	-.65508*	.17683	.001
	21- 23 yaş	***20 yaş ve altı***	-.08235	.16266	.868
		24 yaş ve üzeri	-.73743*	.14983	.000
	24 yaş ve üzeri	***20 yaş ve altı***	.65508*	.17683	.001
		21- 23 yaş	.73743*	.14983	.000
Vergi Sistemi Algısı	***20 yaş ve altı***	***21- 23 yaş***	-.22353	.11594	.132
		24 yaş ve üzeri	-.43048*	.12604	.002
	21- 23 yaş	***20 yaş ve altı***	.22353	.11594	.132
		24 yaş ve üzeri	-.20695	.10680	.130
	24 yaş ve üzeri	***20 yaş ve altı***	.43048*	.12604	.002
		21- 23 yaş	.20695	.10680	.130
Verginin Amacına İlişkin Algı	***20 yaş ve altı***	***21- 23 yaş***	.20588	.18491	.506
		24 yaş ve üzeri	-.30856	.20102	.276
	21- 23 yaş	***20 yaş ve altı***	-.20588	.18491	.506

		24 yaş ve üzeri	-.51444*	.17033	.008
	24 yaş ve üzeri	***20 yaş ve altı***	.30856	.20102	.276
		21- 23 yaş	.51444*	.17033	.008
Vergi Af ve Ceza Algısı	***20 yaş ve altı***	***21- 23 yaş***	-.03529	.11456	.949
		24 yaş ve üzeri	-.24973*	.12454	.012
	21- 23 yaş	***20 yaş ve altı***	.03529	.11456	.949
		24 yaş ve üzeri	-.21444	.10552	.106
	24 yaş ve üzeri	***20 yaş ve altı***	.24973*	.12454	.012
		21- 23 yaş	.21444	.10552	.106

Tukey testi sonuçlarına göre; katılımcıların vergi sorumluluğu algısı boyutunda 24 yaş ve üzeri öğrencilerin diğer yaş gruplarına göre vergi sorumluluk duygusu daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Vergi bilinci boyutu dikkate alındığında yine 24 yaş ve üzeri öğrencilerin diğer gruplara göre vergi bilincinin yüksek olduğu görülmektedir. Vergi sistemi algısı boyutu açısından 24 yaş ve üzeri öğrencilerin 20 yaş ve altı öğrencilere göre vergi sistemi konusunda bilgi düzeyleri daha fazladır. Verginin amacına ilişkin algı boyutuna göre 24 yaş ve üzeri öğrencilerin 21-23 yaş aralığındaki öğrencilere göre verginin amacı hakkında daha fazla bilgiye sahip oldukları görülmektedir. Son olarak vergi af ve cezaları algısı boyuna göre 24 yaş ve üzeri öğrencilerin 20 yaş ve altı öğrencilere göre vergiye ilişkin af ve cezalar konusunda bilgilerinin fazla olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 23: Sınıf Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi

Değişkenler	**Kaynak**	**Kareler Toplamı**	**Serbestlik Derecesi**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**
Vergi Sorumluluğu Algısı	Gruplararası	5.954	4	1.489	1.192	.314
	Grup içi	449.678	360	1.249		
	Toplam	455.633	364			
Vergi Bilinci	Gruplararası	25.932	4	6.483	4.198	**.002**
	Grup içi	555.920	360	1.544		
	Toplam	581.852	364			
Vergi Sistemi Algısı	Gruplararası	11.105	4	2.776	3.653	**.006**
	Grup içi	273.569	360	.760		
	Toplam	284.674	364			
	Gruplararası	18.138	4	4.535	2.329	.056

Verginin Amacına İlişkin Algı	Grup içi	700.958	360	1.947		
	Toplam	719.096	364			
Vergi Af ve Ceza Algısı	Gruplararası	2.378	4	.594	.790	.532
	Grup içi	270.828	360	.752		
	Toplam	273.205	364			

Tablo 23 sınıf değişkeni ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tablo 23'e göre sınıf değişkeni vergi bilinci ve vergi sistemi algı boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 24'de gösterilmiştir. Diğer boyutlar ile sınıf değişkeni arasında istatistiksel olarak bir ilişki yoktur.

Tablo 24: Sınıf Değişkenine Göre Post Hoc Testi

Değişkenler	***(I) yaş***	***(J) yaş***	***Ortalamalar Farkı (I-J)***	***Standart Hata***	***p***
Vergi Bilinci	***1. Sınıf***	***2. sınıf***	-.02473	.18802	1.000
		3. sınıf	-.36958	.18904	.290
		4. sınıf	-.67857*	.19413	.005
		Uzatmalı	-.17857	.30318	.977
	2. Sınıf	***1. sınıf***	.02473	.18802	1.000
		3. sınıf	-.34486	.18526	.340
		4. sınıf	-.65385*	.19045	.006
		Uzatmalı	-.15385	.30084	.986
	3. Sınıf	***1. sınıf***	.36958	.18904	.290
		2. sınıf	.34486	.18526	.340
		4. sınıf	-.30899	.19145	.489
		Uzatmalı	.19101	.30147	.970
	4. Sınıf	***1. sınıf***	.67857*	.19413	.005
		2. sınıf	.65385*	.19045	.006
		3. sınıf	.30899	.19145	.489
		Uzatmalı	.50000	.30469	.472
	Uzatmalı	***1. sınıf***	.17857	.30318	.977
		2. sınıf	.15385	.30084	.986
		3. sınıf	-.19101	.30147	.970

		4. sınıf	-.50000	.30469	.472
Vergi Sistemi Algısı	***1. Sınıf***	***2. sınıf***	-.30952	.13190	.133
		3. sınıf	-.42349*	.13261	.013
		4. sınıf	-.42560*	.13618	.016
		Uzatmalı	-.07143	.21268	.997
	2. Sınıf	***1. sınıf***	.30952	.13190	.133
		3. sınıf	-.11396	.12996	.905
		4. sınıf	-.11607	.13360	.908
		Uzatmalı	.23810	.21104	.792
	3. Sınıf	***1. sınıf***	.42349*	.13261	.013
		2. sınıf	.11396	.12996	.905
		4. sınıf	-.00211	.13430	1.000
		Uzatmalı	.35206	.21148	.457
	4. Sınıf	***1. sınıf***	.42560*	.13618	.016
		2. sınıf	.11607	.13360	.908
		3. sınıf	.00211	.13430	1.000
		Uzatmalı	.35417	.21374	.462
	Uzatmalı	***1. sınıf***	.07143	.21268	.997
		2. sınıf	-.23810	.21104	.792
		3. sınıf	-.35206	.21148	.457
		4. sınıf	-.35417	.21374	.462

Tukey testi sonuçlarına göre; dördüncü sınıf öğrencilerin birinci sınıf öğrencilere göre vergi bilincinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü sınıf öğrencileri hem birinci hem de dördüncü sınıf öğrencilere göre vergi sistemi konusunda daha fazla bilgiye sahip oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 25: Bölüm Değişkeni ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi

Değişkenler	**Kaynak**	**Kareler Toplamı**	**Serbestlik Derecesi**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**
Vergi Sorumluluğu Algısı	Gruplararası	9.303	4	2.326	1.876	.114
	Grup içi	446.330	360	1.240		
	Toplam	455.633	364			
Vergi Bilinci	Gruplararası	46.081	4	11.520	7.741	**.000**
	Grup içi	535.771	360	1.488		
	Toplam	581.852	364			

Vergi Sistemi Algısı	Gruplararası	14.652	4	3.663	4.883	**.001**
	Grup içi	270.022	360	.750		
	Toplam	284.674	364			
Verginin Amacına İlişkin Algı	Gruplararası	35.329	4	8.832	4.650	**.001**
	Grup içi	683.767	360	1.899		
	Toplam	719.096	364			
Vergi Af ve Ceza Algısı	Gruplararası	3.486	4	.871	1.163	.327
	Grup içi	269.720	360	.749		
	Toplam	273.205	364			

Tablo 25 bölüm değişkeni ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tablo 25'e göre bölüm değişkeni vergi bilinci, vergi sistemi algısı ve verginin amacına ilişkin algı boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir($p<0.05$). Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 26'da gösterilmiştir. Diğer boyutlar ile bölüm değişkeni arasında istatistiksel olarak bir farklılık yoktur.

Tablo 26:Bölüm Değişkenine Göre Post Hoc Testi

Değişkenler	***(I) yaş***	***(J) yaş***	***Ortalamalar Farkı (I-J)***	***Standart Hata***	***p***
Vergi Bilinci	***Muhasebe***	***İşletme***	.51389	.21325	.115
		İktisat	.35972	.22732	.510
		Kamu Yönetimi	-.34921	.24423	.609
		Diğer	-.27778	.23733	.768
	İşletme	***Muhasebe***	-.51389	.21325	.115
		İktisat	-.15417	.17608	.906
		Kamu Yönetimi	-.79167*	.18883	.000
		Diğer	-.86310*	.19743	.000
	İktisat	***Muhasebe***	-.35972	.22732	.510
		İşletme	.15417	.17608	.906
		Kamu Yönetimi	-.63750*	.20459	.017
		Diğer	-.70893*	.21255	.008
	Kamu Yönetimi	***Muhasebe***	.27778	.23733	.768
		İşletme	.63750*	.20459	.017
		İktisat	.79167*	.18883	.000

		Diğer	-.07143	.22323	.998
	Diğer	***Muhasebe***	.34921	.24423	.609
		İşletme	.86310*	.19743	.000
		İktisat	.70893*	.21255	.008
		Kamu Yönetimi	.07143	.22323	.998
Vergi Sistemi Algısı	***Muhasebe***	***İşletme***	.32778	.15139	.195
		İktisat	.16944	.16138	.832
		Kamu Yönetimi	-.01181	.16849	1.000
		Diğer	-.24841	.17338	.607
	İşletme	***Muhasebe***	-.32778	.15139	.195
		İktisat	-.15833	.12501	.712
		Kamu Yönetimi	-.33958	.13405	.086
		Diğer	-.57619*	.14016	.000
	İktisat	***Muhasebe***	-.16944	.16138	.832
		İşletme	.15833	.12501	.712
		Kamu Yönetimi	-.18125	.14524	.723
		Diğer	-.41786*	.15090	.046
	Kamu Yönetimi	***Muhasebe***	.01181	.16849	1.000
		İşletme	.33958	.13405	.086
		İktisat	.18125	.14524	.723
		Diğer	-.23661	.15847	.568
	Diğer	***Muhasebe***	.24841	.17338	.607
		İşletme	.57619*	.14016	.000
		İktisat	.41786*	.15090	.046
		Kamu Yönetimi	.23661	.15847	.568
Verginin Amacına İlişkin Algı	***Muhasebe***	***İşletme***	.41667	.24091	.417
		İktisat	.36667	.25681	.610
		Kamu Yönetimi	.24479	.26811	.892
		Diğer	-.47619	.27591	.419
	İşletme	***Muhasebe***	-.41667	.24091	.417
		İktisat	-.05000	.19892	.999
		Kamu Yönetimi	-.89286*	.22304	.001
		Diğer	-.17188	.21332	.929
	İktisat	***Muhasebe***	-.36667	.25681	.610
		İşletme	.05000	.19892	.999
		Kamu Yönetimi	-.84286*	.24012	.005
		Diğer	-.12188	.23113	.985

	Kamu Yönetimi	***Muhasebe***	.47619	.27591	.419
		İşletme	.89286*	.22304	.001
		İktisat	.84286*	.24012	.005
		Diğer	.72098*	.25218	.036
	Diğer	***Muhasebe***	-.24479	.26811	.892
		İşletme	.17188	.21332	.929
		İktisat	.12188	.23113	.985
		Kamu Yönetimi	-.72098*	.25218	.036

Tukey testi sonuçlarına göre; kamu yönetimi eğitimi alan öğrenciler diğer bölümlerde eğitim gören öğrencilere göre vergi bilincinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer bölümlerde (sağlık yönetimi) eğitim gören öğrencilerin vergi sistemi algılarının en yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kamu yönetimi eğitimi alan öğrencilerin diğer bölümlerde eğitim gören öğrencilere göre verginin amacını anlamada daha yüksek seviyede oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 27: Katılımcıların Vergi Vermeyi İsteme Durumu ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi

Değişkenler	**Kaynak**	**Kareler Toplamı**	**Serbestlik Derecesi**	**Kareler Ortalaması**	**F**	**p**
Vergi Sorumluluğu Algısı	Gruplararası	49.619	2	24.809	22.120	**.000**
	Grup içi	406.014	362	1.122		
	Toplam	455.633	364			
Vergi Bilinci	Gruplararası	111.427	2	55.713	42.872	**.000**
	Grup içi	470.425	362	1.300		
	Toplam	581.852	364			
Vergi Sistemi Algısı	Gruplararası	19.000	2	9.500	12.945	**.000**
	Grup içi	265.674	362	.734		
	Toplam	284.674	364			
Verginin Amacına İlişkin Algı	Gruplararası	74.726	2	37.363	20.990	**.000**
	Grup içi	644.370	362	1.780		
	Toplam	719.096	364			
Vergi Af ve Ceza Algısı	Gruplararası	4.768	2	2.384	3.215	**.041**
	Grup içi	268.437	362	.742		
	Toplam	273.205	364			

Tablo 27 katılımcıların vergi vermeyi isteme durumları ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tablo 27'ye göre katılımcıların vergi vermeyi isteme durumları bütün vergi bilinci ve algıları boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir farklılık olduğu tespit edilmiştir($p<0.05$). Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 28'de gösterilmiştir.

Tablo 28: Katılımcıların Vergi Vermeyi İsteme Durumu Göre Post Hoc Testi

Değişkenler	***(I) yaş***	***(J) yaş***	***Ortalamalar Farkı (I-J)***	***Standart Hata***	***p***
Vergi Sorumluluğu Algısı	***Evet***	***Hayır***	.86364*	.13072	.000
		Kararsızım	.47312*	.16976	.015
	Hayır	***Evet***	-.86364*	.13072	.000
		Kararsızım	-.39053*	.15093	.027
	Kararsızım	***Evet***	-.47312*	.16976	.015
		Hayır	.39053*	.15093	.027
Vergi Bilinci	***Evet***	***Hayır***	1.29191*	.14071	.000
		Kararsızım	.68676*	.18273	.001
	Hayır	***Evet***	-1.29191*	.14071	.000
		Kararsızım	-.60515*	.16246	.001
	Kararsızım	***Evet***	-.68676*	.18273	.001
		Hayır	.60515*	.16246	.001
Vergi Sistemi Algısı	***Evet***	***Hayır***	.52115*	.10574	.000
		Kararsızım	.20444	.13732	.297

	Hayır	***Evet***	-.52115*	.10574	.000
		Kararsızım	-.31671*	.12209	.027
	Kararsızım	***Evet***	-.20444	.13732	.297
		Hayır	.31671*	.12209	.027
Verginin Amacına İlişkin Algı	***Evet***	***Hayır***	1.05119*	.16468	.000
		Kararsızım	.50849*	.21386	.047
	Hayır	***Evet***	-1.05119*	.16468	.000
		Kararsızım	-.54271*	.19014	.013
	Kararsızım	***Evet***	-.50849*	.21386	.047
		Hayır	.54271*	.19014	.013
Vergi Af ve Ceza Algısı	***Evet***	***Hayır***	.25519*	.10629	.044
		Kararsızım	.26883	.13803	.127
	Hayır	***Evet***	-.25519*	.10629	.044
		Kararsızım	.01364	.12272	.993
	Kararsızım	***Evet***	-.26883	.13803	.127
		Hayır	-.01364	.12272	.993

Tukey testi sonuçlarına göre; vergi vermeye olumsuz bakan öğrencilerin vergi vermeye olumlu bakan öğrencilere göre verginin sorumluluğunu, vergi bilincini, vergi sistemini, verginin amacını ve vergiye ilişkin af ve cezalara ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 29: Katılımcıların Devletin Vergi Alması Durumu ile Vergi Bilinci ve Algı Boyutları Anova Analizi

Değişkenler	Kaynak	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p
Vergi Sorumluluğu Algısı	Gruplararası	59.099	2	29.549	26.976	**.000**
	Grup içi	396.534	362	1.095		
	Toplam	455.633	364			
Vergi Bilinci	Gruplararası	159.893	2	79.947	68.587	**.000**
	Grup içi	421.959	362	1.166		
	Toplam	581.852	364			
Vergi Sistemi Algısı	Gruplararası	16.465	2	8.233	11.112	**.000**
	Grup içi	268.209	362	.741		
	Toplam	284.674	364			
Verginin Amacına İlişkin Algı	Gruplararası	79.207	2	39.604	22.405	**.000**
	Grup içi	639.888	362	1.768		
	Toplam	719.096	364			
Vergi Af ve Ceza Algısı	Gruplararası	16.788	2	8.394	11.850	**.000**
	Grup içi	256.418	362	.708		
	Toplam	273.205	364			

Tablo 29 katılımcıların devletin vergi alması durumu ile öğrencilerin vergi bilinci ve algı boyutları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Tablo 29'a göre katılımcıların devletin vergi alması durumları bütün vergi bilinci ve algıları boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu ilişkiyi belirlemek amacıyla Tukey testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 30'da gösterilmiştir.

Tablo 30: Katılımcıların Devletin Vergi Alması Durumu Göre Post Hoc Testi

Değişkenler	***(I) yaş***	***(J) yaş***	***Ortalamalar Farkı (I-J)***	***Standart Hata***	***p***
Vergi Sorumluluğu Algısı	***Evet***	***Hayır***	.89052*	.12152	.000
		Kararsızım	.38889*	.15400	.032

	Hayır	***Evet***	-.89052*	.12152	.000
		Kararsızım	-.50163*	.15254	.003
	Kararsızım	***Evet***	-.38889*	.15400	.032
		Hayır	.50163*	.15254	.003
Vergi Bilinci	***Evet***	***Hayır***	1.46773*	.12535	.000
		Kararsızım	.79616*	.15886	.000
	Hayır	***Evet***	-1.46773*	.12535	.000
		Kararsızım	-.67157*	.15735	.000
	Kararsızım	***Evet***	-.79616*	.15886	.000
		Hayır	.67157*	.15735	.000
Vergi Sistemi Algısı	***Evet***	***Hayır***	.47100*	.09994	.000
		Kararsızım	.25531	.12665	.110
	Hayır	***Evet***	-.47100*	.09994	.000
		Kararsızım	-.21569	.12545	.199
	Kararsızım	***Evet***	-.25531	.12665	.110
		Hayır	.21569	.12545	.199
Verginin Amacına İlişkin Algı	***Evet***	***Hayır***	1.03309*	.15437	.000
		Kararsızım	.50694*	.19563	.027
	Hayır	***Evet***	-1.03309*	.15437	.000
		Kararsızım	-.52614*	.19377	.019

	Kararsızım	***Evet***	-.50694*	.19563	.027
		Hayır	.52614*	.19377	.019
Vergi Af ve Ceza Algısı	***Evet***	***Hayır***	.46691*	.09772	.000
		Kararsızım	.34600*	.12384	.015
	Hayır	***Evet***	-.46691*	.09772	.000
		Kararsızım	-.12092	.12266	.586
	Kararsızım	***Evet***	-.34600*	.12384	.015
		Hayır	.12092	.12266	.586

Tukey testi sonuçlarına göre; devletin vergi almasına olumsuz bakan öğrencilerin devletin vergi almasına olumlu bakan öğrencilere göre verginin sorumluluğunu, vergi bilincini, vergi sistemini, verginin amacını ve vergiye ilişkin af ve cezalara ilişkin bilgi düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.

3.1.3. Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Araştırmanın bu bölümünde çalışma kapsamında belirlenen hipotezlerin test edilmesi sonucunda değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Tablo 31: Hipotez Değerlendirmeleri

Araştırma Hipotezleri	***Değerlendirme***
H_1: Yaş değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_2: Yaş değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_3:Yaş değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_4: Yaş değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_5: Yaş değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul

H_6: Cinsiyet değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_7: Cinsiyet değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_8: Cinsiyet değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_9: Cinsiyet değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{10}: Cinsiyet değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{11}: Sınıf değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{12}:Sınıf değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{13}: Sınıf değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{14}: Sınıf değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{15}:Sınıf değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{16}: Bölüm değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{17}:Bölüm değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{18}: Bölüm değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{19}: Bölüm değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{20}: Bölüm değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Red
H_{21}:Gelir değişkeni ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{22}: Gelir değişkeni ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{23}:Gelir değişkeni ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{24}:Gelir değişkeni ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{25}:Gelir değişkeni ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul

H_{26}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{27}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{28}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{29}: Vergi vermeyi isteme durumu ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{30}: Vergi vermeyi isteme durumu ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{31}: Devletin vergi alma durumu ile vergi sorumluluğu algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{32}: Devletin vergi alma durumu ile vergi bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{33}: Devletin vergi alma durumu ile vergi sistemi algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{34}: Devletin vergi alma durumu ile verginin amacına ilişkin algı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul
H_{35}: Devletin vergi alma durumu ile vergi af ve ceza algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.	Kabul

Tablo 31'e göre yaş, gelir, vergi verme ve devletin vergi alması faktörlerine ilişkin bütün boyutlar arasındaki hipotezler kabul edilmiştir. Bölüm ve sınıf faktörleri ile boyutlara ilişkin hipotezlerin büyük çoğunluğunun kabul edildiği görülmektedir. Son olarak cinsiyet değişkeni ile boyutlar için belirlenen hipotezlerin tamamı reddedilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların vergi bilinci ve algı boyutlarının cinsiyet ile bir ilişkisi yokken, yaşa, gelire, vergi verme isteğine ve devletin vergi alma durumu arsında bir ilişki tespit edilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde teorik olarak verilen bilgilerden oluşmuş olup üçüncü bölümde ise, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilmimler Meslek Yüksek Okulu'nda eğitim gören 365 öğrenci üzerinde uygulanan anket çalışmasıyla iligili sonuçlar verilmiştir. Anket çalışması ile Dicle Üniversitesi'nde İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde ve Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu'nda okuyan öğrencilerin Türkiye'de uygulanan vergileri nasıl algıladığı, vergiye karşı tutum ve davranışlarına etkisinin ne olduğu; vergi adaleti, vergi yükü, uygulanan vergi aflarının öğrenciler arasında nasıl algılandığı; vergi kaçakçılığı gibi konularda, öğrencilerin görüşleri alınarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tablo 8'de yer alan "Araştırma İfadelerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler" incelendiğinde ankete katılan öğrencilerin %61'i vergi denetiminin vergi gelirlerini artırdığını ifade etmiş ve %56' sınında vergi denetimlerinin yetersiz olduğu konusunda görüş bildirmişlerdir. Aynı zamanda ankete katılan 365 öğrenciden %73'ü vergi oranların artırılmasının vergi kaçakçılığını da artırdığı yönünde görüş belirtmiştir. Nitekim Yenigün (2012), İstanbul ilinde 560 vergi mükellefiyle yaptığı anket çalışmasında, mükellefler üzerindeki denetim ve cezaların yetersiz olduğunu, mükelleflerin vergi oranlarını yüksek bulduğunu ve bu durumun vergi kaçakçılığına neden olduğunu, vergi sistemini adil bulmadıklarını tespit etmiştir. Bu bağlamda literatürde vergi oranlarının yüksekliği, vergi kaçakçılığının artırır savını desteklemektedir. Ankete katılan öğrencilerin %73'ü vergi oranlarının artırılmasının vergi uyumunu azalttığı yönünde yar alan "Araştırma İfadesini" işaretlemiştir. Literatürde vergi oranlarının vergiye uyum üzerindeki etkisini kanıtlayan birçok ampirik çalışmanın olması, öğrencilerin verdiği cevapları destekler niteliktedir. Bu durum araştırmanın literatürde bulunan ampirik çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermesi açısından anlamlı olmaktadır. Yaş, medeni durum ve cinsiyet gibi faktörler, mükelleflerin vergi algılarını etkilemektedir. Ankete katılan farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin vergi bilinci ve algılarının farklı olduğu, yaşı artıkça vergi uyumunun da artığı tespit edilmiştir. Nitekim Çelebi (2016) tarafından yapılan çalışma incelendiğinde vergi uyumsuzluğu yüksek oranda genç nüfusta görülmektedir.

Verilen yanıtlar doğrultusunda öğrencilerin %60'ı sık uygulanan vergi aflarının vergiye uyumu azalttığını düşünmektedirler. Vergi aflarına sıkça başvurulması, mükelleflerde af beklentisi oluşturarak verginin zamanında ödenmemesine ve vergi kayıplarına neden olmaktadır. Katılımcılardan elde edilen bulgular, vergi aflarının sonuçlarına ilişkin literatürde yer alan araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Vergi yükü ile ilgili analizler incelendiğinde öğrencilerin % 75'i, ağırlığı en fazla hissedilen vergi yükü olarak KDV ve ÖTV vergisini öderken hissetmektedir. KDV ve ÖTV vergisinden sonra gelir vergisi de yükü ağır olarak hissedilen bir vergi türüdür. Ankete katılan öğrencilerin %66'sı "ödenen vergilerin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlar için harcanmadığı" ve %71'i "diğer mükelleflerin vergi kaçırması benim vergiye karşı bakış açımı olumsuz etkiler", araştırma ifadelerini işaretlemiştir. Aynı zamanda öğrencilerin büyük bir çoğunluğu "vergi mevzuatının anlaşılır olmadığı" ve "vergi yasalarında sık sık değişikliğe gidilmesin vergi bilincini olumsuz etkiler" araştırma ifadelerini işaretlemiştir.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu adil vergi sisteminin oluşması için denetim ve cezaların artırılması gerektiği düşüncesindedirler. Sistemin adaletsizliği ve çevredeki mükelleflerin vergi kaçırdığı düşüncesiyle beraber vergi gelirlerinin gerektiği gibi harcanmadığı düşüncesi de öğrenciler arasında hakimdir. Vergi affı konusunda, ankete katılan öğrencilerin büyük bir çoğunlunun hemfikir olduğu kanı, vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırmasıdır. Bu kapsamda devlet, alacağından vazgeçerken diğer taraftan vergisini ödeyen mükellefleri de vergi ödememe konusunda başka arayışlara girmesine zemin hazırlamış olmaktadır. Vergi yasalarının daha anlaşılabilir bir şekilde olması, mükelleflerin vergi kaçırması durumunda ise para cezası, , işyerini kapatma gibi caydırıcı uygulamalara ağırlık verilmelidir.

Öğrenim durumuna göre analiz yapıldığında araştırmaya katılan öğrencilerden son sınıfta okuyan öğrencilerin vergi bilincinin daha yüksek olduğu sonucu çıkmıştır. Eğitimin öğrencileri araştırtırmaya yönlendirmesi, vergi alanında da kendini gösteren önemli bir göstergedir. Bu bağlamda öğrencilerin vergi sistemi hakkında bilgilendirilmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Vergi bilinci konusu, vergi yönetimi ve vergi gelirleri açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Vergi bilincinin oluşması uzun bir sürece bağlı birçok değişkeni içinde bulunduran bir kavramdır. Değişen ekonomik ve sosyolojik gelişmeler, vergi bilinci konusunda çeşitli yeniliklere başvurulmasını gerektirmektedir. Vergi mükelleflerinin vergiye bakışı ve vergi bilinci, vergilendirme sürecinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda özellikle vergi mükelleflerinin erken dönemlerde bu bilince sahip olması vergi idaresi açısından ve vergi uyumu konusunda belirleyici bir niteliğe sahiptir. Vergi bilincinin artması ve vergi bilincinin yerleşmesi konusunda önemli bir faktör olan eğitimin değerlendirilmesi ve gelecek nesiller üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi bu açıdan dikkate değer bir konudur.

Vergi bilincinin yüksek düzeyde olduğu ülkelerde bu sürecin eğitim yoluyla geliştirildiği görülmektedir çerçevede özellikle AB ülkelerinde vergi bilincine yönelik yapılan düzenlemeler ve çeşitli uygulamalar – Taxlandia uygulaması gibi vergi bilincini artırıcı örneklerin başında gelmektedir. Türkiye'de uygulanan ve Gelir idaresi başkanlığı sayfasında yer alan vergi bilinci eğitimi videoları da vergi bilincini artırma konusunda önemli uygulamalardır.

Çalışmanın kapsamını oluşturan İktisadi ve idari bilimler fakültesinde ve sosyal bilimler meslek yüksek okulunda öğrenim gören öğrenciler üzerine yapılmış olan tezde, katılımcı öğrencilerden elde edilen veriler doğrultusunda vergi bilinci ve algılarını belirlemeye yönelik analiz sonuçları aşağıdaki gibidir;

Araştırmaya katılan öğrencilerin vergi bilinçleri ve algıları ile cinsiyetleri arsında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Erkek veya kadın öğrenciler arasında vergi bilinç ve algılarına yönelik farklılıklar olmadığı genellikle benzer düşüncelere sahip oldukları belirlenmiştir.

— Araştırmaya katılan öğrencilerden 24 yaş ve üzeri öğrencilerin vergi bilinci ve algılarının diğer yaş gruplarına göre yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kısaca öğrencilerin yaşı ilerledikçe vergiye bakış açıları ve bilinçlerinin daha yükseldiği görülmektedir. Bu duruma paralel olarak üniversitede almış oldukları eğitimin bu sonucuna neden olduğu düşünülmektedir.

— Araştırmaya katılan öğrencilerden son sınıfta okuyan öğrencilerin özellikle vergi bilincinin ve vergi sistemlerine yönelik bilgilerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum öğrencilerin almış oldukları ders sayıları ve tecrübelerinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

— Özellikle gelir değişkeni dikkate alındığında geliri yüksek olan öğrencilerin vergiye yönelik bilinç düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyi düşük olan öğrenciler vergi verme veya devlerin vergi alması konusunda olumsuz bir düşünceye sahip olan öğrenciler olduğu düşünüldüğünde bu durumu normal karşılamak gerekmektedir. Çünkü öğrenciler vergiyi genellikle yüksek gelir sahibi kişilerin vermesi konusunda görüş birliği içindedirler. Hatta öğrencilerin büyük çoğunluğunun vergi vermeyenleri zeki ve hırsız kişiler olduğu konusunda görüş bildirmiştir. Öğrencilerin bu denli yanlış bilgilerden doğru bilgilere yönlendirmede ders elemanlarının önemi büyüktür. Verilen eğitim düzeyi ve etkinliği öğrencileri vergi konusunda doğru bilgilerle buluşturmada önem arz etmektedir. Sosyal medya veya çeşitli mecralardan elde edilen bilgiler öğrencilerin zihnini bulandırdığı aşikârdır. Dolaysıyla doru bilgi doğru kişiler (öğretim elemanları veya uzmanlar) ve mekanlarda (üniversiteler) verilmesi gerekmektedir.

— Araştırmaya katılan öğrencilerin genellikle vergi verme konusunda ve devletin vergi almasına ilişkin olumsuz bir görüşe sahip oldukları tespit edilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun vergi vermek istemedikleri görülmektedir. Ayrıca buna paralel olarak devletin vergi alması konusunda olumsuz düşünceye sahip oldukları belirlenmiştir. Özellikle öğrencilerin vergi oranlarının yüksekliğinden şikayetçi oldukları ve alınan vergilerin çok fazla olmasından kaynaklı olarak bu olumsuz düşünceye sahip oldukları görülmektedir. Sonuç olarak Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Sosyal Bilimler MYO öğrencilerinin vergi sorumluluğu, verginin amacı ve vergiye yönelik bilgilerinin yetersiz düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sonucu olarak vergi verme ve verginin alınması konusunda negatif bir düşünce içinde oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin bu olumsuz düşüncelerinin altında yatan gerçek nedenlerinin tespit edilmesi önem arz eden bir konudur. Bu çerçevede vergi bilincini artıracak müfredat düzenlemelerinin yapılması ve bu alanda uygulama ağırlıklı derslerin müfredata eklenmesi bunun yanı sıra vergi mükellefi ve vergi sorumlusu adayı bu öğrencilerin paydaş meslek odalarıyla iş birliği

içerisinde sürece dahil edilmeleri vergi bilincinin oluşması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdiyeva, R., Özdil, T. ve Pirimbayev C., (2015). Geçiş Ekonomilerinde Vergi Kültürü ve Etkileyen Faktörler: Kırgızistan Örneği, Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S. 75, 43-73.

Akdoğan, A. (2003). *Kamu Maliyesi* (9. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi

Akgül Yılmaz, G. (2019). *Kamu Maiyesi.* (5. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Akıncı, A. ve Başol, O. (2015). 18.Vergi Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırklareli İlinde Yaşayan İnsanların Vergi Algısı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , (43) , 0-0 . Erişim Tarihi 07.02.2023, https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4785/66026

Akkara, Ö. ve Gencel, U. (2016). "Yükseköğretim Öğrencilerinin Vergiye Yönelik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği". Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 8(1): 28-48

Akkoç, B. (2021). *Vergi Uyumunda Mükellef Davranişlarinin Temelleri,Vergi Ahlaki Kavrami Ve Vergi Ahlakini Belirleyen Faktörlerin Analizi (Ankara Ili Örneği)* Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aktan, Ç. C .vd., (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi* (1.Baskı). D.Dileyici ve İ. Vural, (Ed.) Ankara: Seçkin Yayıncılık. Bir bak çoban mı

Aktan, C. C. (2003). *Vergi, Zulüm ve İsyan* (1. Baskı) . Ankara: Phoneix Yayınevi.

Alkan, A. (2009). *Vergi bilinci ve vergi uygulamaları karşısında mükellef davranışlarının tespiti: Zonguldak ili örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak

Alp, B. Ve Töngür, Ü. (2018). Vergi Dairesi Başkanlığı Çalışanlarının Vergi Algıları: Antalya Örneği. *Akdeniz İİBF Dergisi, 18*(38), 151-172.

Altuğ, E. F., Çak, M., Şeker, M. ve Bingöl, Ö. (2010), Türkiye'de Vergi Bilinci İstanbul Araştırması, İSMMMO Yayınları, No: 134, İstanbul

Altun, N. ve Yavuz, H. (2017). "Vatandaşların Katma Değer Vergisi Hakkındaki Tutum ve Algısı: Sakarya ve Düzce Örneği". *Journal of Current Researches on Business and Economics, 7*(1), s. 35-46.

Apak, T. (2017). *Vergi Kaçıramazsınız Ancak Vergiden Kaçınabilirsiniz.* Erişim tarihi 17.11.2022, Alomaliye.com: https://www.alomaliye.com/2017/06/05/vergi-kacirma - vergiden-kacinma/

Aydoğan D. S. (2017). "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi". Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, (3):14-22

Aygül, H. H. (2013). "İktisadi Zihniyet Olgusunun Anlam Evreni ve Tipolojik Analizi:Batı Akdeniz Bölgesi Örneği". *Toplum Bilimleri Dergisi*, s. 65-95.

Aykut, H. (1989). *Kamu Maliyesi, (Genel Vergi Kuramı)* (2.Baskı). Ankara: Sevinç Matbaası.

Bağdigen M. ve Erdoğan A. (2010). "Vergi Uygulamaları Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği". Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi. 47 (548):95-112

Bayraklı, H. H., Saruç, N. T., ve Sağbaş, İ. (2004). Vergi Kaçırmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Vergi Kaçaklarının Önlenmesi: Anket Çalışmasının Bulguları. *19.Maliye Sempozyumu* (s. 204-254). Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Buyrukoğlu, S., Erasa, İ. (2012). "Vergi Bilincinin Oluşmasında Mükellef Haklarının Yeri ve Önemi", *Vergi Dünyası Dergisi*(375), s. 116-127.

Bülbül, D. (2003). "Vergi Aflarının Ekonomik ve Sosyal Etkileri-I", *Yaklaşım Dergisi*(31), s. 206-209.

Cansız, H. (2006). "Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 8*(2), s. 115-138.

Cansız, H. (2014). "Defterdarlık Çalışanlarının Vergileme İlkelerine Bakışı", *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, 16*(2), s. 33-43.

Chucks, A. D., ve Anthony, O. O. (2013). "Tax Morale and Its Effect on Taxpayers' Compliance to Tax Policies of the Nigerian Goverment", *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM),* s. 35-55.

Çak, M., Şeker, M., ve Bingöl, Ö. (2010). "Türkiye'de Vergi Bilinci İstanbul Araştırması". *İSMMMO Yayınları*(134), s. 76-77.

Çakır, Hüseyin, (2010), "Çocuklarda Vergi Bilinci Oluşturmaya Yönelik İnternet Sayfası Tasarımı", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, ss. 18-34.

Çataloluk, C. (2008). "Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum Ve Davranişlari", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (20), s. 213-228.

Çelebi, E. C. (2016). *Vergi Bilinci Ve Vergiye Bakış Açilari: Zonguldak Ilinde Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Üzerine Uygulama* . Yüksek Lisans Tezi. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Çelik, K., Eroğlu, O. (2014), "İlköğretim Çağında Vergi Algısının İncelenmesi İdari: Zonguldak İli Örneği", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 301-326.

Çelikkaya, A., ve Gürbüz , H. (2006). "Mükelleflerin Vergiye Gönüllü Uyumunu Etkileyen Faktörlerin Analizi: Bir Alan Çalışması", *İktisat İşletme ve Finans Dergisi,* 247(21), s. 122-139.

Çelikkaya, A., Gürbüz, H. (2008) "Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi". *Sosyoekonomi dergisi* 8 (8), s.24-54

Çevik, S. (2012). "Mükellefin Devlet ve Toplumla Etkileşimi, Bireysel Normlar ve Vergi Ahlakı", *Maliye Dergisi*(163), s. 258-289.

Çiçek, H. (2006). *Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tepkileri.* İstanbul: İSMMMO Yayınları.

Çiçek, H., Karakaş, M., ve Yıldız, A. (2008). "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama Tutum ve Analizi: Bir Alan Araştırması". *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*(381), s. 1-267.

Çoban, H. (2004). *Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme.* Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniveresitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Çomaklı, Ş. E. (2008). Mükellef Sosyo-Psikolojisi Açısından Vergi Ödemeyi Etkileyen Genel Faktörler. *vergi dünyası*(322). Erişim tarihi 07.12.2022, vergidünyası: http://www.vergidunyasi.com.tr/ dergiler.php?id=5031

Demir, M. (2009). "Toplumun Vergiye Karşı Tutum Ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler". *Akademik Bakış*(18), s. 1-10.

Demir, İ. C. (2008). Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri, Ege Bölgesi Örneği. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Demir, İ. C., Kaya, P. B. (2017). "Çiftçilerin Vergi Algısı Ve Vergi Uyumu: Ampirik Bir Çalışma", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19*(2), 127-141.

Demir, İ. C. (2013). *Türkiye'de Vergi Yükü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle).* (1.Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

Demir, S. (2023), Yükseköğretim Öğrencilerinin Vergi Algısı ve Vergi Bilinci: Akdeniz Üniversitesi Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Demirtaş, S. (2017). "Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergiye Karşı Davranışları Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi", *Balkan Ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi*(3), s. 14-22.

Dursun, G. D. (2008). "1990-2006 Yılları Arası Türkiye‟nin Vergi Kapasitesinin Hesaplanmasına Ait Bir Araştırma". *Maliye Finans Yazılar*(79), s. 45-60. Bir bak bunlara

Dursun, H., ve Dağcı, A. (2021). "Kayıt Dışı Ekonomiye Karşı Halkın Bilinçlendirilmesi Bağlamında Alınması Gereken Önlemler", *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(2), s. 35-47.

Edizdoğan, N. (2017). *Kamu Maliyesi* (8. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., ve Gümüş, E. (2012). *Kamu Maliyesi* (3.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

Ertekin, Ş. (2018). "Türkiye'de kamu görevlilerinin vergi algıları üzerine bir inceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23*(2), 655-668.

Feldstien, M. (2008). Effects of taxes an economics behavior. *Crema Working Paper*, 13745, s. 1-22.

Franzoni, L. A. (1999). Tax Evasion and Tax Compliance, Encyclopedia of Law and Economics. *Edward Elgar and the University of Ghent*, s. 52-94.

Gencel, U., ve Kuru, E. (2012). "Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi", *Yönetim Bilimleri Dergisi, 10*(20), s. 29-60.

Geyik, O., ve Altunakar Mercan, S. (2019). "Oyun Yöntemiyle Vergi Bilincinin Oluşturulması: Taxlandia Oyun Uygulamasının İncelenmesi". *III. International Symposium on Economics, Politics and Administration*. s. 10-12). İstanbul: IJOPEC.

Giray, F. (2008). *Vergi Teşvik Sistemi* (1.Baskı). Ankara: Ezgi Kitapevi.

Göksu, G. G., ve Şahpaz, K. İ. (2015). "Comparison of Tax Morale of Turkish and Spanish Higher Education Students the Samples Of Sakarya University and The University of Zaragoza". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*(186), s. 222-230.

Gümüş, E. (2005). "Vergi İncelemesinde Mükelleflerin Hak ve Ödevleri ile Vergi, İnceleme Elemanlarının Yetki ve Sorumlulukları", *Mali Çözüm Dergisi , Sayı 72,*(72), s. 230-241.

Güner, Ü. (2008). *Türkiye'de Vergi Bilincinin ve Vergi Ahlakının Oluşmasında Gelir İdaresinin Rolü.* Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Güngüneş, S. N., Alparslan, U. (2023). "Çocuklarda Vergi Algısına Yönelik Kırıkkale İlköğretim Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 30*(1), 93-112.

İpek, S., İlknur, K. (2009). "Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma", *Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 173-190.

Kaneti, S., Ekmekçi, E., Güneş, G. ve Kaşıkcı, M. (2019). *Vergi Hukuku* (2.Baskı) İstanbul: Filiz Kitabevi.

Karakaş, M. (2019). "Mükelleflerin Vergi Adaletine İlişkin Bakış Açıları: Diyarbakır ve Yalova Örneği", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.21.S.1. s. 16-36.

Karaot, Ali. (2010). "İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergi Bilinç Düzeyi"; İzmir İli Aliağa İlçesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Kartal, H., Şendurur, U. (2023). "Muhasebede kayıt dışılık; vergi bilinci ve vergi algısı üzerine ağrı ilinde bir çalışma", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 117-134

Kaynar, H. (2010). *Vergi Ahlakı ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme.* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Kirchler E. ve Wahl I. (2010). Tax Compliance Inventory TAX-I: Designing An Inventory For Surveys of Tax Compliance. Journal of Economic Psycholog, 31, 331-346.

Kitapçı, İ. (2015). Vergi Etiği ve Vergi Psikolojisi. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Korkusuz, M. (2004). Ekonomik Sorunların Çözümünde Atılması Gereken İlk Adım Kapsamlı Bir Gelir Vergisi Reformu. 22.11.2022 tarihinde Vergide Gündem: https://www.vergidegundem.com/documents/10156/14657/EYLUL2004.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2023.

Korlu, R. K., Gerçek, A., Çetinkaya, Ö. (2016). "Mükelleflerin Yerel Vergi Algıları Üzerine Bir Analiz: Bursa Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *23*(3), 711-732.

Laufenburger , H. (1967). *Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Tahlili*, (Çev: İsmail Hakkı Ülkmen) (5.Baskı). İstanbul : Sevinç Matbaası.

Nadaroğlu, H. (1992). *Kamu Maliyesi Teorisi* (8. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Oktar, S. A. (2017). *Vergi Hukuku,* (12. Baskı).İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Orhaner, E. (2007). *Kamu Maliyesi.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Orviska, M. – Hudson, J. (2002), "Tax Evasion, Civic Duty and The Law Abiding Citizen", European Of Political Economy Vol. 19. Reckers, P.M.J. – Sanders, D.L.– Roark, S.J.: "The Influence Of Ethical Attitudes On Taxpayer Compliance": National Tax Journal, Vol. XLVII, No. 4.

Ömürbek, N., Güçlü, H., Çiçek, S. (2007), "Vergi Bilinci Üzerine Bir İnceleme: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Yapılan Anketin Bulguları", Maliye Dergisi, Sayı: 153, ss.102-122.

Öncel, T.," Vergilendirme Sınırının Makroekonomik Değişkenleri", Prof. Dr. Arif Nemli'ye Armağan, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Otuz Dokuzuncu Seri, No:84, İstanbul, 2001, s. 17–28

Öncel, M., Kumrulu, A., ve Çağan, N. (2017). *Vergi Hukuku* (26. Baskı). Ankara:Turhan Kitabevi.

Özcan, F., Akyel, N. (2020). "Muhasebe ve Finansman Eğitimi Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Vergi Ahlâkı, Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Farklılıklarının İncelenmesi: Bir Uygulama Örneği", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(1), 54-67

Özen , A., Altunoğlu, B. K., ve Öztornacı, E. (2015). "Orta Öğretim Düzeyindeki Öğrencilerin Vergi Algılama Düzeylerine İlişkin Ampirik Bir Değerlendirme". *Yönetim ve Ekonomi,*C.22. S.2. s. 279-290.

Özsoylu , A. F. (1996). *Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi*.İstanbul: Bağlam Yayınları.

Sağbaş, İ., ve Başoğlu, A. (2005). "İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, 2*(8), s. 123-143.

Sağbaş, İ., Kaya, O., Kaya. A., (2020). Sosyal Medyada Vergi Algısı. *Maliye Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 21-34

Sağlam, M. (2013). “Vergi Algısı ve Vergi Bilinci Üzerine Bir Araştırma: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinde Vergi Algısı ve Vergi Bilinci”, *Sosyo Ekonomi Dergisi*, Sayı: 1, ss. 315-334.

Savaşan , F. (2006). "Vergi Afları: Teori Ve Türkiye Uygulamaları (Vergi Barışı Uygulama Sonuçları)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.8. S.1. s. 41-65.

Siverekli, E., Ertuğrul, H. G. (2016). "Misafirlikten diasporaya doğru: Suriyeli sığınmacıların vergi algısı üzerindeki etkisine yönelik bir inceleme", *Yönetim Bilimleri Dergisi, 14*(27), 491-518.

Susam, N. (2016). *Kamu Maliyesi* (2.Baskı). İstanbul: Beta.

Sürmen, Y. (1992). "Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Muhasebecinin Rolü", *Sayıştay Dergisi. 3*(7), s. 25-29.

Şahin, A. (2010). “Yüksek Öğrenim Öğrencilerinin Vergiyi Algılaması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

Şahpaz, K., Akgül, Ö., Yardımcıoğlu, F. (2014). "Fırıncı esnafının vergi bilinci ve vergi algısı: Sakarya ili örneği", *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 59-82.

Şanver, C. (2018). Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Afları ve Kamu Gelirleri Açısından Etkinliği, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 18, Sayı:2, 2018, s. 35- 63.

Şener, O. (1996). *Kamu Ekonomisi* (5.Baskı). İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım

Şenyüz, D. (1995). *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi.* Bursa.

Taşkın, Y. (2010). "Vergi Psikolojisi ve Vergiye Karşı Mükellef Tepkileri". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 0*(54), s. 68-90.

Taytak, M. (2010). “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 158, ss. 496-512.

Taytak, M. (2016). "Vergi kültürünü belirleyen faktörler ve mükelleflerin demografik özelliklerinin vergi kültürü üzerindeki etkisi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5*(7), s. 1933-1957.

Teyyare, E., ve Dirican, H. (2022). "Adam Smith'in Vergileme İlkeleri Çerçevesinde Vergiye Gönüllü Uyumun Analizi". *International Journal of Public Finance, 7*(1), s. 1-26.

Topsakal, M. (2022). Z Kuşağının Vergi Ahlakı ve Vergi Bilinci: Eskişehir İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Torgler, B. (2003a). *Tax Morale: Theory and Empırıcal Analysıs of Tax Complıance.* Dıssertatıon der Universität Basel zur Erlangung der Würde eines Doktors der Staatswissenschaften.

Torgler, B. (2003b), "Tax Morale and Institutions", Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), Working Paper, No:2003-09, pp:1-36.

Torgler, B. (2005). Tax morale and direct democracy. European Journal of Political Economy, 21, 525-531.

Tosuner, M. ve Demir, İ. C. (2008). "Ege Bölgesi'nin Vergi Ahlak Düzeyi" , *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. C.10. S.2. s. 355-373*

Tuay, E., ve Güvenç, İ. (2007). "Türkiye'de Mükelleflerin Vergiye Bakışı". *Gelir İdaresi Başkanlığı, Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı*, s. 1-151.

Turhan, S. (1993). Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Turhan, S. (2020). Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Türk, İ. (2011). Kamu Maliyesi. Ankara: Turhan Kitabevi.

Uluatam, Ö. (2005). *Kamu Maliyesi* (9. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

Uruş, A. F. (2017). Optimal Vergileme İlkeleri İle Vergilere Karşı Gösterilen Tepkiler Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, Ekin Yayınevi, Bursa

Us, V. (2004). Kayıtdışı Ekonomi Tahmini Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü*. s. 1-52.

Usluner, E. M. (2007). Tax Evasion, Trust and Strong Arm of the Law, Tax Evasion Trust and State Capacities. (N. Hayoz, S. Hug, & P. Lang, Dü) *International Academic Publishers*, s. 17-50.

Uyanık, A. (2019). "Vergi Bilinci ve Vergiye Gönüllü Uyumun Vergi Gelirlerine Etkilerinin Değerlendirilmesi", *Maliye Dergisi.* (177). s. 354-386.

Ventry, D. J. (2011). Americans Don't Hate Taxes, They Hate Paying Taxes. University of British Columbia Law Review 44 No. 3: 835-889.

Vergilemede İktisadi Etkinlik İlkesi Nedir? (2017). Vergi Dosyası, Erişim Adresi: https://vergidosyasi.com/2017/11/16/vergilemede-iktisadi-etkinlik-ilkesi-nedir Erişim Tarihi: 16.06.2023.

Vogel, J. (1974). Taxation and public opinion in Sweden: An interpretation of recent survey data. National Tax Journal 27(4), 499-513.

Yardımcıoğlu, M., Akpınar, Y., ve Günay, Y. (2015). "Vergi Okuryazarlığı Ve Vergisel Farkındalık: Kahramanmaraş Araştırması", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(4), s. 95-122.

Yenigün, Y. (2012). *Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları.* Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Yıldırım, M. (2020). "Verginin Mali Amacı Açısından Türkiye'de 1990-2018 Yılları Arası Dönemde Vergi Gayretinin İncelenmesi". *Vergi Raporu*. (246). s. 196-214.

Yüksel, C. (2019). *Kamu maliyesi ders notları.* Erişim tarihi: 29.12.2022, http://www.cihanyuksel.org/ekon361_ders_notu.pdf

Zorlu, Ö. (2012). "İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergi Bilinci Düzeyi ve Vergi Bilinci Düzeyi ile İlgili Örnek Uygulama (Ankara İli Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.